

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ “Λογιστική - Χρηματοοικονομική και Διοικητική
Επιστήμη”**

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: Διοίκηση Επιχειρήσεων και Οργανισμών

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :

**Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ – Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ. ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2007-2015**

Ζώτου Θεοδώρα

Επιβλέπων Καθηγητής: Γκίκας Γρηγόριος

Πρέβεζα, Σεπτέμβριος 2017

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ “Λογιστική - Χρηματοοικονομική και Διοικητική Επιστήμη”

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: Διοίκηση Επιχειρήσεων και Οργανισμών

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :

**Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΖΩΝΗ – Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ. ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2007-2015**

Ζώτου Θεοδώρα

Επιβλέπων Καθηγητής: Γκίκας Γρηγόριος

Πρέβεζα, Σεπτέμβριος 2017

***EUROZONE CRISIS – THE CASE OF GREECE.
MACROECONOMIC ANALYSIS OF THE GREEK ECONOMY
FOR THE PERIOD 2007-2015***

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή
Πρέβεζα, 05/10/2017

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής

Γρηγόριος Γκίκας

2. Μέλος επιτροπής

Κυρίτσης Κωνσταντίνος

3. Μέλος επιτροπής

Ναζάκης Χαρίλαος

Ο Διευθυντής του ΠΜΣ

Ναζάκης Χαρίλαος

Υπογραφή

© Ζώτου, Θεοδώρα, 2017

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Ζώτου, Θεοδώρα

Υπογραφή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γρηγόριο Γκίκα για την καθοδήγηση και τις πολύτιμες συμβουλές του που συνέβαλαν στη διαμόρφωση του περιεχομένου και στην ολοκλήρωση της συγγραφής της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένειά μου για την αμέριστη στήριξη και κατανόηση στον αγώνα μου για την απόκτηση όλο και περισσότερης γνώσης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όταν ξέσπασε το 2007 η παγκόσμια οικονομική κρίση και στην συνέχεια η κρίση στη ευρωζώνη η οικονομία της Ελλάδας άρχισε να επιβραδύνει. Πολλά έχουν γραφτεί και ακόμα περισσότερα έχουν ειπωθεί για τις αρνητικές συνέπειες της κρίσης στα δημοσιονομικά μεγέθη της Ελλάδας. Εάν η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας επηρεάστηκε από την κρίση, τίθεται ακολούθως το ερώτημα εάν η κρίση αποτέλεσε την γενεσιουργό αιτία ή την θρυαλλίδα που επιτάχυνε τις εξελίξεις.

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται να δοθεί απάντηση στους παραπάνω προβληματισμούς. Για τον σκοπό αυτό διερευνώνται οι μακροοικονομικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας από την έναρξη της κρίσης. Η μακροοικονομική ανάλυση βασίστηκε στην στατιστική ανάλυση επιλεγμένων μεταβλητών της ελληνικής οικονομίας (ΑΕΠ, Χρέος Γενικής Κυβέρνησης, Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, κλπ) για μια σειρά ετών και σύγκριση τους με τους αντίστοιχους της ευρωζώνης για την ίδια περίοδο. Τα δεδομένα της ανάλυσης αντλήθηκαν από τις βάσεις δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ και της EUROSTAT και ως περίοδος αναφοράς ορίζεται η εννιαετία 2007-2015.

Το αποτέλεσμα της ανάλυσης μας επιβεβαιώνει το βαρύ πλήγμα που δέχτηκε η Ελληνική οικονομία στην υπό εξέταση περίοδο. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η χώρα απώλεσε το 24,5% του ΑΕΠ της.

Το γεγονός ότι από την ανάλυση δεν προκύπτει ανάλογη επιδείνωση στα μεγέθη της Ευρωζώνης, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η κρίση ήταν απλά η αφορμή και ότι η ελληνική οικονομία βρέθηκε στη δίνη της ύφεσης κυρίως λόγω των δικών της προϋπάρχουσών μακροοικονομικών ανισορροπιών και βαθιών διαρθρωτικών αδυναμιών, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η ευρωζώνη δεν είναι ακόμα «βέλτιστη νομισματική περιοχή».

Λέξεις Κλειδιά: Ευρωζώνη, Βέλτιστη Νομισματική Περιοχή, Κρίση Ευρωζώνης, Ελλάδα, Ελληνική Οικονομία, Μακροοικονομική Ανάλυση, ΑΕΠ.

ABSTRACT

When in 2007 the global financial crisis broke out and then the eurozone crisis, Greece's economy began to slow down. Much has been written and said about the negative effects of the crisis on Greece's fiscal aggregates. If the country's fiscal position was affected by the crisis, the question then arises as to whether the crisis was the root cause or the fuse that accelerated developments.

This paper attempts to answer the considerations posed above. For this purpose, the macroeconomic performance of the Greek economy has been investigated since the start of the crisis. The macroeconomic analysis was based on the statistical analysis of selected variables of the Greek economy (GDP, General Government Debt, Current Account Balance, etc.) for a number of years and their comparison with those of the Eurozone for the same period. The analysis data was derived from the ELSTAT and EUROSTAT databases and the reference period is the nine-year period 2007-2015.

The result of our analysis confirms the heavy blow that the Greek economy has taken during the period under review. Indicatively, the country lost 24.5% of its GDP.

The fact that the analysis does not show a similar deterioration in Eurozone figures leads to the conclusion that the crisis was simply the cause and that the Greek economy was in the midst of the recession mainly due to its own pre-existing macroeconomic imbalances and deep structural weaknesses, combined with the fact that the eurozone is still not an 'optimal currency area'.

Keywords: Eurozone, Optimal Currency Area, Eurozone Crisis, Greece, Greek Economy, Macroeconomic Analysis, GDP.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

EΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	iv
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	v
ABSTRACT.....	vi
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	vii
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	ix
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ.....	x
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	11
1 Νομισματική Ένωση.....	11
2 Βέλτιστη Νομισματική Περιοχή.....	12
3 Η Πορεία προς την Οικονομική Νομισματική Ένωση (ONE).....	16
4 Επιτεύγματα και Αδυναμίες της ONE.....	17
5 Η εμπειρία της Ελλάδας στην ONE.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	30
1 Εμφάνιση της Κρίσης.....	30
2 Η Ευρωζώνη ως «ενισχυτής» της κρίσης.....	31
3 Το Δόγμα της Λιτότητας.....	32
4 Η κρίση στην Ελλάδα.....	33
5 Οι συνέπειες της Κρίσης στην Ελλάδα.....	37
6 Ο ρόλος της ΕΚΤ στην αντιμετώπιση της κρίσης.....	39
7 Προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης.....	41
8 Η Μελλοντική Πορεία της Ελλάδας στην Ευρωζώνη.....	44
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	48
1 Ανάλυση Βασικών Μακροοικονομικών Μεγεθών.....	48
2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση.....	49
3 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.....	51
4 Χρέος Γενικής Κυβέρνησης.....	59
5 Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα (-)/Πλεόνασμα (+).....	61
6 Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών.....	64
7 Χρέος Ιδιωτικού Τομέα.....	67
8 Ρυθμός Πληθωρισμού.....	69
9 Ποσοστό Ανεργίας.....	72

10	Ποσοστό Ανεργίας Νέων.....	75
11	Αριθμός ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό.....	77
	Συμπεράσματα	80
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	88
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	92

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Συσσωρευμένη αύξηση μισθών, παραγωγικότητα και κόστος εργασίας στην ΟΝΕ (1999 = 100) (1999-2009)..... 23

Πίνακας 2. Συντελεστές συσχέτισης των διαταραχών της προσφοράς και της ζήτησης στη Γερμανία με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. 27

Πίνακας 3. Ονομαστικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ΠΗΓΗ EUROSTAT..... 52

Πίνακας 4. ΑΕΠ ως προς την προσέγγιση της Δαπάνης ΠΗΓΗ ΕΛΣΤΑΤ 53

Πίνακας 5. ΑΕΠ ως προς την προσέγγιση παραγωγής ΠΗΓΗ ΕΛΣΤΑΤ 54

Πίνακας 6: Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε σταθερές τιμές ΠΗΓΗ EUROSTAT..... 56

Πίνακας 7. Χρέος Γενικής Κυβέρνησης ΠΗΓΗ EUROSTAT..... 59

Πίνακας 8. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα/Πλεόνασμα ΠΗΓΗ EUROSTAT 62

Πίνακας 9. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών ΠΗΓΗ EUROSTAT 65

Πίνακας 10 Χρέος Ιδιωτικού Τομέα ΠΗΓΗ EUROSTAT 67

Πίνακας 11. Το Χρέος ιδιωτικού Τομέα στις Χώρες της Ευρωζώνης..... 68

Πίνακας 12 Ρυθμός Πληθωρισμού ΠΗΓΗ EUROSTAT..... 69

Πίνακας 13. Ποσοστά Ανεργίας ανά Ηλικιακό Γκρουπ ΠΗΓΗ EUROSTAT 73

Πίνακας 14. Ποσοστό Ανεργίας Νέων (15-24) ΠΗΓΗ EUROSTAT..... 75

Πίνακας 15. Άτομα που κινδυνεύουν από φτώχεια ή Κοινωνικό Αποκλεισμό ΠΗΓΗ EUROSTAT..... 77

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1. Εξέλιξη Ονομαστικών Μισθών.....	19
Γράφημα 2. Ετήσια μεταβολή του δείκτη τιμών καταναλωτή στην Ελλάδα για την περίοδο 1995-2010.....	25
Γράφημα 3. Δείκτης ανομοιότητας εμπορίου	26
Γράφημα 4. Ονομαστικό ΑΕΠ.....	52
Γράφημα 5. Πραγματικό ΑΕΠ.....	58
Γράφημα 6. Χρέος Γενικής Κυβέρνησης.....	61
Γράφημα 7. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης.....	64
Γράφημα 8. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών	66
Γράφημα 9. Χρέος Ιδιωτικού Τομέα.....	69
Γράφημα 10. Ρυθμός Πληθωρισμού	72
Γράφημα 11. Ανεργία (15-74).....	74
Γράφημα 12. Ανεργία (15-24).....	76
Γράφημα 13. Άτομα που κινδυνεύουν από Φτώχεια ή Κοινωνικό Αποκλεισμό	79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1 Νομισματική Ένωση

Νομισματική Ένωση αναφέρεται ως η περίπτωση όπου περισσότερες από μία εδαφικές περιοχές μοιράζονται ένα κοινό νόμισμα και μια ενιαία νομισματική και συναλλαγματική πολιτική. Αυτό μπορεί να προκύψει από μια διμερή ή πολυμερή συμφωνία όταν όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη αποφασίσουν να δημιουργήσουν / μοιραστούν ένα κοινό νόμισμα, κοινή κεντρική τράπεζα και ευθύνη για τη κοινή χάραξη νομισματικής πολιτικής. Αυτή είναι η περίπτωση της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης (ONE) στην οποία ανήκει και η Ελλάδα. (Dabrowski, 2015, σ.6)

Για τα κράτη-μέλη που συμμετέχουν σε μια νομισματική ένωση με κοινό νόμισμα προκύπτουν ορισμένα οφέλη, όπως:

- Εξοικονόμηση κόστους των συναλλαγών: Οι συναλλαγές σε διαφορετικά νομίσματα συνεπάγονται αυξημένο λειτουργικό κόστος για την παρακολούθησή τους. Η νομισματική ένωση τουλάχιστον για τις επιχειρήσεις σημαίνει μείωση του αριθμού τραπεζικών λογαριασμών και λογιστικών εγγραφών.
- Το ενιαίο νόμισμα έχει το εξαιρετικό πλεονέκτημα να τερματίζει τις δυσλειτουργίες που συνδέονται με τις διακυμάνσεις ενός πλήθους νομισμάτων μεταξύ των χωρών-μελών της νομισματικής ένωσης και να απελευθερώσει έτσι τις οικονομικές πολιτικές από τη βαριά κηδεμονία των αγορών συναλλάγματος.
- Αποκτά αξιοπιστία και σταθερότητα: Μια μικρή χώρα με τη συμμετοχή της σε νομισματική ένωση με κοινό νόμισμα αποκτά αξιοπιστία και σταθερότητα. Το οικονομικό περιβάλλον της χώρας που ανήκει στην ένωση καθίσταται ελκυστικό γεγονός που αυξάνει την εισροή ξένων κεφαλαίων για άμεσες επενδύσεις, που ενισχύει το ρυθμό ανάπτυξης και βελτιώνει την εξυπηρέτηση του δημοσίου χρέους.
- Την εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου. Οι διακυμάνσεις στις συναλλαγματικές ισοτιμίες αποτελούν σημαντικό πρόβλημα κυρίως για μικρές χώρες που το εθνικό τους νόμισμα δεν χρησιμοποιείται στις εξωτερικές συναλλαγές καθώς οι διακυμάνσεις αυτές ενισχύουν την αβεβαιότητα στις διεθνείς συναλλαγές. Η υιοθέτηση κοινού νομίσματος ενισχύει τη διαδικασία αποκλιμάκωσης των επιτοκίων με την απαλλαγή από το ασφάλιστρο κινδύνου συναλλαγών.

- Συμμετοχή σε μία μεγάλη αγορά κεφαλαίων και χρήματος: Η δυνατότητα αυτή επηρεάζει το ύψος των συνολικών επενδύσεων σε μία μικρή χώρα καθώς δίνεται η δυνατότητα να αντληθούν κεφάλαια που ξεπερνούν το ύψος της εγχώριας αποταμίευσης. Έτσι ενισχύεται ο ρυθμός ανάπτυξης, μειώνεται η ανεργία, αυξάνονται οι εξαγωγές. Παράλληλα δίνεται η δυνατότητα στους αποταμιευτές να διαφοροποιούν τα χαρτοφυλάκιά τους με κριτήριο τη μεγαλύτερη απόδοση και την καλύτερη διασπορά του κινδύνου.
- Ενίσχυση της διαφάνειας και του ανταγωνισμού: Η τιμολόγηση στο ενιαίο νόμισμα επιτρέπει τη συγκρισιμότητα των τιμών και επικουρεί τη σύγκλησή τους. Παράλληλα, επιταχύνεται η διαδικασία της εμπορικής ολοκλήρωσης των μελών της ένωσης και προκαλείται μία διαδικασία μετατόπισης του εμπορίου από τις τρίτες χώρες προς τις χώρες-μέλη της νομισματικής Ένωσης.
- Δημιουργεί προϋποθέσεις να καταστεί το κοινό νόμισμα διεθνές, ώστε οι χώρες-μέλη να αντλήσουν τα οφέλη που απορρέουν από ένα διεθνές νόμισμα.

Σε σχέση με τα παραπάνω οφέλη, όμως, οι χώρες με κοινό νόμισμα, χάνουν τη δυνατότητα άσκησης αυτόνομης νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής. Η κεντρική τράπεζα δεν ελέγχεται από τις επιμέρους κυβερνήσεις των χωρών-μελών της νομισματικής ένωσης και ακολουθεί νομισματική πολιτική με βάση τις συνθήκες που επικρατούν στο σύνολο των χωρών. Η κοινή αυτή νομισματική πολιτική, πιθανόν να μην είναι κατάλληλη για όλες τις χώρες-μέλη. Είναι ιδιαίτερα δύσκολο η κεντρική τράπεζα μιας νομισματικής Ένωσης να εφαρμόσει πολιτική που ευνοεί μεμονωμένα κράτη.

Στο σύστημα αυτό, οι χώρες που εμφανίζουν ελλείμματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών τους, δεν μπορούν να προχωρήσουν σε υποτίμηση του εθνικού τους νομίσματος, που θα βελτίωνε τουλάχιστον προσωρινά την ανταγωνιστικότητα των οικονομιών τους και θα επανέφερε την εξωτερική τους ισορροπία. (Γκίκας και Χύζ, 2016, σ.256-257)

2 Βέλτιστη Νομισματική Περιοχή

Για την αποτελεσματική λειτουργία μιας νομισματικής ένωσης με κοινό νόμισμα απαιτείται η ύπαρξη «βέλτιστων νομισματικών περιοχών».

Ως Βέλτιστη Νομισματική Περιοχή ορίζεται η γεωγραφική περιοχή στην οποία υπάρχει ένα κοινό νόμισμα ή εναλλακτικά διάφορα νομίσματα, των οποίων όμως οι συναλλαγματικές

ισοτιμίες είναι αμετάκλητα σταθερές. Το κοινό νόμισμα ή τα διάφορα νομίσματα κυμαίνονται από κοινού έναντι άλλων νομισμάτων. Τα σύνορα της Βέλτιστης Νομισματικής Περιοχής ορίζονται από τις χώρες που επιλέγουν να υιοθετήσουν το κοινό νόμισμα. Ο όρος «βέλτιστη» καθορίζεται από τις διάφορες ιδιότητες οι οποίες πρέπει να πληρούνται από τις χώρες που συμμετέχουν στην ένωση. Κάποια από τα κριτήρια είναι η κινητικότητα της εργασίας και των υπολοίπων συντελεστών παραγωγής, η ευελιξία των τιμών και των μισθών, το κατά πόσο είναι ανοικτή η οικονομία, η διαφοροποίηση στην κατανάλωση και στην παραγωγή, ο ρυθμός πληθωρισμού, η δημοσιονομική ενοποίηση και τέλος η πολιτική ενοποίηση. Η από κοινού υιοθέτηση των κριτηρίων από τις χώρες που σχηματίζουν κάποιου είδους νομισματική ένωση μειώνει την ανάγκη ύπαρξης των ονομαστικών μεταβολών στη συναλλαγματική ισοτιμία εντός της ένωσης, ενώ ταυτόχρονα περιορίζει την εμφάνιση οικονομικών διαταραχών. (Mongelli, 2008, σ.2)

Η θεωρία της βέλτιστης νομισματικής περιοχής σχεδιάστηκε και αναπτύχθηκε σε τρία ιδιαίτερος σημαντικά έργα, γραμμένα από τους Mundell (1961), McKinnon (1963) και Kenen (1969). Οι συγγραφείς προσδιορίζουν τα χαρακτηριστικά εκείνα, που θα πρέπει ιδανικά να διαθέτουν τα πιθανά μέλη μιας νομισματικής ένωσης προκειμένου να καταστεί εφικτή η παράδοση μιας εθνικά-προσαρμοσμένης νομισματικής πολιτικής και η προσαρμογή της συναλλαγματικής ισοτιμίας ενός εθνικού νομίσματος. (Dellas and Tavlas, 2009, σ.3)

Με αφετηρία λοιπόν τη θεωρία του Mundel καθώς και τις μετέπειτα προσπάθειες εμπλουτισμού και επικαιροποίησης της, θα παρουσιαστούν στη συνέχεια τα χαρακτηριστικά που θεωρούνται σημαντικά για την επιλογή των πιθανών συμμετεχόντων σε μια βέλτιστη νομισματική περιοχή:

Ευελιξία τιμών και μισθών. Όταν υπάρχει ευελιξία των ονομαστικών τιμών και μισθών μεταξύ των χωρών που συγκροτούν μια νομισματική ένωση, η μετάβαση από μια περίοδο διαταραχών στην οικονομία σε μια περίοδο προσαρμογής, είναι λιγότερο πιθανό να σχετίζεται με την ύπαρξη παρατεταμένης ανεργίας στη μία χώρα ή/και πληθωρισμού στην άλλη χώρα. Αυτό με τη σειρά του θα μειώσει την ανάγκη για προσαρμογές των ονομαστικών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Εναλλακτικά, εάν οι ονομαστικές τιμές και οι μισθοί είναι άκαμπτοι προς τα κάτω θα μπορούσε να επιτευχθεί κάποιο μέτρο πραγματικής ευελιξίας μέσω προσαρμογών των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Στην περίπτωση αυτή η απώλεια του άμεσου ελέγχου επί του μέσου των ονομαστικών συναλλαγματικών ισοτιμιών ισοδυναμεί με κόστος.

Κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής συμπεριλαμβανομένης της εργασίας. Υψηλός βαθμός ολοκλήρωσης των συντελεστών παραγωγής εντός μιας ομάδας χωρών-εταίρων μπορεί να μειώσει την ανάγκη μεταβολής των τιμών των πραγματικών συντελεστών και της ονομαστικής συναλλαγματικής ισοτιμίας μεταξύ των χωρών ως απάντηση στις διαταραχές. Η θεωρία των εμπορίου έχει από καιρό διαπιστώσει ότι η κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής ενισχύει τόσο την αποδοτικότητα όσο και την ευημερία. Αυτή η κινητικότητα είναι πιθανό να είναι χαμηλή βραχυπρόθεσμα και θα μπορούσε να εμφανίσει το αποτέλεσμα της με την πάροδο του χρόνου. Η κινητικότητα των συντελεστών παραγωγής περιορίζεται από το ρυθμό με τον οποίο μπορούν να δημιουργηθούν άμεσες επενδύσεις από μια χώρα και να απορροφηθούν από μια άλλη. Ομοίως, η κινητικότητα του εργατικού δυναμικού είναι πιθανό να είναι βραχυπρόθεσμα χαμηλή, λόγω σημαντικών δαπανών, όπως για τη μετανάστευση και την επανεκπαίδευση. Ωστόσο, η κινητικότητα μπορεί να αυξηθεί μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, διευκολύνοντας την προσαρμογή σε μόνιμους κραδασμούς. (Mongelli, 2008, σ.2)

Παρόμοια επίπεδα πληθωρισμού. Όταν τα επίπεδα πληθωρισμού μεταξύ των χωρών είναι παρόμοια, μια εξισορροπημένη ροή των τρεχουσών συναλλαγών είναι πιθανότερο να λάβει χώρα εντός της νομισματικής περιοχής από ότι εάν οι ρυθμοί πληθωρισμού αποκλίνουν.

Δημοσιονομική ολοκλήρωση. Όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο της δημοσιονομικής ολοκλήρωσης μεταξύ δύο περιοχών, τόσο μεγαλύτερη είναι η ικανότητά τους να εξομαλύνουν τους διάφορους κραδασμούς μέσω δημοσιονομικών μεταφορών από περιοχές με χαμηλή ανεργία σε περιοχές με υψηλή ανεργία. Με τη σειρά της, η δημοσιονομική εναρμόνιση συνεπάγεται συνήθως ότι τα μέλη μιας νομισματικής περιοχής εισέρχονται επίσης σε κάποια μορφή πολιτικής ένωσης.

Πολιτικοί παράγοντες. Σύμφωνα με τον Mintz (1970) η πιο σημαντική, και ίσως η μόνη, πραγματική προϋπόθεση για τον θεσμό της νομισματικής ολοκλήρωσης είναι η πολιτική βούληση για ενσωμάτωση εκ μέρους των υποψήφιων μελών. Εμπειρικές μελέτες έδειξαν ότι τα οικονομικά κριτήρια κυριαρχούνται από πολιτικούς παράγοντες στις επιτυχημένες νομισματικές περιοχές. Βρίσκει επίσης ότι η συμμόρφωση στις δεσμεύσεις είναι μεγαλύτερη, με την παρουσία ενός τοπικά κυρίαρχου κράτους, πρόθυμου και ικανού να χρησιμοποιήσει την επιρροή του για την διατήρηση της νομισματικής συνεργασίας, ή ένα ευρύ δίκτυο θεσμικών δεσμών επαρκών να κάνουν την απώλεια της νομισματικής αυτονομίας ανεκτή σε κάθε εταίρο. (Tavlas, 1993, σ.666-668)

Ο βαθμός διαφοροποίησης της παράγωγης. Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό οι χώρες-μέλη μιας νομισματικής ζώνης πρέπει να έχουν μια καλά διαφοροποιημένη παραγωγή προκειμένου να καταστήσουν τους κραδασμούς που καθορίζονται από τη μεταβολή της ζήτησης συμμετρικούς ή με ελάχιστα αποτελέσματα που δεν χρειάζονται συχνές προσαρμογές της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Κατά συνέπεια, οι πιο εκτεθειμένες χώρες που κινδυνεύουν να υποστούν σοβαρές διαταραχές είναι εκείνες που εξειδικεύονται σε ένα στενό φάσμα προϊόντων. Η μείωση της ζήτησης για τα εξαγόμενα προϊόντα επηρεάζει μόνο αυτά τα προϊόντα, δημιουργώντας ένα ασύμμετρο σοκ. Αντίθετα, οι χώρες με καλά διαφοροποιημένη παραγωγή θα επηρεαστούν λιγότερο από αρνητικές διαταραχές σε ένα μόνο προϊόν, επειδή μειώνεται το βάρος της στη συνολική παραγωγή. (Puiu, 2011, σ.4)

Ομοιότητα οικονομικών διαταραχών και οικονομικών κύκλων. Η ομοιότητα των οικονομικών διαταραχών και των οικονομικών κύκλων αποτελεί σημαντικό παράγοντα για την αποτελεσματικότητα μιας ομοιογενούς νομισματικής πολιτικής. Καθώς οι χώρες ακολουθούν μια παρόμοια οικονομική τάση, η κεντρική τράπεζα μπορεί να προωθήσει αποτελεσματικά την ανάπτυξη κατά τη διάρκεια της ύφεσης ή να επιβραδύνει την οικονομία κατά την υπερθέρμανση. Αντιστρόφως, καθώς οι οικονομικοί κύκλοι αποκλίνουν, η βέλτιστη νομισματική πολιτική μπορεί να διαφέρει ανά χώρα και επομένως επηρεάζει αρνητικά τη σκοπιμότητα ύπαρξης ενός ενιαίου νομίσματος.

Βαθμός ανοίγματος της οικονομίας. Ο McKinnon (1963) ανέδειξε τον βαθμό ανοίγματος ως καθοριστικό κριτήριο στη διαμόρφωση της βέλτιστης νομισματικής περιοχής και τον ορίζει ως τον λόγο των εμπορεύσιμων προς μη εμπορεύσιμων αγαθών. Υποστηρίζει ότι όσο περισσότερο ανοικτή είναι η οικονομία τόσο περισσότερα επιχειρήματα υπάρχουν για να έχει μια σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία. Και αν η οικονομία είναι μάλλον κλειστή, μια ευέλικτη συναλλαγματική ισοτιμία είναι πιο συμφέρουσα. Ο λόγος για αυτό είναι ότι όταν υπάρχει υψηλότερος βαθμός ανοίγματος στην οικονομία, η πιθανότητα οι ξένες τιμές των εμπορεύσιμων προϊόντων να μεταδοθούν στο εγχώριο κόστος ζωής είναι υψηλότερη. Αυτό θα προκαλούσε τη μείωση της ψευδαίσθησης χρήματος, έτσι ώστε οι συμβάσεις εργασίας και οι τιμές θα επηρεαστούν σε μεγάλο βαθμό από τη συναλλαγματική ισοτιμία. Έτσι, οι μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας θα προκαλέσουν προσαρμογές στις μεταβλητές αυτές, πράγμα που σημαίνει ότι οι μεταβολές της συναλλαγματικής ισοτιμίας είναι λιγότερο αποτελεσματικές για την αλλαγή των όρων του εμπορίου και λιγότερο χρήσιμες ως μηχανισμός προσαρμογής. Ως εκ τούτου, μια μικρή ανοικτή οικονομία θα ήταν συμφέρουσα

να συμμετάσχει σε ένα ευρύτερο κοινό νόμισμα. Για να επιλυθούν τα προβλήματα του ισοζυγίου πληρωμών στις οικονομίες με υψηλό δείκτη εμπορεύσιμων προς μη εμπορεύσιμων, προτείνει οι οικονομίες αυτές να βασιστούν περισσότερο σε εναλλακτικά μέσα, για παράδειγμα, στη δημοσιονομική πολιτική. (Broz, 2005, σ.57)

3 Η Πορεία προς την Οικονομική Νομισματική Ένωση (ONE)

Για να πετύχει η ομοιογένεια των οικονομιών που πρέσβευε η θεωρία των Βέλτιστων Νομισματικών Ενώσεων και να προετοιμαστεί θεσμικά η ΕΕ, προβλέφθηκαν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ τρία στάδια μέχρι την ολοκλήρωση του εγχειρήματος:

Το πρώτο στάδιο (από την 1η Ιουλίου 1990 έως την 31η Δεκεμβρίου 1993) αφορούσε τη δημιουργία της εσωτερικής αγοράς, την ένταξη όλων των κρατών μελών στο συναλλαγματικό μηχανισμό του ΕΝΣ και τη βελτίωση των συνθηκών μακροοικονομικής συνεργασίας ανάμεσα στα κράτη μέλη. Ταυτόχρονα, αποφασίστηκε την ίδια περίοδο να ενισχυθούν ο συντονισμός της οικονομικής πολιτικής των κρατών μελών και η πολυμερής εποπτεία. Ουσιαστικά, σε αυτό το πρώτο στάδιο θα επιτυγχανόταν η εξάλειψη όλων των περιορισμών σχετικά με την κινητικότητα κεφαλαίων σε ευρωπαϊκό επίπεδο και ταυτόχρονα θα γινόταν εμφανής ο διαχωρισμός των κεντρικών τραπεζών και των κυβερνήσεων.

Το δεύτερο στάδιο της ONE ξεκίνησε τον Ιούλιο του 1994 και διήρκεσε ως την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος το 1999 και αφορούσε τη θεσμική ενδυνάμωση της ONE, με στόχο να προαχθεί ακόμη περισσότερο ο συντονισμός της νομισματικής πολιτικής των κρατών μελών.

Το τρίτο από την 1η Ιανουαρίου 1999 αφορούσε τη δημιουργία της κοινής οικονομικής (νομισματικής) πολιτικής, ενώ οι συναλλαγματικές ισοτιμίες θα έπαιρναν την τελική τους μορφή μέσω της αμετάκλητης πρόσδεσής τους και **θα προέκυπτε το ενιαίο νόμισμα**, έστω κι αν δε γινόταν ρητή αναφορά σε αυτό. Επίσης, θα άρχιζε η λειτουργία του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (ΕΣΚΤ), με ό,τι αυτό θα συνεπαγόταν για την άσκηση της νομισματικής και της δημοσιονομικής πολιτικής (Σκλιάς και Μαρής, 2014, σ.31-33).

Απαραίτητο στοιχείο για την ομοιογένεια ήταν να πληρούνται μια σειρά από κριτήρια για να μπορέσει ένα κράτος-μέλος να ενταχθεί στο κοινό νόμισμα. Τα κριτήρια είναι γνωστά ως τα

κριτήρια του Μάαστριχτ και αφορούσαν σε ονομαστική και όχι πραγματική σύγκλιση της οικονομίας:¹

1. **Δημοσιονομικό έλλειμμα:** το ετήσιο έλλειμμα του προϋπολογισμού μιας χώρας δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το τρία τοις εκατό του ΑΕγχΠ της.
2. **Δημόσιο χρέος:** το συνολικό συσσωρευμένο χρέος μιας χώρας δεν μπορεί να υπερβαίνει το 60% τοις εκατό του ΑΕΠ της (μολονότι μπορούν να υπάρξουν εξαιρέσεις, εάν θεωρηθεί ότι το χρέος της χώρας μειώνεται σταθερά).
3. **Πληθωρισμός:** το ετήσιο ποσοστό αύξησης του γενικού δείκτη τιμών σε μια χώρα πρέπει να μην είναι μεγαλύτερο από 1,5 ποσοστιαία μονάδα πάνω από τον μέσο όρο των τριών χωρών της ζώνης του ευρώ με την εκάστοτε καλύτερη επίδοση.
4. **Επιτόκια:** Δεν υπερβαίνει κατά περισσότερο από 2 εκατοστιαίες μονάδες το ποσοστό των τριών χωρών της ΕΕ με τις καλύτερες επιδόσεις από άποψη σταθερότητας τιμών.
5. **Συναλλαγματικές ισοτιμίες:** η συναλλαγματική ισοτιμία της χώρας πρέπει να παραμένει εντός ορισμένου ορίου διακύμανσης. Αυτό στοχεύει στο να καταδείξει αν η οικονομία είναι αρκετά σταθερή ώστε να υιοθετήσει το ευρώ.

4 *Επιτεύγματα και Αδυναμίες της ΟΝΕ*

Η περίοδος από την έναρξη της λειτουργίας της ευρωζώνης είναι πολύ βραχεία για την αποτίμηση ενός τόσο σημαντικού εγχειρήματος όπως είναι η ευρωπαϊκή οικονομική και νομισματική ένωση, εάν ληφθεί επίσης υπόψη ότι η περίοδος αυτή περιλαμβάνει τη μεγαλύτερη παγκόσμια οικονομική κρίση από το 1929. Έχοντας κατά νου την παραπάνω παρατήρηση, είναι χρήσιμο να γίνει μία πρώτη αξιολόγηση της πορείας της ΟΝΕ έως τώρα και να γίνει αναφορά των βασικών επιτευγμάτων της.

Τα κυριότερα επιτεύγματα της ζώνης του ευρώ από την έναρξη της λειτουργίας της είναι η διατήρηση της νομισματικής σταθερότητας, η δημιουργία 18 εκατομμυρίων νέων θέσεων απασχόλησης, η σύγκλιση του κατά κεφαλήν εισοδήματος στις χώρες-μέλη, η σημαντική αύξηση των διεθνών εμπορικών συναλλαγών εντός της ευρωζώνης αλλά και η ισορροπία στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών με τον υπόλοιπο κόσμο, καθώς και το σαφώς μικρότερο δημοσιονομικό έλλειμμα και χρέος από τα αντίστοιχα των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι μέχρι το 2007, το τελευταίο έτος πριν από τη ραγδαία επιδείνωση της

¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Οικονομικές και χρηματοδοτικές υποθέσεις, Η ευρωπαϊκή οικονομία με απλά λόγια, Οι κανόνες της ΟΝΕ*. Διαθέσιμο στο:
http://ec.europa.eu/economy_finance/explained/economic_and_monetary_union/the_rules_of_emu/index_el.htm
[Πρόσβαση 17 Δεκεμβρίου 2016]

παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, και σε ορισμένες περιπτώσεις μέχρι το 2008, σημειώνονταν ικανοποιητικές επιδόσεις σε βασικούς τομείς. Η παγκόσμια κρίση διέκοψε, και σε ορισμένες περιπτώσεις ανέστρεψε, αυτές τις τάσεις.

Όσον αφορά συγκεκριμένους δείκτες, σημειώνεται ότι ο μέσος ρυθμός πληθωρισμού την περίοδο των 12 πρώτων ετών από την έναρξη της ΟΝΕ ήταν 1,97%, δηλ. εντός του επίσημου μεσοπρόθεσμου στόχου για τον πληθωρισμό, δηλ. κάτω αλλά πλησίον του 2%. Επίσης, οι πληθωριστικές προσδοκίες παρέμειναν πλησίον του στόχου της ΕΚΤ.

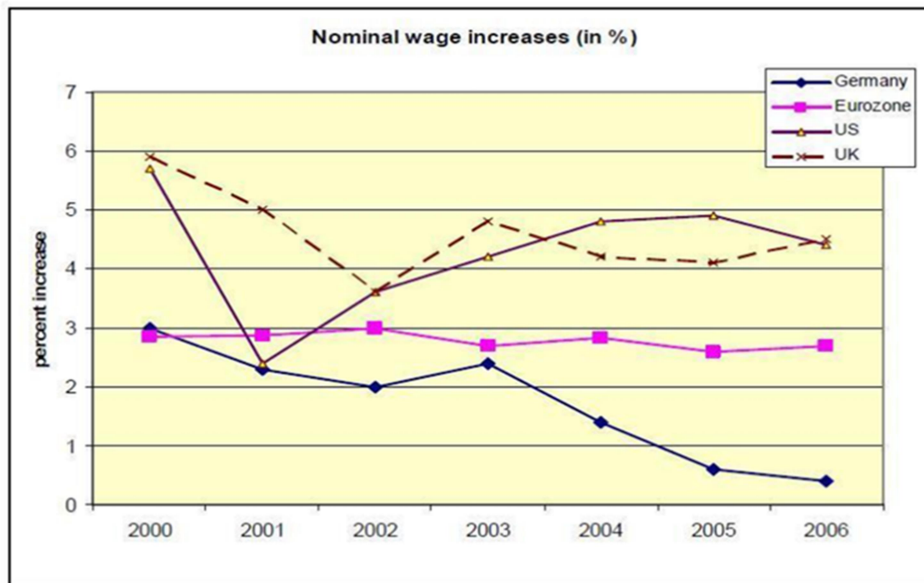
Η αύξηση του όγκου των διεθνών εμπορικών συναλλαγών εντός της ζώνης του ευρώ η οποία αποδίδεται στην ΟΝΕ εκτιμάται τουλάχιστον σε 8% και ίσως ανέρχεται μέχρι και σε 23%.

Όσον αφορά τη δημοσιονομική προσαρμογή, σημαντική πρόοδος είχε συντελεστεί μέχρι την εμφάνιση της κρίσης, καθώς το δημοσιονομικό έλλειμμα είχε μειωθεί στο 0,7% του ΑΕΠ στο σύνολο της ευρωζώνης το 2007, για να ανέλθει στο 6,4% του ΑΕΠ το 2009 ως συνέπεια της κρίσης (Παπασπύρου, 2012, σ.10-11).

Η δημιουργία της ευρωπαϊκής νομισματικής ένωσης και η υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος είναι το μεγαλύτερο νομισματικό πείραμα που έγινε ποτέ στην ιστορία. Στις σημερινές συνθήκες οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι παρά τα σημαντικά πλεονεκτήματα αυτού του εγχειρήματος, υπάρχουν ταυτόχρονα και σημαντικές προκλήσεις/κίνδυνοι που οι ιθύνοντες όφειλαν να γνωρίζουν. Η ζώνη του ευρώ δεν είναι ακόμα «βέλτιστη νομισματική περιοχή» αφού χαρακτηρίζεται από σημαντικά στοιχεία δυσκαμψίας στις αγορές εργασίας και προϊόντων, από έλλειψη ενός ισχυρού κεντρικού μηχανισμού δημοσιονομικών μεταβιβάσεων και από εθνικές οικονομίες που η καθεμιά τους έχει τα δικά της θεσμικά και οικονομικά χαρακτηριστικά. Εξαιτίας των συνθηκών αυτών, η συχνότητα εμφάνισης ασύμμετρων διαταραχών είναι υψηλή και οι επιδράσεις τους έντονες.

Η ευελιξία των μισθών είναι πολύ χαμηλή στην Ευρώπη, η οποία οφείλεται στη μακροχρόνια παράδοση των ισχυρών εργατικών συνδικάτων, την υψηλή προστασία της απασχόλησης, τους ελάχιστους μισθολογικούς περιορισμούς και των υψηλών παροχών ανεργίας. Παραδοσιακά, οι μισθοί αυξάνονται κάθε χρόνο για να αντισταθμιστεί ο πληθωρισμός και το κάθε δέκατο της εκατοστιαίας μονάδας καταπολεμάται έντονα από τα συνδικάτα. Αυτό αντικατοπτρίζεται από την εξαιρετικά σταθερή γραμμή της εξέλιξης των ονομαστικών μισθών στην ευρωζώνη που απεικονίζεται στο **Γράφημα 1**. Ενδιαφέρουσες είναι επίσης οι μισθολογικές εξελίξεις στη Γερμανία, η οποία σταδιακά απέκτησε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα έναντι των υπολοίπων της ΟΝΕ με πολιτική έντονης συγκράτησης των μισθών.

Ωστόσο, η απόκλιση των ανταγωνιστικών θέσεων στην ΟΝΕ δεν απορρέει μόνο από τις γερμανικές μισθολογικές πολιτικές, αλλά επίσης και από τις διαφορετικές ταχύτητες των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων στην αγορά εργασίας στα επιμέρους κράτη μέλη (De Grauwe, 2007, σ.10). Κατά πάσα πιθανότητα, η διευρυνόμενη απόκλιση των ανταγωνιστικών θέσεων θα προκαλέσει μια ασύμμετρη διαταραχή που δεν θα είναι εύκολο να διορθωθεί.

Source: De Grauwe (2007:10)

Γράφημα 1. Εξέλιξη Ονομαστικών Μισθών

Αν και τα επίσημα σύνορα για την ελεύθερη διακίνηση των ανθρώπων μεταξύ των χωρών της ΟΝΕ έχουν καταργηθεί, η ΟΝΕ δεν έχει καθιερώσει κοινή γλώσσα και διαθέτει μια αρκετά ετερογενή κουλτούρα, γεγονός που καθιστά την μετανάστευση λιγότερο ελκυστική. Επιπλέον η αναποτελεσματικότητα των αγορών κατοικίας και η περιορισμένη δυνατότητα μεταφοράς των συντάξεων, μειώνει περαιτέρω τα κίνητρα για την μετακίνηση σε άλλη χώρα της ΟΝΕ. Ως αποτέλεσμα, το ποσοστό κινητικότητας στην ΟΝΕ φτάνει μόνο το 5%, ή λιγότερο από το ένα τρίτο της κινητικότητας για τις ΗΠΑ, η οποία διαθέτει ποσοστό κινητικότητας 15.5%. Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι η κινητικότητα στις χώρες της Νότιας Ευρώπης είναι παγκοσμίως χαμηλότερη, ενώ οι χώρες της Βορειοδυτικής Ευρώπης είναι πολύ πιο κοντά στις ΗΠΑ όσον αφορά την κινητικότητα. (Jssennager, 2011, σ.10)

Με την απώλεια της άσκησης συναλλαγματικής πολιτικής ως μέσο προσαρμογής της οικονομίας στις διεθνείς πιέσεις, μέσω της υποτίμησης ή ανατίμησης του εθνικού νομίσματος, τα μέλη της ευρωζώνης αντιμετωπίζουν ασύμμετρες διαταραχές. Δηλαδή, οι μεταβολές του εξωτερικού οικονομικού περιβάλλοντος επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο τις οικονομίες των επιμέρους χωρών-μελών της ζώνης του ενιαίου νομίσματος.

Σε χώρες της ευρωζώνης με χαμηλότερο επίπεδο ανάπτυξης, οι τρέχουσες διαταραχές πλήττουν σημαντικούς κλάδους της οικονομίας και επηρεάζουν αρνητικά την οικονομική μεγέθυνση και την απασχόληση από ότι στις υπόλοιπες χώρες της ευρωζώνης. Αυτή η άνιση ανάπτυξη μπορεί να προκαλέσει σημαντική ένταση μεταξύ των κρατών-μελών σχετικά με την εφαρμογή της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, δεδομένου ότι δεν υπάρχει μηχανισμός δημοσιονομικών μεταβιβάσεων και η ευρωζώνη δεν είναι ακόμη «βέλτιστη νομισματική περιοχή».

Οι διαφορές ως προς το βιοτικό επίπεδο και ιδιαίτερα ως προς το ποσοστό ανεργίας θα δημιουργήσουν αναπόφευκτα πολιτικές πιέσεις για αντιστάθμιση τους μέσω μεταβιβάσεων από τις πλουσιότερες περιοχές προς τις φτωχότερες. Προς το παρόν δεν υπάρχει σε ευρωπαϊκό επίπεδο ο δημοσιονομικός μηχανισμός για τις μεταβιβάσεις πόρων προς μία χώρα-μέλος που πλήττεται μόνη αυτή από μία διαταραχή. Ο προϋπολογισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι σχετικά μικρός και οι πόροι που διατίθενται κυρίως σε ενισχύσεις προς τη γεωργία και σε διαρθρωτικές ενισχύσεις, το σύνολο των οποίων αντιπροσωπεύει λιγότερο από το 1,3% του ΑΕΠ της ΕΕ και μόλις 2,5% περίπου των δαπανών της γενικής κυβέρνησης για το σύνολο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Η δημοσιονομική πολιτική στην ευρωζώνη παραμένει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των Εθνικών αρχών σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στις ολοκληρωμένες ομοσπονδίες όπως είναι οι ΗΠΑ.

Οι προσαρμογές μεταξύ των περιοχών της στις ΗΠΑ διευκολύνονται με ένα σύστημα σιωπηρών ομοσπονδιακών κρατικών μεταβιβάσεων πραγματικών πόρων. Η ομοσπονδιακή κυβέρνηση δαπανά πολλά για τις καθυστερημένες ή μη αποτελεσματικές πολιτείες/περιοχές και τις φορολογεί λίγο, ενώ στις προηγούμενες πολιτείες/περιοχές κάνει το αντίστροφο. Η ΕΕ με την τεράστια εσωτερική της αγορά δεν διαθέτει ακόμη, οικονομικούς σταθεροποιητές στην αμερικανική κλίμακα με στόχο τη διευκόλυνση της προσαρμογής των χωρών και περιοχών εντός αυτής. Στην ΕΕ υπάρχουν, ωστόσο, αναπτυσσόμενα διαρθρωτικά ταμεία. Η προσαρμογή δεν απαιτεί μόνον τη μεταβίβαση πραγματικών πόρων, αλλά επίσης μέτρα

αύξησης της κινητικότητας των συντελεστών της παραγωγής από τις περιοχές χαμηλής σε περιοχές υψηλής παραγωγικότητας. Στο ζήτημα αυτό η ΕΕ έχει, μέχρι τώρα, αποτύχει.

Η ανάγκη άμεσης χρηματοδότησης του προϋπολογισμού της ΕΕ μέσω της θέσπισης ενός ευρωπαϊκού φόρου (φόρος σύγκλισης) θα δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία ενός συστήματος μεταβιβάσεων μεταξύ των μελών της ΟΝΕ. Αυτό, σήμερα είναι μάλλον απίθανο με τους υπάρχοντες πολιτικούς συσχετισμούς. Επίσης θα δημιουργούσε σοβαρές αντιδικίες ανάμεσα στις χώρες-μέλη για το πώς θα επιμεριστεί μεταξύ τους το βάρος των νέων αυτών εισφορών.

Κατά συνέπεια, τα μέλη της ευρωζώνης είναι αναγκασμένα να αντιμετωπίσουν τις ασύμμετρες διαταραχές με τις δικές τους δυνάμεις. (Γκίκας και Χύζ, 2016, σ.260-261)

5 Η εμπειρία της Ελλάδας στην ΟΝΕ

Τον Ιανουάριο του 2001 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έκρινε ότι η Ελλάδα είχε ικανοποιήσει τα κριτήρια της Συνθήκης του Μάαστριχτ και σε κλίμα εορταστικό έγινε το δωδέκατο μέλος το οποίο προσχώρησε στην Ζώνη του Ευρώ, εγκαταλείποντας το εθνικό της νόμισμα, την δραχμή².

Παρά τις επίμονες αμφιβολίες σχετικά με την αξιοπιστία των δεδομένων που παρέχονταν από την ελληνική κυβέρνηση, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε ότι η Αθήνα πληρούσε τα κριτήρια σύγκλισης και ως εκ τούτου θα μπορούσε να ενταχθεί σε ένα μπλοκ χωρών στο οποίο περιλαμβάνονταν πρωταθλητές της δημοσιονομικής πειθαρχίας, όπως η Γερμανία, η Ολλανδία και η Αυστρία (Majone, 2011, σ.27).

Αναμφισβήτητα, ως προς τα προσδοκώμενα οφέλη υπήρξε πριν την ένταξη της ταύτιση εκτιμήσεων. Η μείωση του κόστους των συναλλαγών και η εξάλειψη των συναλλαγματικών αβεβαιοτήτων θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αύξηση του εμπορίου και της παραγωγής. Η μεταβίβαση της νομισματοκοιτικής ευθύνης στους νέους κοινούς θεσμούς θα απελευθέρωνε την ελληνική νομισματική πολιτική από εσωτερικές πολιτικές πιέσεις, διασφαλίζοντας, έτσι, και στη χώρα μας την τόσο ταλαιπωρημένη στο παρελθόν σταθερότητα των τιμών. Η νομισματική σταθερότητα αναμενόταν ότι θα ενίσχυε τη ροπή για επενδύσεις. Στην ίδια κατεύθυνση θα μπορούσε να λειτουργήσει η πτώση και σταθεροποίηση σε χαμηλά

² Greece joins eurozone, BBCNews, 1 Ιανουαρίου 2001. Διαθέσιμο στο <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/1095783.stm> [Πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2016]

επίπεδα των ονομαστικών και πραγματικών επιτοκίων, τα οποία κατά την περίοδο προ της εντάξεως εμπεριείχαν ένα σχετικά υψηλό ποσοστό κινδύνου. Η εξωτερική ρευστότητα της ελληνικής οικονομίας θα διασφαλιζόνταν σε τεράστιο βαθμό, λόγω της υιοθέτησης ενός διεθνούς νομίσματος. Στην ίδια κατεύθυνση θα μπορούσε να λειτουργήσει η πτώση και σταθεροποίηση σε χαμηλά επίπεδα των ονομαστικών και πραγματικών επιτοκίων, τα οποία κατά την περίοδο προ της εντάξεως εμπεριείχαν ένα σχετικά υψηλό ποσοστό κινδύνου. Η εξωτερική ρευστότητα της ελληνικής οικονομίας θα διασφαλιζόνταν σε τεράστιο βαθμό, λόγω της υιοθέτησης ενός διεθνούς νομίσματος.

Παρά τον υπερτονισμό των παραπάνω, ρεαλιστικότερες φωνές σε Ελλάδα και εξωτερικό τόνιζαν πως η συμμετοχή της χώρας στο Ευρώ συνιστούσε και μια μεγάλη πρόκληση, η οποία εμπεριείχε σοβαρούς κινδύνους. Η εμφάνιση ή η ένταση των κινδύνων αυτών είχαν να κάνουν, κυρίως, με την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας τη στιγμή της ένταξης και με το πώς αυτή θα ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Στο περιβάλλον αυτό ο ανταγωνισμός μεταξύ των οικονομιών των μελών της ευρωζώνης αναμένονταν να είναι πολύ εντονότερος. Τα όποια ανταγωνιστικά μειονεκτήματα ή οι όποιες αρνητικές οικονομικές εξελίξεις σε εθνικό επίπεδο δε θα μπορούσαν πλέον να αντιμετωπίζονται μέσω συναλλαγματικών ή νομισματικών προσαρμογών. **(Κιότος, 2011, σ.4-5)**

Αναλύοντας τα κριτήρια της βέλτιστης νομισματικής περιοχής στην Ελλάδα θα διαπιστώσουμε ότι τα περισσότερα από αυτά δεν είναι ικανοποιητικά.

Ευελιξία μισθών

Οι **Barbarosa και Alves (2011, σ.13-14)** παρουσιάζουν στον **Πίνακα 1** την αρχική μέση τιμή και τη συσσωρευμένη αύξηση των ονομαστικών μισθών, της παραγωγικότητας και του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στην ΟΝΕ για την περίοδο 1999-2009.

Country	1999 average nominal wages	Nominal wages	Productivity	ULC
Austria	32075,64	124.43	115.05	111.44
Belgium	36931,69	130.60	105.58	123.70
Finland	29843,00	139.06	110.91	125.19
France (values for 2008)	33039,36	128.96	113.19	118.46
Germany	30690,25	111.37	112.89	105.99
Greece	16478,56	173.93	129.43	137.88
Ireland	28085,62	164.63	132.57	132.77
Italy	27076,15	126.59	100.68	131.44
Luxembourg	39464,91	135.83	100.62	134.99
Netherlands	28978,06	137.64	112.66	127.28
Portugal	14095,74	142.29	109.98	129.39
Spain	21981,78	141.96	110.05	134.58

Πίνακας 1. Συσσωρευμένη αύξηση μισθών, παραγωγικότητα και κόστος εργασίας στην ΟΝΕ (1999 = 100) (1999-2009)

Τα στοιχεία αποκαλύπτουν μια τάση για μεγαλύτερη αύξηση των ονομαστικών μισθών στις χώρες που είχαν μικρότερους ονομαστικούς μισθούς όταν προσχώρησαν στην ΟΝΕ. Αυτό δεν αποτελεί έκπληξη, καθώς σε μια ολοκληρωμένη αγορά οι μισθοί αναμένεται να συγκλίνουν. Ωστόσο, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις όπως η Ελλάδα και η Ιρλανδία, οι οποίες είχαν ιδιαίτερα μεγάλες αυξήσεις ονομαστικών μισθών στην υπό εξέταση περίοδο.

Όταν οι ονομαστικές αυξήσεις των μισθών δεν συνδυάζονται με αύξηση της παραγωγικότητας, θα οδηγήσουν σε απώλεια ανταγωνιστικότητας καθώς και αύξηση του πληθωρισμού. Ωστόσο, μόνο η Γερμανία διατήρησε τις ονομαστικές αυξήσεις των μισθών σύμφωνα με την αύξηση της παραγωγικότητας, με την επακόλουθη μικρή αύξηση κόστους εργασίας. Ακόμα κι αν άλλες χώρες όπως η Ελλάδα, κατάφεραν να επιτύχουν σημαντικές αυξήσεις της παραγωγικότητας, οι αυξήσεις στους ονομαστικούς μισθούς υπερκάλυψαν τα οφέλη, με αποτέλεσμα την απώλεια ανταγωνιστικότητας. Ως εκ τούτου, μπορεί να υποστηριχθεί ότι πολλές χώρες της ΟΝΕ συμπεριλαμβανομένου και της Ελλάδας, δεν είχαν την απαιτούμενη ευελιξία μισθών ώστε να διατηρήσουν τις ανταγωνιστικές θέσεις τους κατά την πρώτη δεκαετία της νομισματικής ένωσης.

Παρόμοια επίπεδα πληθωρισμού

Από το 1995, ο πληθωρισμός μειώθηκε και η Ελλάδα ήταν κοντά στο επίπεδο που μπορεί να θεωρηθεί συνεπές με τη σταθερότητα των τιμών. Αυτό ήταν το αποτέλεσμα της στοχευμένης πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης.

Από το 1998, άρχισαν διαπραγματεύσεις με τις εμπορικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις για να μειώσουν τις τιμές σημαντικών αγαθών και υπηρεσιών. Κύριος στόχος αυτής της διαπραγμάτευσης ήταν η μείωση των τιμών λιανικής πώλησης των αγαθών και υπηρεσιών που αποτελούν μέρος του καλαθιού του ΔΤΚ. Το άμεσο αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής ήταν η μείωση του πληθωρισμού περίπου 0,2% κατά τα επόμενα έτη.

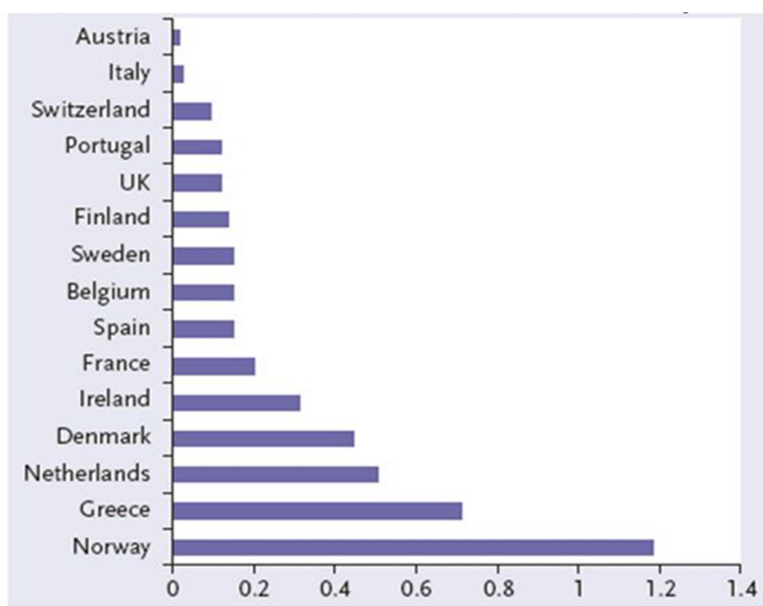
Μια άλλη πολιτική αφορούσε τους έμμεσους φόρους, οι οποίοι μειώθηκαν σταδιακά από το 1997-2000, αλλά μόνο βραχυπρόθεσμα. Ωστόσο, η επίδραση αυτής της μείωσης επεκτάθηκε μέσω της μείωσης των πληθωριστικών προσδοκιών και των ρητρών κάλυψης των μισθών. Κατά την περίοδο αυτή, τόσο η νομισματική όσο και η δημοσιονομική πολιτική ήταν πολύ αυστηρή επειδή η σταθερότητα των τιμών και ο χαμηλός πληθωρισμός ήταν οι κύριοι στόχοι. Από το **Γράφημα 2**, μπορούμε να δούμε ότι κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '90 ο πληθωρισμός μειώθηκε απότομα και οι τιμές ήταν σταθερές κατά την περίοδο μετά την ένταξη στην ΟΝΕ. Ωστόσο, το ποσοστό πληθωρισμού εξακολουθούσε να είναι πολύ υψηλό σε σύγκριση με άλλα κράτη μέλη έτσι το κριτήριο του παρόμοιου ποσοστού πληθωρισμού της βέλτιστης νομισματικής περιοχής δεν ικανοποιήθηκε. **(Rankov, 2013, σ.13-14)**

Γράφημα 2. Ετήσια μεταβολή του δείκτη τιμών καταναλωτή στην Ελλάδα για την περίοδο 1995-2010

Διαφοροποίηση παραγωγής

Σύμφωνα με το κριτήριο της διαφοροποίησης, υποθέτουμε ότι μια βέλτιστη νομισματική περιοχή θα πρέπει να δημιουργηθεί μόνο όταν τα κράτη μέλη έχουν ένα πολύ διαφοροποιημένο επίπεδο παραγωγής και εξαγωγών. Πληροί όμως η Ελλάδα το κριτήριο της διαφοροποίησης της παραγωγής; Σύμφωνα με τον δείκτη ανομοιότητας εμπορίου **Γράφημα 3**, είναι σαφές ότι υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις όσον αφορά την επίδραση του εμπορίου στη νομισματική ολοκλήρωση. Μια πιο κριτική εξέταση δείχνει ότι η Ελλάδα είναι η δεύτερη, πίσω από τη Νορβηγία, όσον αφορά τη βαθμολογία ανομοιότητας: η οικονομία της δεν είναι τόσο ολοκληρωμένη με την ευρωπαϊκή οικονομία. Έτσι, παρόλο που υπάρχουν πολλά μέλη που είναι πολύ ενθουσιώδη για να συμμετάσχουν στην ONE λόγω των οικονομικών τους συμφερόντων, το ελληνικό σκορ σημαίνει ότι η ONE θα μπορούσε να έχει αρνητικό αντίκτυπο στην Ελλάδα. Ως εκ τούτου, η ONE δεν ήταν επωφελής για την Ελλάδα.

Γράφημα 3. Δείκτης ανομοιότητας εμπορίου

Βαθμός ανοίγματος της οικονομίας

Όσον αφορά τον βαθμό ανοίγματος της οικονομίας, η πλειοψηφία των μελών της ONE φαίνεται να πληροί το κριτήριο καθώς επέδειξε αύξηση του μέσου όρου των εξαγωγών και των εισαγωγών ως προς το ΑΕΠ και μεγαλύτερη μετακύληση συντελεστών ταυτόχρονα. Ωστόσο, η Ελλάδα και πάλι φαίνεται να αποτελεί εξαίρεση. Σύμφωνα με το Στατιστικό Παράρτημα της Ευρωπαϊκής Οικονομίας (2005), η Ελλάδα έχει τον χαμηλότερο μέσο όρο των εισαγωγών και εξαγωγών σε σχέση με το ΑΕΠ, με 25,5%. Αντίθετα, ο μέσος όρος της Ιταλίας είναι 27,9%, ο μέσος όρος της Πορτογαλίας είναι 36,2%, ο μέσος όρος της Βουλγαρίας είναι 65,9% και ο μέσος όρος της Τουρκίας είναι 36,5%. Ως αποτέλεσμα, μπορεί επίσης να υποστηριχθεί ότι, όσον αφορά το άνοιγμα της οικονομίας, η Ελλάδα δεν ήταν σε θέση να συμμετάσχει στην ONE. Και πάλι αυτό το γεγονός παραβλέφθηκε, όχι μόνο από την Ελλάδα, αλλά και από τους ευρωπαίους πολιτικούς ηγέτες. (Sklias and Maris, 2012, σ.128-129)

Ασύμμετρες Διαταραχές

Οι (Sklias και Maris, 2012, σ.127-128) εξετάζοντας τα δεδομένα του Πίνακα 2 διαπιστώνουν την ύπαρξη σημαντικών ασυμμετριών στις διαταραχές της προσφοράς και της ζήτησης.

	<i>Supply Shocks</i>	<i>Demand Shocks</i>
Germany	1	1
France	0, 54	0, 35
Belgium	0, 61	0, 33
Netherlands	0, 59	0, 17
Denmark	0, 59	0, 39
United Kingdom	0, 11	0, 16
Italy	0, 23	0, 17
Spain	0, 31	-0, 07
Ireland	-0, 06	-0, 08
Portugal	0, 21	0, 21
Greece	0, 14	0, 19

Πίνακας 2. Συντελεστές συσχέτισης των διαταραχών της προσφοράς και της ζήτησης στη Γερμανία με άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

Σε συνδυασμό με το γεγονός ότι στην ευρωζώνη η κινητικότητα του εργατικού δυναμικού και η ευελιξία των μισθών δεν είναι σε επαρκές επίπεδο, τα μέλη δεν μπορούν να ανταποκριθούν αποτελεσματικά σε σημαντικές οικονομικές διαταραχές. Όπως έχει διατυπωθεί, «η Ελλάδα και η Ιταλία το 2003 είχαν τους δύο τελευταίους βαθμούς στη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού στην Ευρωζώνη».

Πολλά από τα νέα κράτη μέλη είχαν καλύτερους βαθμούς συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό. Αυτό σημαίνει ότι σημαντικοί παράγοντες παραμένουν αμετάβλητοι ακόμη και στην ελληνική περιφέρεια και ότι το ασύμμετρο κόστος για πολλές περιφερειακές χώρες είναι πολύ υψηλότερο από ό, τι για τις ευρωπαϊκές χώρες του πυρήνα.

Σύμφωνα με τον Wyplosz, 2006 «η Ελλάδα είναι η μόνη χώρα που βρέθηκε ότι υπέστη ασύμμετρες διαταραχές και για τις τρεις μεταβλητές» (αύξηση του ΑΕΠ, πληθωρισμός και ανεργία).

Από την άποψη αυτή, η Ελλάδα είναι πολύ λιγότερο εξοπλισμένη να ξεπερνάει αυτές τις ασύμμετρες διαταραχές από την Γερμανία λόγω του υποκειμενικού και αντικειμενικού κόστους της μετακίνησης, των πολιτισμικών διαφορών και των διαφορών στη γλώσσα σε σύγκριση με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Αν και η ύπαρξη σημαντικών διαταραχών και ασυμμετριών εντός της ευρωζώνης είναι μη αμφισβητούμενη, όπως και το γεγονός ότι η κινητικότητα των εργαζομένων και η ευελιξία των μισθών είναι χαμηλότερη από ό, τι στις ΗΠΑ, δεν έχει αναπτυχθεί κανένα οικονομικό και πολιτικό εργαλείο σε ευρωπαϊκό επίπεδο για την εξάλειψη αυτών των αδυναμιών. Ως εκ τούτου, για την Ελλάδα και τις άλλες περιφερειακές χώρες, οι ασύμμετρες και ιδιοσυγκρασιακές διαταραχές εντός της Ευρωζώνης,

μαζί με την έλλειψη κινητικότητας του εργατικού δυναμικού και ακαμψίας των μισθών, καθώς και η έλλειψη οποιουδήποτε εργαλείου νομισματικής πολιτικής, καθιστούν τη συμμετοχή μια σοβαρή πρόκληση για αυτές τις χώρες.

Από τα παραπάνω είναι προφανές ότι η Ελλάδα τόσο κατά την ένταξη της στην Ευρωζώνη αλλά και στην συνέχεια δεν πληρούσε κρίσιμα στοιχεία της θεωρία «βέλτιστης νομισματικής περιοχής» γεγονός που δικαιολογεί εν μέρει τη δυσχερή θέση στην οποία έχει περιέλθει τα τελευταία χρόνια μέσα σε αυτήν. Η πορεία της χώρας εντός της Ευρωζώνης αλλά και το εάν και κατά πόσο επωφελήθηκε από τα πλεονεκτήματα που παρέχει ο ενιαίος νομισματικός χώρος έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτεταμένη έρευνας.

Σύμφωνα με όσα υποστηρίζει ο **Κιότος (2011, σ.5-6)** η χώρα επωφελήθηκε από τα εξορισμού πλεονεκτήματα του ενιαίου νομισματικού χώρου όπως είναι η εξάλειψη των συναλλαγματικών κινδύνων και αβεβαιοτήτων και η εξουδετέρωση του κόστους μετατροπής νομισμάτων στις συναλλαγές της με τις άλλες χώρες της ευρωζώνης. Επίσης, βελτιώθηκε η ρευστότητά της για εξωτερικές συναλλαγές, δεδομένου ότι το εμπόριό της εντός της Ευρωζώνης το διεκπεραίωσε σε Ευρώ, ενώ και με τρίτες χώρες σημαντικό μέρος της τιμολόγησης και πληρωμής των εισαγωγών διεξάγεται σε Ευρώ. Αυτό είχε ως θετικό αποτέλεσμα την άρση της συναλλαγματικής στενότητας που χαρακτήριζε τη χώρα επί δεκαετίες. Η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και η συμμετοχή της χώρας σε μια σταθερή νομισματική ένωση επέτρεψε τουλάχιστον μέχρι το 2007 την απρόσκοπτη εισροή κεφαλαίων και την τεράστια μείωση των επιτοκίων δανεισμού της χώρας με επιτόκια σχεδόν ίδια με τα γερμανικά. Από την άλλη θα πρέπει να τονισθεί ότι οι εισροές κεφαλαίων στη χώρα είχαν τη μορφή δανεισμού του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, γεγονός που προοδευτικά επιβάρυνε τα μέγιστα το ισοζύγιο εμπορευμάτων λόγω των υψηλών πληρωμών για τόκους. Δυστυχώς, λόγω των εσωτερικών διαρθρωτικών αδυναμιών της η χώρα επέδειξε τη χειρότερη επίδοση στην προσέλκυση ξένων επενδύσεων.

Όπως αναφέρει ο **Alogoskoufis (2012, σ.11)** η περίοδος συμμετοχής στο Euro μεταξύ 2001 και 2008 ήταν μια χρυσή εποχή για την Ελληνική οικονομία. Οι ρυθμοί ανάπτυξης αυξήθηκαν περαιτέρω, ο πληθωρισμός παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα, αν και ελαφρώς υψηλότερα από το μέσο όρο της ζώνης ευρώ, και η ανεργία μειώθηκε. Το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν σταθερό και η φερεγγυότητα δεν αποτελούσε πρόβλημα. Ωστόσο, η δημοσιονομική κατάσταση παρέμενε επισφαλής, με τα διαρθρωτικά δημοσιονομικά προβλήματα να παραμένουν. Το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν σταθεροποιημένο

περίπου στο 100%, το οποίο ήταν πολύ υψηλότερο από το μέσο όρο της Ευρωζώνης. Επιπλέον, στην Ελλάδα, οι μηχανισμοί ελέγχου των πρωτογενών κρατικών δαπανών παρέμεναν αδύναμοι, σε τομείς όπως οι τοπικές αρχές, τα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης και στον τομέα της υγείας, ενώ η φοροδιαφυγή υπονόμει την αποτελεσματικότητα του φορολογικού συστήματος. Εξαιτίας αυτών, όταν η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση επιδεινώθηκε το 2008, η δημοσιονομική κατάσταση αποτέλεσε την Αχίλλειο πτέρνα της Ελλάδας για μία ακόμη φορά.

Οι **(Oltheten κ.α., 2012, σ.8)** εξετάζοντας την εμπειρία της Ελλάδας ως μέλος της Ευρωζώνης κατά την περίοδο 2002-2011 σε σχέση με τα προηγούμενα δέκα έτη κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι δεν προκύπτει κανένα ισχυρό αποδεικτικό στοιχείο ότι επιτεύχθηκαν τα στοιχειώδη οφέλη μετά την εισαγωγή της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, όπως μεγαλύτερη αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ), βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών, υψηλότερα επίπεδα των δημοσίων και ιδιωτικών επενδύσεων, αύξηση της απασχόλησης, και μείωση του πληθωρισμού.

Μια πρόσφατη μελέτη από μια από τις μεγαλύτερες τράπεζες της χώρας αποκάλυψε ότι η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας για την περίοδο μεταξύ 2000-2009 μειώθηκε κατά 10%. Αυτή η εξέλιξη έχει ιδιαίτερη βαρύτητα εάν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι η μεγαλύτερη καταχωρημένη αύξηση στη ελληνική ανταγωνιστικότητα πραγματοποιήθηκε την περίοδο πριν την ένταξη της Ελλάδας στο ευρώ. Η Ελλάδα όμως το 2009, κατετάσσετο στην 71η θέση στον Παγκόσμιο Δείκτη Ανταγωνιστικότητας του Διεθνούς Οικονομικού Φόρουμ και το 2010 έπεσε στη 83η θέση. Κι όμως, η Ελλάδα είχε κατά μέσο όρο 4% αύξηση του ΑΕΠ μεταξύ 1997 και 2007.

Πώς ήταν αυτό δυνατόν; Και πόσο ακριβής αντανάκλαση της δύναμης της πραγματικής οικονομίας θα μπορούσε να είναι αυτό το στοιχείο όταν η συγκεκριμένη οικονομία είναι παντελώς μη ανταγωνιστική, η δημοσιονομική κατάσταση επιδεινώνεται εκθετικά με την πάροδο του χρόνου, και το ποσοστό των φτωχών και υποαπασχολούμενων του πληθυσμού αυξάνεται σταθερά από μια δεκαετία στην επόμενη.

Εν ολίγοις, η ελληνική οικονομική ανάπτυξη μεταξύ 1997 και 2007 ήταν κατά ένα μεγάλο μέρος, εάν όχι αποκλειστικά, βασισμένη στην υπερκατανάλωση, σε διαρκώς αυξανόμενα επίπεδα χρέους, και σε μια διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου που ήταν κατά ένα μεγάλο μέρος ξεκομμένη από την πραγματική οικονομία. Ήταν μια περίοδος οικονομικής ανάπτυξης με φούσκες **(Πολυχρονίου, 2011, σ.9)**.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

1 Εμφάνιση της Κρίσης

Όπως μας υπενθυμίζουν οι οικονομολόγοι (Reinhart και Rogoff, 2009) στον τίτλο του βιβλίου τους «Αυτή τη φορά είναι διαφορετικά: Οκτώ αιώνες οικονομικής τρέλας», οι οικονομικές κρίσεις δεν είναι τίποτα καινούργιο. Ωστόσο δεν σταματούν να μας ξαφνιάζουν κυρίως λόγω της περιοδικότητας της εμφάνισής τους. Έτσι και η εμφάνιση της πρόσφατης κρίσης στις ΗΠΑ αποτέλεσε ένα σοκ διότι είχαν περάσει πάνω από εβδομήντα χρόνια από το μεγάλο κραχ του 1929 και της μεγάλης ύφεσης που ακολούθησε.

Σύμφωνα με τους Schneider και Kirchgassner, 2009, σήμερα, παρατηρούμε την σοβαρότερη διεθνή χρηματοπιστωτική και οικονομική κρίση στην ιστορία. Εντοπίζουν τρεις λόγους ως αιτίες της κρίσης αυτής: (α) τα subprime στεγαστικά δάνεια στις ΗΠΑ, και η υποεκτίμηση της δυναμικής τους, (β) η αλματώδης αύξηση των καταναλωτικών δαπανών, η οποία ξεκίνησε από το 2002 και οδήγησε σε εγχώριες και διεθνείς ανισορροπίες, όχι μόνο στις ΗΠΑ αλλά και σε άλλες ισχυρές οικονομίες, καθώς και (γ) η οικονομική διεθνοποίηση. Στην πραγματικότητα, όλα τα παραπάνω μαζί με την έλλειψη επαρκούς κανονιστικού πλαισίου που να απευθύνεται σε χρηματοπιστωτικές καινοτομίες, όπως "πολύπλοκα παράγωγα μέσα" και "δομημένα επενδυτικά οχήματα". Επιπλέον, η ασαφής σχέση μεταξύ του χρηματοπιστωτικού τομέα και των άλλων τομέων της οικονομίας δημιούργησε ένα θολό πλαίσιο σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο (Ergen, 2011, σ.1).

Οι επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης έγιναν εμφανείς στην Ευρώπη σε όλη τη διάρκεια του 2008. Η Ισλανδία, η Ουγγαρία και η Ουκρανία υποχρεώθηκαν να καταφύγουν σε έκτακτο δανεισμό από το ΔΝΤ, και πολλές ευρωπαϊκές τράπεζες επίσης χρειάστηκαν ενίσχυση. Τον Νοέμβριο του 2008, ο πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Χοσέ Μανουέλ Μπαρόζο επιχείρησε να πάρει την πρωτοβουλία με ένα ευρωπαϊκό σχέδιο οικονομικής ανάκαμψης, για το οποίο δήλωσε *ότι μπορεί να μετατρέψει την κρίση σε ευκαιρία*. Παρά την εφαρμογή αυτών και άλλων μέτρων έκτακτης ανάγκης, οι οικονομία της Ευρώπης βούλιαξε σε βαθύτερη ύφεση, και το ΑΕΠ της Ευρωζώνης μειώθηκε κάτι περισσότερο από 4% το 2009.

Η δεύτερη φάση της κρίσης και της επικής ύφεσης άρχισε την άνοιξη του 2010, όταν ο οίκος αξιολόγησης Standard&Poor's υποβάθμισε την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας στην κατηγορία των «σκουπιδιών». Ταυτόχρονα, τα επιτόκια των διετών ομολόγων της χώρας

έφθασαν στο πρωτοφανές επίπεδο του 15%. Ακόμη μεγαλύτερη ανησυχία προκλήθηκε από την αποκάλυψη της ελληνικής κυβέρνησης ότι οι προηγούμενες κυβερνήσεις είχαν εμφανίσει ελλείμματα μικρότερα από τα πραγματικά. Και η Ελλάδα δεν ήταν μόνη. Αρκετές άλλες χώρες της Ευρωζώνης, όπως η Ιρλανδία και η Πορτογαλία, αντιμετώπισαν ξαφνικά δυσκολίες στην ανανέωση των δανείων τους με λογικά επιτόκια. Τα επίπεδα του δημόσιου χρέους τους αυξήθηκαν με γοργούς ρυθμούς.

Κρίσεις χρέους ξέσπασαν γρήγορα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ανάμεσα τους στην Πορτογαλία, την Ισπανία και το Βέλγιο, οι οποίες επιδεινώθηκαν από κερδοσκοπικές κινήσεις στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Αργότερα η κρίση χρέους εξαπλώθηκε στην Ιταλία, και τον Ιανουάριο του 2012 η Standard & Poor's υποβάθμισε την πιστοληπτική ικανότητα εννέα χωρών της Ευρωζώνης, μεταξύ των οποίων και της Γαλλίας. (Patomäki, 2013, σ.99-101)

Με πρώτη την Ελλάδα το 2010, πέντε χώρες της Ευρωζώνης ζήτησαν βοήθεια από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) για να χρηματοδοτήσουν τους κρατικούς τους προϋπολογισμούς ή για να ανακεφαλαιοποιήσουν τις τράπεζές τους: η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία, η Ισπανία και η Κύπρος. Η Λετονία, της οποίας το νόμισμα ήταν συνδεδεμένο με το ευρώ και εντάχθηκε στο κοινό νόμισμα την 1η Ιανουαρίου 2014, επίσης έλαβε βοήθεια ενώ αρκετές ακόμα χώρες της Ευρωζώνης, όπως η Ιταλία και η Σλοβενία, έχουν δεχθεί σημαντικές πιέσεις. Καθεμία από αυτές τις χώρες βρίσκεται αντιμετώπιση με διαφορετικά προβλήματα, όμως το γεγονός ότι καμία χώρα της ΕΕ που βρίσκεται εκτός ευρώ δεν αντιμετωπίζει συγκρίσιμες πιέσεις υποδηλώνει ότι η συμμετοχή στο ευρώ αποτελεί προϋπόθεση για την κρίση. (ΓΑΛΕΝΙΑΝΟΣ, 2015, σ.8).

2 Η Ευρωζώνη ως «ενισχυτής» της κρίσης

Η νομισματική ένωση επέδρασε αρνητικά σε όλο αυτό το πλαίσιο, δεδομένου ότι επέτρεψε στις ανισορροπίες μεταξύ των χωρών να πάρουν τόσο μεγάλες διαστάσεις χωρίς να υπάρξει κάποια προειδοποίηση πριν η κρίση χτυπήσει. Έχει ακόμα σημασία γιατί η ελλιπής θεσμική υποδομή ενίσχυσε την αρχική απώλεια εμπιστοσύνης στα κράτη με ελλείμματα, με διάφορους τρόπους.

Ένα εξίσου σημαντικό στοιχείο είναι το γεγονός ότι τα κράτη της Ευρωζώνης που μπλέχτηκαν στην κρίση δεν είχαν κάποιον δανειστή-σωτήρα για έσχατη ανάγκη. Η απουσία

μιας τέτοιας δυνατότητας αύξησε ακόμα περισσότερο την δίνη της αύξησης των ασφαλιστρών κινδύνου μαζί με την αύξηση των ελλειμμάτων που ανέκυψαν από το υψηλότερο κόστος εξυπηρέτησης του χρέους. Αυτό το φαινόμενο εμφανίστηκε πολύ έντονα στην Πορτογαλία, και λίγο έλειψε να πιάσει στα δίχτυα του την Ιταλία, την Ισπανία και το Βέλγιο. Ακόμα και η Γαλλία και η Αυστρία μπήκαν στον μισοσκότεινο προθάλαμο του χρέους στην κορύφωση της κρίσης.

Η άλλη κλασική αντιμετώπιση των οικονομικών κρίσεων, η υποτίμηση του νομίσματος, ήταν αδύνατη για τα κράτη του ευρώ. Όλα αυτά μαζί, σήμαινε ότι ο δανεισμός σε ευρώ ήταν παρόμοια με το χρέος σε ξένο νόμισμα, κάτι που δημιουργούσε μία παραδοσιακή μορφή κρίσης, με αιφνιδιαστική εξέλιξη.

Οι στενοί δεσμοί μεταξύ των κρατών της Ευρωζώνης και των κυβερνήσεών τους, ενίσχυσε ακόμα περισσότερο την εξάπλωση της κρίσης. Αυτή η «δίνη της καταστροφής» ήταν και ο κύριος λόγος που μία και μόνη έκπληξη στην Ελλάδα θα μπορούσε να διογκωθεί σε μία συστημική κρίση ιστορικών και παγκόσμιων διαστάσεων.

Η κυρίαρχη θέση της τραπεζικής χρηματοδότησης μετέδωσε τα προβλήματα στην ευρύτερη οικονομία. Καθώς η «δίνη της καταστροφής» και η επιβράδυνση της οικονομίας αύξαναν την αβεβαιότητα, οι επενδύσεις υπέφεραν πιο πολύ απ' ότι σε χώρες όπου η χρηματοδότηση είναι λιγότερο «κεντρική» όπως οι ΗΠΑ.³

3 Το Δόγμα της Αιτότητας

Μετά την εκδήλωση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής πολλές κυβερνήσεις ευρωπαϊκών και άλλων χωρών, αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων, επιχείρησαν να υποστηρίξουν με δημοσιονομικά μέσα τις οικονομίες τους για να περιορίσουν τις αρνητικές συνέπειες στην απασχόληση και την οικονομική δραστηριότητα. Ανάλογα με την κατάσταση και τις ανάγκες της κάθε εθνικής οικονομίας, οι κυβερνήσεις επιδίωξαν αρχικά να διασώσουν το χρηματοπιστωτικό τους σύστημα από το ρίσκο της κατάρρευσης και της χρεοκοπίας. Παράλληλα, πολλές κυβερνήσεις αποδέχτηκαν τη μετάβαση των οικονομιών τους σε κατάσταση υψηλότερων δημοσιονομικών ελλειμμάτων, είτε ως αποτέλεσμα της λειτουργίας των αυτόματων σταθεροποιητών είτε ως συνέπεια της επιλογής τους για δημοσιονομική

³ 52 Ευρωπαίοι καθηγητές εξηγούν τι δημιούργησε την οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη, *PROTOTHEMA*, 01 Δεκεμβρίου 2015. Διαθέσιμο στο: <http://www.protothema.gr/economy/article/532372/52-europaioi-kathigites-exigoun-ti-dimiourgise-tin-oikonomiki-krisi-stin-eurozoni/> [Πρόσβαση 07 Δεκεμβρίου 2016]

επέκταση, στοχεύοντας στην αντιστάθμιση της πτώσης της ενεργού ζήτησης που προκάλεσε η χρηματοπιστωτική κρίση.

Ωστόσο, η πολιτική επιλογή αύξησης του δημόσιου ελλείμματος και χρέους στο πλαίσιο της αρχιτεκτονικής της Ευρωζώνης δημιούργησε αρνητικές προσδοκίες για πιθανά προβλήματα φερεγγυότητας και αξιοπιστίας. Επιπρόσθετα, προσδοκίες για μελλοντικές φορολογικές αυξήσεις αφύπνισαν τα αντανακλαστικά συντηρητικών Ευρωπαίων πολιτικών, οικονομολόγων και ασκούντων οικονομική πολιτική. Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η οικονομική πολιτική στην Ευρωζώνη είναι έντονα επηρεασμένη από συμβατικές οικονομικές ιδέες, οδήγησαν πολλές κυβερνήσεις, ειδικά χωρών που αντιμετώπιζαν υψηλά δημοσιονομικά ελλείμματα, να προσαρμοστούν γρήγορα στο κυρίαρχο δόγμα και να υιοθετήσουν πολιτική δημοσιονομικής λιτότητας, επιδιώκοντας τη δημοσιονομική προσαρμογή τους μέσω της μείωσης των λόγων δημόσιου ελλείμματος και δημόσιου χρέους στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Μιχοπούλου, 2014, σ.9).

Η δημοσιονομική λιτότητα αναδείχτηκε έτσι σε κυρίαρχη επιλογή δημοσιονομικής προσαρμογής και μακροοικονομικής διαχείρισης, και σηματοδότησε την προσαρμογή των εθνικών οικονομιών στις απαιτήσεις των αγορών για αξιοπιστία και φερεγγυότητα. Ωστόσο, η επιλογή της λιτότητας ως μέσου δημοσιονομικής προσαρμογής είναι επιλογή ύφεσης και έχει προκαλέσει στις χώρες που την εφαρμόζουν μεγάλη οικονομική και κοινωνική καταστροφή.

Κάπως έτσι, το 2012 οι Stiglitz και Krugman μέσα από τα έργα τους αναδεικνύουν τον ανορθολογισμό της «αναπτυξιακής λιτότητας», φέρνοντας στο φως τις δραματικές επιπτώσεις των κοινωνικών ανισοτήτων, της ανεργίας και του επέκεινα ελλοχεύοντος κινδύνου ρήξης του κοινωνικού ιστού⁴.

4 Η κρίση στην Ελλάδα

Η κρίση έγινε αισθητή στην Ελλάδα σχεδόν δύο χρόνια μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers το 2008, η οποία πυροδότησε την παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση. Η αρχική εκτίμηση ήταν ότι η χαμηλή σχετικά έκθεση του ελληνικού τραπεζικού τομέα σε «τοξικά» προϊόντα καθιστούσε την ελληνική οικονομία λιγότερο ευάλωτη στις επιπτώσεις της κρίσης.

⁴Παυλόπουλος: *Η πολιτική λιτότητας οδηγεί σε οικονομική και νομισματική «ασφυξία»*, PROTOTHEMA, 26 Φεβρουαρίου 2016. Διαθέσιμο στο <http://www.protothema.gr/politics/article/556595/paulopoulos-i-politiki-litotitas-odigei-se-oikonomiki-kai-nomismatiki-asfuxia/> [Πρόσβαση 20 Δεκεμβρίου 2016]

Και όμως η Ελλάδα ήταν η πρώτη χώρα του ευρωπαϊκού Νότου που ήρθε αντιμέτωπη με μια κρίση χρέους. Η παγκόσμια χρηματοοικονομική κρίση περιόρισε τη ρευστότητα του τραπεζικού τομέα και αύξησε το κόστος δανεισμού, εντείνοντας το δημοσιονομικό πρόβλημα της χώρας, η οποία βρέθηκε στα πρόθυρα χρεοκοπίας. Όλα ξεκινούν το 2009, με την άνοδο στην εξουσία της νέα κυβέρνησης, η οποία ανακαλύπτει χαλκευμένα δημοσιονομικά στοιχεία και εισάγει μέτρα λιτότητας.

Η πορεία έκτοτε είναι λίγο-πολύ γνωστή. Η χώρα έμεινε εκτός αγορών και το 2010 προσέφυγε στον «μηχανισμό στήριξης», που απαρτίζεται από το ΔΝΤ, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, κοινώς γνωστή και ως «τρίο». Η δανειακή σύμβαση που υπέγραψε συνοδεύτηκε από την υπογραφή του πρώτου μνημονίου, το οποίο περιλάμβανε σκληρά μέτρα λιτότητας καθώς και διαρθρωτικά μέτρα εξυγίανσης της οικονομίας. Ωστόσο τα μέτρα αυτά δεν απέδωσαν και η χώρα αναγκάστηκε να καταφύγει και σε δεύτερο δανεισμό ύψους 130 δισεκατομμυρίων ευρώ, που συνοδεύτηκε από κούρεμα του χρέους κατά 50% και νέα δέσμη μέτρων, που περιλάμβανε αυξήσεις φόρων και περαιτέρω μειώσεις μισθών και συντάξεων. Τέλος, τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου ψηφίστηκε το μεσοπρόθεσμο πλαίσιο δημοσιονομικής προσαρμογής, το οποίο περιλάμβανε νέα σκληρότερα μέτρα λιτότητας για την περίοδο 2012-16 (**Ζαμπαρλούκου και Κούση, 2014, σ.11-12**).

Ένα ερώτημα που τίθεται συχνά είναι εάν η ελληνική κρίση ερμηνεύεται με τα ίδια εργαλεία με τα οποία ερμηνεύεται και η παγκόσμια, ή εάν οι πηγές κρίσης στην Ελλάδα διαφοροποιούνται.

Οι **Buiter και Rahbari (2010)** εξετάζουν την ελληνική κρίση στο πλαίσιο της ONE και τονίζουν ότι δεν φταίει η διεθνής ύφεση για τα προβλήματα της Ελλάδας. Φταίει οι ανισορροπίες της Ελλάδας, τις οποίες, η κρίση ξεσκεπάσε.

Η κρίση ανέδειξε τις προϋπάρχουσες μεγάλες μακροοικονομικές ανισορροπίες και διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας: το έλλειμμα ανταγωνιστικότητας και την οργανωτική ανεπάρκεια του κράτους. Οι δύο αυτές ανισορροπίες γίνονται εμφανείς στα μεγάλα «δίδυμα» ελλείμματα, το έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και το δημοσιονομικό έλλειμμα. Γίνονται εμφανείς και στα υψηλά «δίδυμα» χρέη (το δημόσιο και

το εξωτερικό), που αποτελούν τη διαχρονική συσσώρευση των αντίστοιχων ετήσιων ελλειμμάτων⁵.

Ως βασικές παθογένειες της ελληνικής οικονομίας θεωρούνται:

α. Η αποθάρρυνση επενδύσεων και μεγάλων επιχειρηματικών μονάδων. Όπως σε πολλές μεσογειακές χώρες με έντονη την παρουσία οικογενειακών επιχειρήσεων, έτσι και στην Ελλάδα οι μικρές και οι πολύ μικρές επιχειρήσεις αποτελούν τη ραχοκοκαλιά της οικονομίας. Ενδεικτικά στη μεταποίηση, πάνω από το 30% των εργαζομένων απασχολείται σε επιχειρήσεις με εννέα ή λιγότερους υπαλλήλους. Ακόμα και στην Ιταλία, το αντίστοιχο ποσοστό είναι 15% ενώ στη Γερμανία είναι μόλις 5%. Κατά κανόνα, αυτές οι μικρές επιχειρήσεις λειτουργούν σε επίπεδα παραγωγικότητας που είναι χαμηλότερα κατά 40% σε σύγκριση με την παραγωγικότητα σε μονάδες άνω των 250 υπαλλήλων. Παράλληλα με τον μεγάλο αριθμό πολύ μικρών επιχειρήσεων και τα μεγάλα ποσοστά αυτοαπασχολούμενων, παρατηρείται σχετική υστέρηση στην ανάπτυξη μεγάλων μονάδων και στην επίτευξη οικονομιών κλίμακας. Αυτή η υστέρηση οφείλεται στην ύπαρξη πολλών αντικινήτρων που περιλαμβάνουν υπερ-ρυθμιζόμενους τομείς οικονομικής δραστηριότητας (παράμετροι όπως το επίπεδο ανταγωνισμού, ο αριθμός των συμμετεχόντων και οι περιορισμοί στην είσοδο νεοεισερχομένων ελέγχονται νομοθετικά), πολυνομία και γραφειοκρατία που καθυστερούν τις επενδύσεις, καθώς και ένα φορολογικό και εργατικό νομικό πλαίσιο που δεν ευνοεί την κλίμακα.

β. Μεγάλος και μη αποδοτικός δημόσιος τομέας. Σε σχέση με το μέγεθος της χώρας και της οικονομίας της, ο δημόσιος τομέας είναι ένας από τους μεγαλύτερους και πιο δαπανηρούς στην Ευρώπη. Υπολείπεται σε μέγεθος κρατών στο Βορρά της Ευρώπης, που αναγνωρίζεται ότι προσφέρουν όμως πολύ καλύτερη ποιότητα κοινωνικών υπηρεσιών και άλλων αγαθών κοινής ωφέλειας. Το World Economic Forum κατατάσσει την Ελλάδα σε εξαιρετικά χαμηλά επίπεδα αναφορικά με την ποιότητα των προσφερόμενων δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών. Ταυτόχρονα ο δημόσιος τομέας πάσχει από τον κατακερματισμό και την επικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ οργανισμών και υπουργείων, δημιουργώντας επιπλέον βάρη και καθυστερήσεις στις επιχειρηματικές δραστηριότητες, με συνεπακόλουθη ενίσχυση της παραοικονομίας.

⁵ Χαρδούβελης Γ. (2011), *Η ελληνική και ευρωπαϊκή κρίση και η νέα αρχιτεκτονική της Ευρωζώνης*. EURO BANK RESEARCH. Φεβρουάριος 2011. Διαθέσιμο στο <http://www.hardouvelis.gr/FILES/PROFESSIONAL%20WORK/economymarketsFEB2011.pdf> [Πρόσβαση 16 Δεκεμβρίου 2016]

(γ) **Έλλειμμα ευελιξίας και ευρείας συμμετοχής στην αγορά εργασίας.** Η Ελλάδα δεν εκμεταλλεύεται τις δυνατότητες που της προσφέρει το εργατικό της δυναμικό. Οι εργοδότες αντιμετωπίζουν αντικίνητρα στις προσλήψεις, κυρίως λόγω του δύσκαμπτου νομικού πλαισίου, της επίδρασης των συλλογικών συμβάσεων στην αύξηση του κόστους εργασίας και στη συχνά στρεβλή λειτουργία του θεσμού της διαιτησίας. Επιπλέον, οι απόφοιτοι των ελληνικών πανεπιστημίων δεν βρίσκουν εύκολα εργασία, πρόβλημα που οφείλεται και στο μεγάλο χάσμα ανάμεσα στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα και τον επιχειρηματικό κόσμο. Εξαιτίας αυτών των στρεβλώσεων, η Ελλάδα έχει τη χαμηλότερη κινητικότητα στην αγορά εργασίας στην Ευρώπη και τη μεγαλύτερη μέση παραμονή σε μία δουλειά απ' όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ.

(δ) **Δύσβατο νομικό και δικαστικό σύστημα.** Η επιχειρηματική δράση στην Ελλάδα εμποδίζεται από ένα δύσβατο σύστημα απονομής δικαιοσύνης με μεγάλο αριθμό νόμων, που είναι συχνά διφορούμενοι, παρωχημένοι ή και αλληλοαναιρούμενοι (π.χ. στην περιβαλλοντική νομοθεσία), με πολλαπλές επικαλύψεις και συχνές αναθεωρήσεις (π.χ. στον τομέα της φορολογίας). Η επακόλουθη πολυπλοκότητα δημιουργεί μία ανελαστική, μη παραγωγική δημόσια διοίκηση που προκαλεί καθυστερήσεις, σύγχυση και τριβές μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. (ε) **Εκτεταμένη παραοικονομία.** Σύμφωνα με εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος αλλά και άλλων οργανισμών, η παραοικονομία στην Ελλάδα ανέρχεται περίπου στο 30% της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας. Αυτό συνεπάγεται μία πολύ σημαντική σε έκταση φοροδιαφυγή. Εκτιμάται ότι το 2009 το κράτος απέτυχε να εισπράξει περίπου €15-20 δισ. σε φόρο εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων, καθώς και σε ΦΠΑ. Το ποσό αυτό ισοδυναμεί με 7%-9% του ΑΕΠ και 60%-80% του ελλείμματος του 2010. Αυτή η δομική αδυναμία να εισπραχθούν οι φόροι οφείλεται κυρίως στην έλλειψη προηγμένων διαδικασιών και μεθοδολογίας για τον προσδιορισμό και την αντίχρεωση της φοροδιαφυγής, την κατηγοριοποίηση των διαφορετικών υποθέσεων, τις τακτικές παρέμβασης και τις μεθόδους είσπραξης.⁶

⁶ Η Ελλάδα 10 χρόνια μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης. McKinsey & Company. Σεπτέμβριος 2011. Διαθέσιμο στο http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/Greece_10_Years_Ahead_Executive_summary_Greek_version_small.pdf. [Πρόσβαση 18 Δεκεμβρίου 2016]

5 Οι συνέπειες της Κρίσης στην Ελλάδα

Οι επιπτώσεις της κρίσης και των πολιτικών που ακολουθήθηκαν τα τελευταία χρόνια είναι ορατές σε όλα τα επίπεδα: οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό. Δίχως αμφιβολία, η οικονομική ύφεση που πλήττει τη χώρα είναι πρωτοφανής τόσο σε ένταση όσο και σε διάρκεια.

Μετά από αρκετά χρόνια πτώσης, το τέλος της κρίσης μπορεί να μην είναι ακόμη ορατό, αλλά υπάρχει αισιοδοξία ότι τα χειρότερα πέρασαν. Ωστόσο τα νούμερα είναι αποκαλυπτικά: Η Ελλάδα έχασε ένα απίστευτο ποσοστό 25% του ΑΕΠ της. [Σημείωση: Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος κόστισε στη Δυτική Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες το 25% του ΑΕΠ τους, ενώ οι πρόσφατα χτυπημένες από την κρίση χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ισπανία, Πορτογαλία και Ιταλία) έχασαν όλες λιγότερο από 6% του ΑΕΠ τους.]⁷

Ύστερα από 6 χρόνια βαθιάς ύφεσης και 3 χρόνια στασιμότητας, η ελληνική οικονομία επέστρεψε το 2016 στα επίπεδα του 2003, καθώς το ΑΕΠ της χώρας μειώθηκε κατά 57 δισ. ευρώ, ενώ η συνολική περιουσία των Ελλήνων υποχώρησε κατά 587 δισ. ευρώ, καθώς κάθε νοικοκυριό είδε την περιουσία του να μειώνεται κατά 67.703 ευρώ.

Η εξέλιξη αυτή αποτέλεσε ένα ισχυρό αρνητικό αποτέλεσμα πλούτου για την πλειοψηφία των ελληνικών νοικοκυριών συμβάλλοντας στη μείωση της κατανάλωσης και ως εκ τούτου στη συρρίκνωση της εγχώριας ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες, ενώ με βάση τους υπολογισμούς της Allianz, η μεσαία τάξη της χώρας μας αποτελεί πλέον μόλις το 20% του πληθυσμού, από 50% την εποχή που η Ελλάδα γινόταν μέλος του ευρώ⁸.

Η μείωση των αποδοχών υπήρξε επίσης σημαντική. Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, μέσα σε τέσσερα χρόνια (2009-2013) οι μέσες πραγματικές ακαθάριστες αποδοχές των μισθωτών (αφού αφαιρεθεί η επίδραση του πληθωρισμού) έχασαν περισσότερο έδαφος από όσο είχαν κερδίσει από το 2000 έως το 2009 (Ματσαγγάνης, 2014).

Σύμφωνα με μελέτη του Κέντρου Προγραμματισμού και οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ) από το 2008 έως και το 2015, χάθηκαν 1 εκατ. θέσεις ως αποτέλεσμα της βαθιάς οικονομικής κρίσης που βιώνει η Ελλάδα. Ήταν τόσο μεγάλες οι απώλειες θέσεων απασχόλησης, που

⁷ Δημιουργώντας Θέσεις Εργασίας για τους Νέους. Endeavor Greece. 28 Ιουλίου 2015. Διαθέσιμο στο http://endeavor.org.gr/wp-content/uploads/2015/07/END_GR_F.pdf [Πρόσβαση 18 Δεκεμβρίου 2016]

⁸ ΜΑΝΤΙΚΙΔΗΣ Τ. (2016). Credit Suisse: Χάθηκαν περιουσίες €587 δισ. στην Ελλάδα, ΤΟ ΒΗΜΑ, 4 Δεκεμβρίου. Διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=849157&wordsinarticle=%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%B1%3b%CF%80%CE%BF%CF%85%3b%CE%B5%CF%87%CE%B1%CF%83%CE%B1%CE%BD%3b%CE%BF%CE%B9%3b%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CF%82> [Πρόσβαση 18 Δεκεμβρίου 2016]

υπολογίζεται ότι είναι σχεδόν διπλάσιες με τις περίπου 500.000 θέσεις εργασίας που δημιουργήθηκαν στα χρόνια της οικονομικής «άνθησης», δηλαδή από το 2001 έως το 2008⁹.

Βαρύ πλήγμα υπέστη επίσης η μικρομεσαία επιχειρηματικότητα καθώς μέσα σε μια επταετία, την περίοδο 2008-2014, εξαφανίστηκαν από τον επιχειρηματικό χάρτη της χώρας περίπου 229.000 μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Οι αιτίες, σύμφωνα με μελέτη που δημοσιεύεται στην τελευταία μηνιαία έκδοση του Κέντρου Προγραμματισμού Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), δεν σχετίζονται μόνο με τις δυσκολίες που προκάλεσε η οικονομική κρίση και κυρίως η περιορισμένη δυνατότητα πρόσβασης των μικρομεσαίων επιχειρήσεων στην τραπεζική χρηματοδότηση. Η οικονομική κρίση ήταν μάλλον αυτή που ανέδειξε τα δομικά προβλήματα της μικρομεσαίας επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα και δη τον μεγάλο βαθμό εξάρτησής της από την εγχώρια ζήτηση και την υποεπένδυση στην παραγωγή διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών¹⁰.

Ο κοινωνιολόγος του Πανεπιστημίου του Κέμπριτζ, Αλέξανδρος Κεντικελένης δηλώνει το 2014 στο πρακτορείο associated Press πως: «Το χρονικό της κρίσης δεν συμπίπτει με τις κοινωνικές συνέπειες της κρίσης. Η οικονομική ύφεση μπορεί να διήρκεσε έξι χρόνια, αλλά η κοινωνική κρίση θα κρατήσει περισσότερο»¹¹.

Όπως επισημαίνουν ειδικοί σε θέματα υγείας στην Ελλάδα έχουν υπάρξει οι μεγαλύτερες περικοπές στον τομέα υγείας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, με συνέπεια η σημερινή δημόσια δαπάνη της χώρας για την υγεία να είναι πλέον μικρότερη από κάθε άλλη χώρα μέλος της Ευρωζώνης. Επίσης αναφέρουν ως χαρακτηριστικές συνέπειες της κρίσης την εντεινόμενη αδυναμία των ασθενών να αποκτήσουν πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας και στα αναγκαία φάρμακα, τη μεγάλη αύξηση στα περιστατικά λοιμωδών νόσων και τη γενικότερη επιδείνωση της ψυχικής-νοητικής υγείας του ελληνικού λαού¹².

⁹ Σκλάβος, Τ. (2016), Ένα εκατομμύριο θέσεις εργασίας χάθηκαν από το 2008 έως το 2015, *Dikaiologitika*, 27 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο <http://www.dikaiologitika.gr/eidhseis/ergasiaka/112678/ena-ekatommyrio-theseis-ergasias-xathikan-aro-to-2008-eos-to-2015> [Πρόσβαση 19 Δεκεμβρίου 2016]

¹⁰ ΜΑΝΙΦΑΒΑ, Δ. (2015), Σε μια επταετία έκλεισαν 229.000 μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις στην Ελλάδα, *Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, 23 Ιουλίου, Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/824685/article/oikonomia/epixeirhseis/se-mia-epetaetia-ekleisan-229000-mikres-kai-mesaies-epixeirhseis-sthn-ellada> [Πρόσβαση 19 Δεκεμβρίου 2016]

¹¹ Associated Press: Η οικονομικά «πληγωμένη» Ελλάδα έχει ακόμη δρόμο για την ανάκαμψη, *PROTOTHEMA*, 17 Δεκεμβρίου 2014. Διαθέσιμο στο <http://www.protothema.gr/politics/article/427007/associated-press-i-oikonomika-pligomeni-ellada-ehei-akomi-dromo-gia-tin-anakampsi-/> [Πρόσβαση 19 Δεκεμβρίου 2016]

¹² *Lancet*: Προειδοποίηση επιστημόνων για τις επιπτώσεις από τα μέτρα λιτότητας στην Ελλάδα, *ONMED*, 21 Φεβρουαρίου 2014. Διαθέσιμο στο <http://www.onmed.gr/yeia-politiki/story/308910/lancet-proeidopoiisi-epistimonon-gia-tis-epiptoseis-apo-ta-metra-litoti> [Πρόσβαση 23 Δεκεμβρίου 2016]

Η μετανάστευση και η φτώχεια είναι αδιαμφισβήτητα οι δύο πιο επώδυνες συνέπειες που βιώνει μια κοινωνία σε συνθήκες παρατεταμένης οικονομικής κρίσης.

Γενικά, το ποσοστό φτώχειας ήταν στάσιμο στο 20% πριν από την κρίση. Δραματική ήταν η επιδείνωσή της κατά την περίοδο της κρίσης, σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ, όπου το 2013 ανήλθε στο 34.6% (ή 3.795.100 άτομα). Αν, μάλιστα, σε αυτό το νούμερο προστεθούν και τα άτομα που, την ίδια χρονιά, ζούσαν υπό την απειλή της φτώχειας το νούμερο ανέρχεται σε 6.300.000 άτομα. (Ντολιοπούλου, 2015).

Όσον αφορά την μετανάστευση σύμφωνα με έκθεση της Τράπεζας της Ελλάδος ο αριθμός των μονίμως εξελθόντων κατοίκων Ελλάδος ηλικίας 15-64 ετών το 2013 ήταν σχεδόν τριπλάσιος από ό,τι το 2008, ξεπερνώντας τις 100 χιλιάδες άτομα. Σωρευτικά, μεταξύ των ετών της κρίσης 2008-2013, 427 χιλιάδες μόνιμοι κάτοικοι Ελλάδος εξήλθαν μόνιμα από τη χώρα.

Στην Ελλάδα της κρίσης, το φαινόμενο της εκροής ανθρώπινου κεφαλαίου, γνωστό με τον όρο “διαρροή” ή “έξοδος εγκεφάλων” (brain drain), έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις. Από το 2008 μέχρι το 2013, σχεδόν 223 χιλιάδες νέοι, κάτοικοι Ελλάδος, ηλικίας 25-39 ετών εξήλθαν μόνιμα από τη χώρα με κατεύθυνση τις περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες, αναζητώντας εργασία με καλύτερη αμοιβή και καλύτερες προοπτικές κοινωνικής και οικονομικής προόδου.

Τα αποτελέσματα όλων των ερευνών συγκλίνουν στο ότι το σύγχρονο κύμα μετανάστευσης αφορά νέους, άγαμους και με υψηλή μόρφωση. Μεταξύ των σημαντικότερων λόγων μετακίνησης καταγράφονται όχι μόνο η ανεργία και η δυσμενής οικονομική συγκυρία, αλλά και η έλλειψη μέριμνας από την πολιτεία για την παροχή ευκαιριών αριστείας και εξέλιξης (Λαζαρέτου, 2016, σ.34).

6 Ο ρόλος της ΕΚΤ στην αντιμετώπιση της κρίσης

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ), ως ανεξάρτητη αρχή αρμόδια για τη νομισματική πολιτική της Ευρωζώνης, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην αναχαίτιση της κρίσης εφαρμόζοντας καινοτόμες πολιτικές.

Στην έναρξη της κρίσης η ΕΚΤ ακολούθησε τις άλλες μεγάλες κεντρικές τράπεζες ανά τον κόσμο σε μια πολιτική δραστηκής μείωσης των βασικών επιτοκίων της, μειώνοντας σταδιακά το επιτόκιο πολιτικής από 4,25% τον Σεπτέμβριο του 2008, στο 1,00% τον Μάιο του 2009

(325 μονάδες βάσης), σε επίπεδα που δεν έχουν λάβει χώρα τουλάχιστον από τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και μετά (Αλεξιάκης, 2011).

Την ίδια στιγμή η ΕΚΤ υιοθέτησε και μια σειρά μη συμβατικών μέτρων που αποσκοπούσαν στη βελτίωση των συνθηκών χρηματοδότησης και στη στήριξη της ροής πιστώσεων, πέραν όσων θα μπορούσαν να επιτευχθούν με μειώσεις των βασικών επιτοκίων και μόνο, η λεγόμενη **“Ενισχυμένη Πιστωτική Στήριξη”**. Η προσέγγιση αυτή ήταν ειδικά προσαρμοσμένη στη χρηματοπιστωτική διάρθρωση της οικονομίας της ζώνης του ευρώ και στις συγκεκριμένες περιστάσεις στο πλαίσιο της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Έμφαση δόθηκε κυρίως στις τράπεζες, καθώς αποτελούν την πρωτεύουσα πηγή χρηματοδότησης για την πραγματική οικονομία στη ζώνη του ευρώ. Η ενισχυμένη πιστωτική στήριξη που παρείχε η ΕΚΤ περιλάμβανε τα εξής πέντε μέτρα:

Απεριόριστη ρευστότητα με σταθερό επιτόκιο. Σε αντίθεση με την κοινή πρακτική, η ΕΚΤ παρείχε απεριόριστη ρευστότητα προς τους αντισυμβαλλόμενους, με προϋπόθεση να παρέχονται από αυτούς τα αναγκαία ενέχυρα.

Παράταση της διάρκειας των πράξεων πιο μακροχρόνιας αναχρηματοδότησης. Η μέγιστη διάρκεια των LTROs αυξήθηκε, φτάνοντας σταδιακά τους 12 μήνες τον Ιούνιο του 2009. Σε συνδυασμό με το πρώτο μέτρο, αυτή η κίνηση αποσκοπούσε στο να διατηρηθούν τα επιτόκια χαμηλά και να ελαφρυνθούν οι πιέσεις στην αγορά, καθώς θα μείωνε τα επίπεδα αβεβαιότητας και τα κόστη ρευστότητας. Ο διευρυμένος ορίζοντας σχεδιασμού ρευστότητας θα ενθάρρυνε τις τράπεζες να συνεχίσουν να χρηματοδοτούν την οικονομία.

Διεύρυνση των αποδεκτών ενέχυρων. Ο αριθμός των αποδεκτών ενέχυρων από την ΕΚΤ που αφορούσαν τις πράξεις αναχρηματοδότησης αυξήθηκε, επιτρέποντας στις τράπεζες να χρησιμοποιούν μεγαλύτερο μέρος του ενεργητικού τους για πράξεις αναχρηματοδότησης. Η δυνατότητά τους να αναχρηματοδοτούνται περαιτέρω αξιοποιώντας λιγότερο ρευστοποιήσιμα περιουσιακά στοιχεία θα επέτρεπε την αποτελεσματική αντιμετώπιση φαινομένων ξαφνικής απώλειας ρευστότητας λόγω κωλυμάτων στην διατραπεζική αγορά.

Συμφωνίες ανταλλαγών συναλλάγματος. Το Ευρωσύστημα προσωρινά παρείχε ρευστότητα σε ξένα νομίσματα με δυνατότητα χρησιμοποίησης ενέχυρων με ονομαστική αξία εκφρασμένη σε ευρώ. Για να το επιτύχει αυτό, η ΕΚΤ πραγματοποίησε διμερείς συμφωνίες με άλλες κεντρικές τράπεζες και κυρίως με τη Federal Reserve των ΗΠΑ. Έτσι απεφεύχθη η έλλειψη χρηματοδότησης σε Δολάρια ΗΠΑ, η οποία ήταν απαραίτητη αφού πολλοί

χρηματοοικονομική οργανισμοί είχαν επενδύσει σε αγορές των ΗΠΑ, συμπεριλαμβανομένων των αγορών ακινήτων και δανείων υψηλού κινδύνου (subprime loans).

Πρόγραμμα αγοράς καλυμμένων ομολογιών. Το Ευρωσύστημα δεσμεύτηκε να αγοράσει καλυμμένες ομολογίες ονομαστικής αξίας σε ευρώ συνολικής αξίας €60 δις σταδιακά την περίοδο μεταξύ Ιουνίου 2009 και Ιουνίου 2010. Σκοπός του προγράμματος ήταν η αναζωογόνηση της αγοράς καλυμμένων ομολογιών, η οποία αποτελεί μία από τις κύριες πηγές χρηματοδότησης των τραπεζών και μεγαλύτερη αγορά «σταθερού εισοδήματος», μαζί με την αγορά ομολόγων δημοσίου. Οι ομολογίες αυτές είναι μακροχρόνιες μορφές αναχρηματοδότησης δανείων που έχουν χορηγήσει οι τράπεζες στο δημόσιο και σε ιδιώτες, και συνήθως συνδέονται με συναλλαγές της αγοράς ακινήτων. **(Cour-Thimann, Winkler 2013, σ.11-12)**

Επίσης η ΕΚΤ προχώρησε τον Μάρτιο του 2015 στην αγορά κρατικών ομολόγων των κ-μ της Ευρωζώνης (στη δευτερογενή αγορά) μειώνοντας το κόστος δανεισμού τους γεγονός που εκτιμάται ότι θα συμβάλει ακολούθως στην τόνωση της ανάπτυξης και την αντιμετώπιση του αποπληθωρισμού. Η διάρκεια του προγράμματος παρατάθηκε έως τον Δεκέμβριο του 2017¹³ και αφορά αγορές €60 δις. Από το πρόγραμμα προς στιγμήν εξαιρείται η Ελλάδα «μέχρι την επιτυχή ολοκλήρωση της αξιολόγησης».

7 Προοπτικές της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης

Η χρηματοοικονομική κρίση που ξέσπασε το 2007 στις ΗΠΑ και στην συνέχεια επεκτάθηκε στην Ευρώπη, έφερε αντιμέτωπες τις χώρες της ευρωζώνης με πρωτόγνωρες συνθήκες, ενώ κατέδειξε τις αδυναμίες του οικοδομήματος θέτοντας υπό αμφισβήτηση ακόμα και την ίδια την ύπαρξη του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος.

Η κρίση ανέδειξε αδυναμίες και ρήγματα στο σύστημα διακυβέρνησης της Ευρωζώνης. Όπως σημειώνει ο πρώην πρωθυπουργός Κ. Σημίτης, η Ευρωζώνη είναι μια πλήρης νομισματική ένωση, αλλά μια ατελής οικονομική και δημοσιονομική ένωση χωρών-μελών με διαφορετικά

¹³ΕΚΤ: Παράταση του προγράμματος ποσοτικής χαλάρωσης έως τον Δεκέμβριο του 2017, NEWSBOMB, 8 Δεκεμβρίου 2016. Διαθέσιμο στο <http://www.newsbomb.gr/oikonomia/news/story/752585/ekt-paratasi-toy-programmatos-posotikis-xalarosis-eos-ton-dekembrio-toy-2017#ixzz4Wnv54SZM> [Πρόσβαση 24 Δεκεμβρίου 2016]

διαρθρωτικά χαρακτηριστικά, των ώριμων οικονομιών του ευρωπαϊκού Βορρά και των λιγότερο ώριμων οικονομιών του ευρωπαϊκού Νότου¹⁴.

Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ONE) της Ευρώπης βρίσκεται σε καλύτερη κατάσταση σήμερα σε σχέση με πριν από τη χρηματοπιστωτική κρίση. Ωστόσο, παρά την πρόοδο, ειδικά όσον αφορά την ενίσχυση της οικονομικής διακυβέρνησης και το ξεκίνημα της Τραπεζικής Ένωσης, η ONE παραμένει ατελής. Οι αποκλίσεις των οικονομικών επιδόσεων εντός της ζώνης του ευρώ είναι σημαντικές. Με σχεδόν 18 εκατομμύρια ανέργους και πολλά μέλη των κοινωνιών εκτεθειμένα στον κίνδυνο του κοινωνικού αποκλεισμού, πρέπει να γίνουν πολλά περισσότερα για να γίνει η ζώνη του ευρώ ένα απόλυτα ανθεκτικό οικοδόμημα¹⁵.

Η ONE, όπως έχει σχεδιασθεί, στηρίζεται ως γνωστόν σ' ένα σκέλος, αυτό της νομισματικής ένωσης. Από τη Συνθήκη απουσιάζουν τα υπόλοιπα κεντρικά στοιχεία, αυτό της οικονομικής ένωσης (το «Ο» της ONE), της δημοσιονομικής (fiscalunion), της τραπεζικής (bankingunion) και, βεβαίως, η θεσμική πολιτική εμπλαισίωση, η Πολιτική Ένωση.

Η ολοκλήρωση της ONE συνιστά επιτακτική προτεραιότητα για τη βιωσιμότητα του συστήματος και συνεπάγεται:

Τη **δημοσιονομική ένωση** (fiscalunion), με την ευρωζώνη να μετεξελίσσεται σταδιακά σε «ένωση μεταφοράς πόρων» (transfersunion) μέσα σ' ένα αυστηρό πλαίσιο κανόνων κεντρικής άσκησης της δημοσιονομικής πολιτικής, με την τοποθέτηση ενός Υπουργού/Επιτρόπου για τους προϋπολογισμούς σε επίπεδο ΕΕ. Στο πλαίσιο αυτό, η ευρωζώνη χρειάζεται να αποκτήσει ισχυρή «δημοσιονομική ικανότητα» (fiscalcapacity – προϋπολογισμός) καθώς και σταδιακή αμοιβαιοποίηση του χρέους (mutualisation debt), κ.λπ.

Την **πλήρη τραπεζική ένωση** με την αναβάθμιση και ολική «κοινοτικοποίηση» των ρυθμίσεων για την εποπτεία, την εκκαθάριση των τραπεζών αλλά και τη θέσπιση του ευρωπαϊκού συστήματος εγγύησης των καταθέσεων (deposit guarantee scheme).

¹⁴ Σημίτης: Άλλη η αιτία της κρίσης στην ευρωζώνη -Είναι μία ατελής ένωση, *Iefimerida*, 8 Φεβρουαρίου 2015. Διαθέσιμο στο <http://www.iefimerida.gr/news/190600/simitis-alli-i-aitia-tis-krisis-stin-eyrozoni-einai-mia-atelis-enosi#ixzz4ZFza5zxn>[Πρόσβαση 26 Δεκεμβρίου 2016]

¹⁵ Ολοκλήρωση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης της Ευρώπης: η Επιτροπή λαμβάνει συγκεκριμένα μέτρα για την ενίσχυση της ONE, *ΕΛΙΑΜΕ*, 21 Οκτωβρίου 2015. Διαθέσιμο στο <http://europedirect.eliamep.gr/oloklirosi-tis-ikonomikis-nomismatikis-enosis-tis-evropis-epitropi-lamvani-sigkekrimena-metra-gia-tin-enischisi-tis-one/>[Πρόσβαση 26 Δεκεμβρίου 2016]

Την **οικονομική ένωση** η οποία, μεταξύ άλλων, θα επιμερίζει την ευθύνη για την προσαρμογή ανάμεσα στις πλεονασματικές (surplus) και ελλειμματικές (deficit) χώρες μέλη της ευρωζώνης¹⁶.

Η συνειδητοποίηση των δομικών αδυναμιών της αρχιτεκτονικής της Ευρωζώνης σκιαγραφεί και την κατεύθυνση που θα πρέπει να ακολουθήσει μια προσπάθεια βιώσιμης ανασυγκρότησής της. Αναλογιζόμενοι τις επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας, ο απεγκλωβισμός της ΟΝΕ από την κρίση περνά μέσα από μια νέα μακροοικονομική προσέγγιση που θα στοχεύει στην αναθέρμανση της εσωτερικής ζήτησης και της ρευστότητας ως μέσων ανάταξης της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, επέκτασης του παραγωγικού δυναμικού και αύξησης της απασχόλησης. Ειδικά σε περιόδους κρίσης και αβεβαιότητας, αυτό δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί παρά μόνο μέσω της επαναδραστηριοποίησης της δημοσιονομικής πολιτικής ως εργαλείου βραχυχρόνιας μακροοικονομικής διαχείρισης, της θέσπισης αποτελεσματικών μηχανισμών αναδιανομής πόρων στην ΕΕ, του τερματισμού της διχοτόμησης μεταξύ δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής και της ένταξης της στρατηγικής της τελευταίας στην υπηρεσία ενός σχεδίου δημοσιονομικής επέκτασης στην Ευρωζώνη. Σημαντική συμβολή στη σταθεροποίηση της ΟΝΕ θα είχε τέλος και ο αναπροσανατολισμός του περιεχόμενου και των στόχων των εθνικών εισοδηματικών πολιτικών προς την κατεύθυνση του στενού συντονισμού και της επαναρρύθμισης των αγορών εργασίας. Αναμφίβολα, μια τέτοια προοπτική θα προσέδιδε αξιοπιστία και αποτελεσματικότητα στα πρόσφατα «μη συμβατικά» μέτρα νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ, χωρίς να θέσει σε κίνδυνο την εμπιστοσύνη και τη σταθερότητα του κοινού νομίσματος. Ταυτόχρονα, θα δημιουργούσε τον κατάλληλο χώρο για την εφαρμογή ενός μακρόπνοου σχεδίου παραγωγικής ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού των πιο αδύναμων οικονομιών της περιφέρειας. Η εκπόνηση και η υλοποίηση ενός τέτοιου φιλόδοξου σχεδίου αποτελεί μείζονος σημασίας εγχείρημα, καθώς θα χαρίσει στις συγκεκριμένες οικονομίες δυναμισμό με υψηλά επίπεδα παραγωγικότητας, διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας και απασχόλησης, διασφαλίζοντας έτσι συνθήκες ισόρροπης ανάπτυξης

¹⁶Ιωακείμης, Π.(2015), Η ευρωπαϊκή κρίση και η αντιμετώπισή της, THE BOOKS JOURNAL , 22 Δεκεμβρίου.

Διαθέσιμο στο

<http://booksjournal.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/1697-%CE%B7-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B7-%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%8E%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82> [Πρόσβαση 26 Δεκεμβρίου 2016]

και βιώσιμης χρηματοπιστωτικής σταθερότητας σε ολόκληρη την Ευρωζώνη. (Κορατζάνης, 2015, σ.8-9).

8 Η Μελλοντική Πορεία της Ελλάδας στην Ευρωζώνη

Η είσοδος της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ πραγματοποιήθηκε το 2002 μέσα σε κλίμα πανηγυρικό. Επί σχεδόν μια δεκαετία η πορεία ήταν ειδυλλιακή, η κατάσταση της οικονομίας έβαινε συνεχώς βελτιούμενη και το μέλλον εφαινότο λαμπρό. Μετά όμως ξέσπασε η παγκόσμια κρίση, η οποία το 2009 μεταφέρθηκε στην Ευρώπη και χτύπησε ιδιαίτερα τα κράτη της περιφέρειας της ευρωζώνης με αποτέλεσμα να εμφανιστούν «κρυμμένα» μεγάλα ελλείμματα και μια κρίση χρέους.

Παρόλο που και άλλες χώρες της Ευρωζώνης αντιμετωπίζουν πρόβλημα υπερβολικού δανεισμού, γεγονός που αντανακλά τις δομικές ατέλειες της ένωσης, η Ελλάδα αποδείχθηκε ότι ήταν ο πλέον αδύναμος κρίκος.

Η κρίση ήταν η αφορμή ώστε να αποκαλυφθεί το μεγάλο εξωτερικό δημόσιο χρέος της και να έρθουν στην επιφάνεια τα χρόνια διαρθρωτικά προβλήματα της. Η θέση της χώρας στην ευρωζώνη αμφισβητήθηκε αρκετές φορές ενώ ο κίνδυνος της χρεοκοπίας παραμένει ακόμη και σήμερα ορατός.

Με τις μέχρι τώρα πολιτικές διαχείρισης της κρίσης σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, η χώρα όχι μόνον δεν κατόρθωσε να ανακάμψει, αλλά διολίσθησε βαθύτερα στην ύφεση. Παρατηρήθηκε συνεχής χειροτέρευση όλων των οικονομικών και κοινωνικών δεικτών, πολιτική αστάθεια και αβεβαιότητα για το μέλλον.

Όπως αναφέρει σε πρόσφατη έκθεση του το ΔΝΤ η μη αναδιάρθρωση του χρέους από το 2010 ήταν ένας από τους βασικότερους λόγους καταδίκης της χώρας σε έναν φαύλο κύκλο ύφεσης, αποεπένδυσης και υψηλής ανεργίας και προβλέπει ότι το 2036 θα έχει καταφέρει η Ελλάδα να βγει από την κρίση, υπό την έννοια ότι τότε μόνο -σύμφωνα με το ελληνικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) θα έχει επιστρέψει στα επίπεδα που βρισκόταν το 2008¹⁷.

¹⁷ΠΟΛΛΑΤΟΣ, Μ. (2016), ΔΝΤ: Το 2036 η Ελλάδα θα επιστρέψει στο... 2008, PROTOTHEMA, 9 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο <http://www.protothema.gr/economy/article/601576/to-2036-tha-epistrepsoume-sto-2008/> [Πρόσβαση 26 Δεκεμβρίου 2016]

Και δημιουργείται το μεγάλο δίλλημα: Έπρεπε η Ελλάδα να μπει στην ευρωζώνη ή μπήκε χατιρικά χωρίς να το αξίζει και το κυριότερο χωρίς να το αντέχει;

Σύμφωνα με πρόσφατα αποτελέσματα δημοσκόπησης στην Ελλάδα, σε ερώτηση σχετικά με την ένταξη της χώρας στην Ευρωζώνη πριν από 15 χρόνια, οι συμμετέχοντες στην έρευνα απάντησαν πως ήταν λανθασμένη απόφαση σε ποσοστό 53% και σωστή σε ποσοστό 38%.¹⁸.

Είναι ξεκάθαρο πως η Ελλάδα δεν έπρεπε να ενταχθεί στην Ευρωζώνη την περίοδο που το έκανε. Και στην πραγματικότητα έγινε δεκτή με την παραποίηση (με τη σημαντική βοήθεια της Goldman Sachs) των στατιστικών στοιχείων για την αληθινή δημοσιονομική κατάσταση της χώρας¹⁹.

Σύμφωνα με τον οικονομολόγο Δημήτρη Ιωάννου «Η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωζώνη ήταν ένα τεράστιο ιστορικό σφάλμα και για τις δύο πλευρές, ωστόσο, ακόμη μεγαλύτερο σφάλμα με καταστροφικές συνέπειες για την ελληνική κοινωνία θα ήταν μία σημερινή ‘έξοδος’», ο οποίος προκρίνει τη λύση της μεγαλύτερης δυνατής βελτίωσης του κοινού νομίσματος μέσω της θεσμικής μεταρρύθμισης²⁰.

Η Ελλάδα έχει κάθε συμφέρον να παραμείνει σε μια ενωμένη ευρωζώνη και να χρησιμοποιήσει το παράθυρο ευκαιρίας που έχει, ώστε να μεταρρυθμίσει την οικονομία της σε μια πορεία πραγματικής σύγκλισης με τις λοιπές ευρωπαϊκές οικονομίες. Είναι πλέον σαφές ότι το λανθασμένο μοντέλο ανάπτυξης του παρελθόντος πρέπει να αντικατασταθεί από μία δραστικά διαφορετική δομή ανάπτυξης και νέους στόχους. Ο καλύτερος τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι να υιοθετήσει η χώρα ένα νέο Μοντέλο Ανάπτυξης.

Το εθνικό οικονομικό μοντέλο πρέπει να γίνει πολύ πιο εξωστρεφές, με έμφαση στις αγορές του εξωτερικού, για να εξάγει αγαθά και υπηρεσίες και να εισάγει επενδυτικά κεφάλαια. Διεθνώς εμπορεύσιμοι τομείς, όπως ο τουρισμός, και η βιομηχανία πρέπει να απορροφήσουν το μεγαλύτερο μέρος των διαθέσιμων πόρων, ώστε να αποκτήσουν οικονομίες κλίμακας, τεχνογνωσία και ανταγωνιστικότητα σε διεθνές επίπεδο.

Η χρηματοδότηση της οικονομίας πρέπει να περάσει από το δημόσιο χρέος στα ιδιωτικά και μετοχικά κεφάλαια. Αυτό απαιτεί ένα πολύ υψηλότερο επίπεδο εγχώριων και ξένων

¹⁸ Δεν θέλουν το ευρώ πια οι Έλληνες, *Ergasianews gr*, 5 Ιανουαρίου 2017. Διαθέσιμο στο <http://ergasianews.gr/2017/01/05/den-theloun-to-evro-pia-i-ellinesfoto/> [Πρόσβαση 05 Ιανουαρίου 2017]

¹⁹ ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΟΥ, Χ. (2014). «Ιστορική αποτυχία η ένταξή μας στην Ευρωζώνη», *ENET. GR*, 3 Αυγούστου. Διαθέσιμο στο <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=441957> [Πρόσβαση 26 Δεκεμβρίου 2016]

²⁰ Κωστούλας, Β. (2014), «Σφάλμα η είσοδος αλλά καταστροφική η έξοδος από το ευρώ». *Naftemporiki.gr.*, 21 Μαΐου. Διαθέσιμο στο <http://www.naftemporiki.gr/finance/story/808919/dimioannou-sfalma-i-eisodos-alla-katastrofiki-i-eksodos-apo-to-euro> [Πρόσβαση 26 Δεκεμβρίου 2016]

επενδύσεων. Η Ελλάδα πρέπει να δημιουργήσει ένα περιβάλλον που να είναι φιλικό προς την επιχειρηματικότητα και να προσελκύει εγχώριες και ξένες επενδύσεις, ώστε να δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας και ρυθμούς ανάπτυξης που θα επιτρέψουν στη χώρα να μειώσει τα επίπεδα χρέους.

Η παραγωγικότητα και η αποδοτικότητα τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα πρέπει να βελτιωθούν. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την κατάργηση περιττών δημόσιων οργανισμών που δεν προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο και την ουσιαστική βελτίωση της αποδοτικότητας του δημόσιου τομέα. Ο ιδιωτικός τομέας πρέπει να ενεργοποιηθεί για την αξιοποίηση επιχειρηματικών και επενδυτικών ευκαιριών που θα ενισχύσουν την εξωστρέφεια και ανταγωνιστικότητα της χώρας, να στραφεί στη δημιουργία μεγαλύτερων μονάδων και σε δραστηριότητες παραγωγής και εμπορίου που αξιοποιούν καλύτερα τα επενδυτικά κεφάλαια, την τεχνολογία και το εργατικό δυναμικό. Η περαιτέρω μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας θα συνεισφέρει επίσης στη βελτίωση της παραγωγικότητας.

Η ελληνική κοινωνία χρειάζεται ένα νέο φορολογικό ήθος, μία νέα κουλτούρα συμμόρφωσης στους φορολογικούς νόμους. Ένα καλό σημείο εκκίνησης είναι η αποτελεσματική δίωξη της φοροδιαφυγής και η κατάργηση των διαφόρων απαλλαγών που την ενθαρρύνουν. Η διαφθορά στο δημόσιο τομέα πρέπει να καταπολεμηθεί, περιορίζοντας την πολυνομία και ελαχιστοποιώντας τις συναλλαγές μεταξύ του ιδιωτικού τομέα και των δημόσιων οργανισμών σε ότι αφορά την είσπραξη φόρων και άλλους τομείς που σχετίζονται με την επιχειρηματική και επενδυτική δραστηριότητα.

Η Ελλάδα πρέπει επίσης να αυξήσει δραστικά την εισροή ξένων κεφαλαίων, και μάλιστα σε επίπεδα πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων μπορεί να συνεισφέρει προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς οι ξένοι επενδυτές που θα ενδιαφερθούν, θα εισέλθουν σε στρατηγικές συμμαχίες με ελληνικές επιχειρήσεις και θα δημιουργήσουν μία βάση για συνεχιζόμενη επενδυτική δράση.

Η χώρα χρειάζεται επίσης μία νέα αντίληψη εργασίας. Οι Έλληνες θα πρέπει να ενθαρρύνονται να εργαστούν στον ιδιωτικό τομέα, ιδιαίτερα οι νέοι και οι γυναίκες. Πρέπει να υπάρχει αξιοκρατία στην εργασία, ιδιαίτερα στο δημόσιο τομέα, και να επιβραβεύεται η ατομική προσπάθεια και η ικανότητα. Η μερική απασχόληση πρέπει να ενθαρρυνθεί ώστε να διευρυνθεί η βάση απασχόλησης και να γίνει πιο ευέλικτη η εργασία. Η κινητικότητα στην

αγορά εργασίας είναι σημάδι υγιούς και ισχυρής οικονομίας που δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης και δεν πρέπει να αποθαρρύνεται²¹.

Επίσης θεωρείται απαραίτητη η στήριξη της αγοραστικής δύναμης των μεσαίων στρωμάτων και η ενίσχυση των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την οικονομική ενίσχυση των ανέργων, χαμηλόμισθων και χαμηλοσυνταξιούχων, τη μείωση της φορολόγησης των φυσικών προσώπων και την περαιτέρω ενίσχυση των οικογενειακών εισοδημάτων.

Κάθε προσπάθεια μείωσης της ανεργίας θα βελτιώσει αμέσως το βιοτικό επίπεδο ευρύτερων κοινωνικών ομάδων και θα δημιουργήσει προϋποθέσεις για την άμεση αύξηση του πραγματικού και του δυνητικού ΑΕΠ, συνεπώς θα συμβάλει στην αντιστροφή της σημερινής τάσης σε βασικά δημοσιονομικά και μακροοικονομικά μεγέθη που προσδιορίζουν τις προσδοκίες και το κλίμα της οικονομίας.

Αυτό που πρέπει να γίνει κυρίως αντιληπτό από όλους είναι ότι δεν υπάρχει λύση που θα επιτρέψει στη χώρα να συνεχίσει μέσα στην προστασία της Ευρωζώνης αλλά με την αμεριμνησία του παρελθόντος.

²¹ Η Ελλάδα 10 χρόνια μπροστά: Προσδιορίζοντας το νέο Εθνικό Μοντέλο Ανάπτυξης. McKinsey&Company. Σεπτέμβριος 2011. Διαθέσιμο στο http://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/Greece_10_Years_Ahead_Executive_summary_Greek_version_small.pdf. [Πρόσβαση 18 Δεκεμβρίου 2016]

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

1 Ανάλυση Βασικών Μακροοικονομικών Μεγεθών

Η Διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε το 2007 στις ΗΠΑ δεν άργησε να μεταδοθεί και στην Ευρώπη και να μετατραπεί σύντομα σε κρίση χρέους που έπληξε αρκετές χώρες της Ευρωζώνης συμπεριλαμβανομένου και την Ελλάδα. Η Ελλάδα εξελίχθηκε σύντομα στον μεγάλο ασθενή της Ευρωζώνης ενώ η θέση της μέσα σε αυτήν τίθεται υπό διαρκή αμφισβήτηση. Η ελληνική οικονομία βρέθηκε στην δίνη δυσμενών εξελίξεων και άρχισε να επιβραδύνει. Πολλά έχουν γραφτεί και ακόμα περισσότερα έχουν ειπωθεί για τις αρνητικές συνέπειες της κρίσης στα δημοσιονομικά μεγέθη της Ελλάδας. Εάν η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας επηρεάστηκε από την κρίση, τίθεται ακολούθως το ερώτημα εάν η κρίση αποτέλεσε την γενεσιουργό αιτία ή την θρυαλλίδα που επιτάχυνε τις εξελίξεις.

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται να δοθεί απάντηση στους παραπάνω προβληματισμούς. Για τον σκοπό αυτό διερευνώνται οι μακροοικονομικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας από την έναρξη της κρίσης. Η μακροοικονομική ανάλυση βασίστηκε στην στατιστική ανάλυση επιλεγμένων μεταβλητών της ελληνικής οικονομίας για μια σειρά ετών και σύγκριση τους με τους αντίστοιχους της ευρωζώνης για την ίδια περίοδο. Οι μεταβλητές που διερευνήθηκαν είναι οι εξής:

1. **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν**
2. **Χρέος της Γενικής Κυβέρνησης**
3. **Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα (-)/ Πλεόνασμα (+)**
4. **Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών**
5. **Χρέος Ιδιωτικού Τομέα**
6. **Ρυθμός Πληθωρισμού**
7. **Ποσοστό Ανεργίας**
8. **Ποσοστό Ανεργίας Νέων**
9. **Αριθμός ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό.**

Τα δεδομένα της ανάλυσης αντλήθηκαν από τις βάσεις δεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ και της EUROSTAT και ως περίοδος αναφοράς ορίζεται η εννιαετία 2007-2015.

2 Βιβλιογραφική Επισκόπηση

Πολλοί ερευνητές προσπάθησαν τα τελευταία έτη να αναλύσουν την ελληνική κρίση και τις μακροοικονομικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας, γι' αυτό το λόγο υπάρχουν πολυάριθμες μελέτες. Ακολουθώς γίνεται μια σύντομη παρουσίαση των μελετών αυτών:

Οι Karagiannis, Kondeas (2012, σ.70) έχουν στόχο με την εργασία τους να συμβάλουν στην έντονη συζήτηση που πραγματοποιείται στην Ευρώπη σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης της ελληνικής κρίσης. Όπως αναφέρουν, το ελληνικό ΑΕΠ αυξήθηκε για 54 από τα 60 έτη μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο. Από το 1950 μέχρι την οικονομική κρίση του 2008, με εξαίρεση τη σχετική οικονομική επιβράδυνση της δεκαετίας του 1980, η Ελλάδα ξεπέρασε με συνέπεια τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες από την άποψη της ετήσιας οικονομικής ανάπτυξης. Ωστόσο, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτικοί παράγοντες έχουν επηρεάσει αρνητικά την οικονομική και επιχειρηματική απόδοση της χώρας. Το τελικό αποτέλεσμα είναι η τρέχουσα οικονομική κρίση και τα χρέη της τεράστιες διαστάσεις. Ωστόσο, η κατάσταση μπορεί να αντιστραφεί εάν οι απαραίτητες κοινωνικές, πολιτικές και θεσμικές μεταρρυθμίσεις παράλληλα με συνετές μακροοικονομικές πολιτικές που ακολουθεί επιθετικά σε μια ενδελεχή και ρεαλιστικό τρόπο.

Οι PAPANIMITRIOU-NIKIFOROS-ZEZZA (2013, σ.23) αναλύουν την οικονομική κρίση στην Ελλάδα και προτείνουν πολιτικές για την αποκατάσταση της ανάπτυξης και την αύξηση της απασχόλησης. Η ανάλυση στηρίζεται στο μακροοικονομικό μοντέλο του Levy Institute για την ελληνική οικονομία, ένα μοντέλο αποθεμάτων-ροών παρόμοιο με το μακροοικονομικό μοντέλο που χρησιμοποιεί το Ινστιτούτο για τις τάσεις στην αμερικανική οικονομία. Στο πλαίσιο αυτό, οι συγγραφείς ανακαλύπτουν ότι η συνέχιση των πολιτικών λιτότητας θα μειώσουν το ΑΕΠ και θα αυξήσουν την ανεργία. Συνεπώς, θεωρούν τις πρόσφατες προβλέψεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπερβολικά αισιόδοξες και προτείνουν ένα σχέδιο οικονομικής ανάκαμψης τύπου Marshall που στοχεύει στη δημόσια κατανάλωση και τις επενδύσεις.

Οι CIFTCIOGLU, BETYAK (2014, σ.55) επικεντρώνονται στην συγκριτική ανάλυση της μακροοικονομικής απόδοσης των λεγόμενων “χωρών της κρίσης” της Ευρωζώνης: την Ισπανία, την Ιταλία, την Ελλάδα, την Πορτογαλία και την Ιρλανδία. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιούν συγκριτική ανάλυση επιλεγμένων μακροοικονομικών δεικτών (όπως το ΑΕΠ, το ποσοστό ανεργίας, των επενδύσεων, τα ποσοστά αποταμίευσης κλπ) τόσο μεταξύ των χωρών για την δειγματική περίοδο (1986-2010) και επίσης ανάμεσα σε δύο

υποπεριόδους προ-ευρώ (1986-1999) και μετά-ευρώ (2000-2010) για κάθε χώρα. Η βασική διαπίστωση τους είναι ότι ο πληθωρισμός οι επενδύσεις και τα ποσοστά αποταμίευσης είναι ζωτικής σημασίας για την οικονομική ανάπτυξη.

Ο PETRAKOS (2014, σ.9) πραγματοποιεί λεπτομερή ανάλυση των αιτιών πίσω από την οικονομική κρίση στην Ελλάδα, η οποία έχει καταστρέψει το ένα τέταρτο του ΑΕΠ της οικονομίας και έχει οδηγήσει περισσότερους από το ένα τέταρτο του εργατικού δυναμικού στην ανεργία σε μια περίοδο πέντε ετών. Όπως αναφέρεται στην εργασία ένας συνδυασμός παραγόντων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο και η πολιτική αντίδραση στην κρίση ενίσχυσαν από κοινού ένα αρνητικό σπινάλ το οποίο μετά από κάποιο σημείο εκτροχιάστηκε και είχε αποτελέσματα χιονοστιβάδας για την ελληνική οικονομία. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο παράγοντας είναι η ασύμμετρη ευρωπαϊκή οικονομική αρχιτεκτονική, ενώ σε εθνικό επίπεδο οι παράγοντες περιλαμβάνουν τις διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας και τη λειτουργία του πολιτικού συστήματος και του δημόσιου τομέα. Οι παράγοντες αυτοί, μαζί με μια σειρά από σοβαρά ελλείμματα πολιτικής και η κακοδιαχείριση της κρίσης σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο μετέτρεψαν γρήγορα την Ελλάδα από success story σε μια απογοητευτική αποτυχία και την οικονομία της ΕΕ για πρώτη φορά σε μη ασφαλή τοπίο με πολλούς ολισθηρούς χώρους στην περιφέρειά του.

Οι **RAJ-PANDA(2015, σ.35)** προσπάθησαν να παρέχουν μια μακροοικονομική ανάλυση για της κρίση χρέους στην Ελλάδα, αναλύοντας το υπόβαθρο της, την είσοδο της στη ζώνη του ευρώ, τις μακροοικονομικές επιδόσεις της από την έναρξη μέχρι σήμερα, τους λόγους της ελληνικής κρίσης, την κρίση και τις γεωπολιτικές εντάσεις αναφορικά με τα μέτρα διάσωσης και τις επόμενες ημέρες για την ελληνική κυβέρνηση. Η μακροοικονομική ανάλυση βασίστηκε στην ανάλυση κύριων μακροοικονομικών δεικτών, όπως τα ποσοστά πληθωρισμού, τα μακροπρόθεσμα επιτόκια, το ποσοστό του ελλείμματος του προϋπολογισμού, και ο λόγος του χρέους προς το ΑΕΠ για το χρονικό διάστημα μεταξύ 2001 και 2014.

Οι Gourinchasy, Philipponz και Vayanos (2016, σ.1) παρέχουν μια θεωρητική και εμπειρική ανάλυση της ελληνικής κρίσης του 2010. Αρχικά αναφέρουν την κρίση έναντι όλων των επεισοδίων απότομων παύσεων, κρίσεων δημόσιου χρέους και εκρήξεων δανεισμού στις αναδυόμενες και προηγμένες οικονομίες από το 1980. Η μείωση της παραγωγής στην Ελλάδα, ιδιαίτερα των επενδύσεων, είναι βαθύτερη και πιο επίμονη από σχεδόν οποιαδήποτε κρίση έχει καταγραφεί κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Στη

συνέχεια προτείνουν ένα τυποποιημένο μοντέλο μακρο-οικονομικών για να κατανοήσουν τι συνέβη. Διαπιστώνουν ότι μια αυστηρή μακροοικονομική προσαρμογή ήταν αναπόφευκτη δεδομένου του μεγέθους της δημοσιονομικής ανισορροπίας. Ακόμη ένα αρκετά μεγάλο μερίδιο της κρίσης ήταν επίσης συνέπεια της απότομης παύσης που ξεκίνησε στα τέλη του 2009. Το μοντέλο τους δείχνει ότι το μέγεθος των αρχικών μακρο/οικονομικών ανισορροπιών μπορεί να ευθύνεται για το βάθος της κρίσης. Όταν προσομοιώνουν απότομη παύση μιας αναδυόμενης αγοράς με αρχικά επίπεδα χρέους μιας προηγμένης οικονομίας, παίρνουμε μια ελληνική κρίση. Τέλος, τα τελευταία χρόνια, η έλλειψη ανάκαμψης φαίνεται να οδηγείται από αυξημένα επίπεδα των μη εξυπηρετούμενων δανείων και ισχυρή ακαμψία των τιμών στις αγορές προϊόντων.

3 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

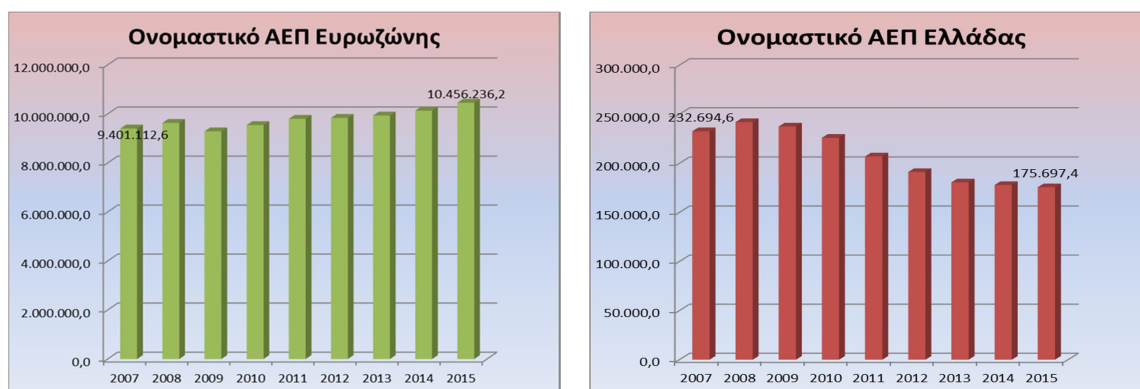
Για περισσότερο από μισό αιώνα, το ευρύτερα αποδεκτό μέτρο της οικονομική προόδου μιας χώρας ήταν οι μεταβολές στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν της. Το Α.Ε.Π. αποτελεί μια εκτίμηση της απόδοσης της αγοράς, προσθέτοντας μαζί την αξία όλων των τελικών αγαθών και των υπηρεσιών που παράγονται και εμπορεύονται μέσω χρημάτων μέσα σε μια δεδομένη χρονική περίοδο. Υπολογίζεται αθροίζοντας τις προσωπικές δαπάνες κατανάλωσης ενός έθνους (πληρωμές από τις οικογένειες για τα αγαθά και τις υπηρεσίες), τις κρατικές δαπάνες (δημόσια έξοδα για παροχή αγαθών και υπηρεσιών, για υποδομή, για πληρωμές χρέους, κ.λπ.), τις καθαρές εξαγωγές (αξία των εξαγωγών μιας χώρας μείον την αξία των εισαγωγών) και τον καθαρό σχηματισμό κεφαλαίου (την αύξηση της αξίας του συνόλου των αποθεμάτων ενός έθνους των κεφαλαιουχικών αγαθών εκφρασμένη σε χρήματα). Οι οικονομολόγοι έχουν προειδοποιήσει από την εισαγωγή του ότι το ΑΕΠ είναι ένα εξειδικευμένο εργαλείο, και η μεταχείριση του ως δείκτη της γενικής ευημερίας είναι ανακριβής και επικίνδυνη. Εντούτοις, κατά τη διάρκεια των τελευταίων 70 ετών η οικονομική ανάπτυξη που μετρά το ΑΕΠ έχει γίνει η απαραίτητη προϋπόθεση για την οικονομική πρόοδο. Οι κυβερνήσεις χρησιμοποιούν συχνά τις μεταβολές στο ΑΕΠ ως δείκτη της επιτυχίας των οικονομικών και φορολογικών πολιτικών. Το ΑΕΠ δίνει τη δυνατότητα στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και στις κεντρικές τράπεζες να κρίνουν αν η οικονομία ανακάμπτει ή επεκτείνεται, εάν χρειάζεται μια ώθηση ή συγκράτηση και εάν μια απειλή όπως η ύφεση ή ο πληθωρισμός αναδύονται στον ορίζοντα. **(Robert Costanza 2009, σ.3-6).**

ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΙΟΝ (ΑΕΠ)									
Ελλάδα	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	232.694,6	241.990,4	237.534,2	226.031,4	207.028,9 ^P	191.203,9 ^P	180.654,3 ^P	177.940,6 ^P	175.697,4 ^P
Μεταβολή ανά Έτος %	-	4,0	-1,8	-4,8	-8,4 ^P	-7,6 ^P	-5,5 ^P	-1,5 ^P	-1,3 ^P
ΕΥΡΩΖΩΝΗ									
ΕΥΡΩΖΩΝΗ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	9.401.112,6	9.633.672,8	9.288.534,0	9.545.602,7	9.799.137,7	9.835.682,8	9.932.096,6	10.133.575,2	10.456.236,2
Μεταβολή ανά Έτος %	-	2,5	-3,6	2,8	2,7	0,4	1,0	2,0	3,2

Πίνακας 3. Ονομαστικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ΠΗΓΗ EUROSTAT²²

Το Ελληνικό ΑΕΠ στη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου εμφανίζει μεγάλο ρυθμό πτωτικής τάσης. Ειδικότερα την οκταετία 2008-2015, το ΑΕΠ μειώθηκε κατά περίπου 27,4% (66,29 δις €)(βλέπε Πίνακα 3). Η μεγαλύτερη πτώση του ΑΕΠ παρατηρήθηκε την 5ετία 2009-2013, ήτοι ποσοστό απώλειας 23,95% (56,88 δις €). Έκτοτε έως το 2015 η απώλεια αποκλιμακώθηκε βαίνουσα μειούμενη με απώλεια περίπου τα 4,95 δις €.

Η απώλεια του ΑΕΠ για όλη την υπό εξέταση περίοδο (2007-2015) ήταν περίπου 24,5% (56,99 δις €).

Γράφημα 4. Ονομαστικό ΑΕΠ

²² Gross domestic product (GDP) at market prices - annual data, EUROSTAT. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tipsau10&language=en> [Πρόσβαση 10 Ιανουαρίου 2017]

Είναι φανερό ότι η συρρίκνωση του ονομαστικού ΑΕΠ κατά - 24,5% την δετία 2007-2015 συνοδεύτηκε και από σημαντικές αλλαγές στη σύνθεσή του.

Ως γνωστόν, η ταυτότητα του ΑΕΠ ως προς την προσέγγιση της Δαπάνης είναι \equiv Ιδιωτική Κατανάλωση + Δημόσιες Δαπάνες + Επενδύσεις + Εξαγωγές – Εισαγωγές

%ΑΕΠ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ιδιωτική Κατανάλωση	64,8%	67,4%	68,1%	69,4%	69,9%	69,9%	70,8%	70,3%	69,9%
Δημόσιες Δαπάνες	20,5%	20,7%	23,3%	22,2%	21,8%	21,7%	20,4%	20,3%	20,1%
Επενδύσεις	27,1%	24,5%	18,3%	17,0%	15,1%	12,8%	11,6%	11,8%	9,8%
Εξαγωγές	22,5%	23,4%	19,0%	22,1%	25,5%	28,7%	30,4%	32,5%	31,9%
Εισαγωγές	35,0%	36,0%	28,8%	30,7%	32,3%	33,1%	33,2%	34,9%	31,8%

Πίνακας 4. ΑΕΠ ως προς την προσέγγιση της Δαπάνης ΠΗΓΗ ΕΛΣΤΑΤ²³

Οι συνιστώσες του ΑΕΠ διαμορφώθηκαν στην υπό εξέταση περίοδο ως εξής:

Το μερίδιο (% ΑΕΠ) της Ιδιωτικής Κατανάλωσης ενισχύθηκε κατά +5,1 Ποσοστιαίες Μονάδες, ήτοι από 64,8% το 2007 στο 69,9% το 2015 (βλέπε Πίνακα 4). Η αύξηση του μεριδίου της ιδιωτικής κατανάλωσης οφείλεται στη διαδικασία εξομάλυνσης της καταναλωτικής δαπάνης μέσω μείωσης του πλούτου των νοικοκυριών. Δηλαδή παρά την υψηλή πτώση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών (π.χ. λόγω μείωσης της απασχόλησης, αύξησης των φορολογικών συντελεστών και συρρίκνωσης των μισθών και των συντάξεων), η μείωση στην ιδιωτική κατανάλωση δεν είχε το ανάλογο σχετικό μέγεθος καθώς ο συσσωρευμένος πλούτος (π.χ. κατοικίες, μετοχές, ομόλογα, καταθέσεις κ.α.) άμβλυσε σε ένα βαθμό τον εισοδηματικό περιορισμό των νοικοκυριών.

Οι Δημόσιες Δαπάνες μειώθηκαν οριακά κατά -0,4 ΠΜ(από 20,5% στο 20,1%),

Οι επενδύσεις συρρικνώθηκαν κατά -17,3 ΠΜ (από 27,1% στο 9,8%),

Οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά +9,4 ΠΜ (από 22,5% στο 31,9%). Η ενίσχυση του μεριδίου των εξαγωγών ερμηνεύεται από το γεγονός ότι η εξωτερική ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες ενισχύθηκε σε σχέση με την αντίστοιχη εγχώρια.

Οι εισαγωγές μειώθηκαν κατά - 3,2 ΠΜ (από 35,0% στο 31,8%).²⁴

²³ Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (Εκτιμήσεις) (1995-2016), ΕΛΣΤΑΤ. Διαθέσιμο στο <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL15/-> [Πρόσβαση 23 Απριλίου 2017]

²⁴ Γώγος, Σ.(2017), Η ελληνική οικονομία παρουσιάζει το υψηλότερο μερίδιο (% ΑΕΠ) ιδιωτικής κατανάλωσης και το χαμηλότερο επένδυσης στην ΕΕ-28, Eurobank Research, 20 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο http://media.enikonomia.gr/data/files/136288_d9ca335a56-999ac145b004f1c8.pdf [Πρόσβαση 03 Απριλίου 2017]

Η ταυτότητα του ΑΕΠ ως προς την προσέγγιση της Παραγωγής είναι = Προϊόν – Ενδιάμεση ανάλωση + Φόροι επί των προϊόντων – Επιδοτήσεις επί των προϊόντων

% ΑΕΠ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Πρωτογενής Τομέας	3,4%	3,2%	3,1%	3,3%	3,4%	3,7%	3,6%	3,7%	4,1%
Δευτερογενής Τομέας	20,4%	17,7%	17,1%	15,7%	15,6%	16,2%	16,5%	15,9%	15,7%
Τριτογενής Τομέας	76,2%	79,1%	79,7%	81,1%	81,1%	80,1%	79,9%	80,3%	80,2%

Πίνακας 5. ΑΕΠ ως προς την προσέγγιση παραγωγής ΠΗΓΗ ΕΛΣΤΑΤ²⁵

Ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα επέδειξε ανθεκτικότητα την εποχή της κρίσης. Η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στην ελληνική οικονομία διευρύνθηκε από 3,4% το 2007 σε 4,1% το 2015 (βλέπε Πίνακα 5).

Από την άλλη πλευρά, η συμμετοχή του δευτερογενούς τομέα υπέστη σημαντική πτώση, κυρίως λόγω της μειωμένης συμβολής του κλάδου των κατασκευών, από 7,3% το 2007 σε 2,4% το 2015 (βλέπε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ, Πίνακας 3). Κατά συνέπεια η ποσοστιαία αναλογία του δευτερογενούς τομέα στη συνολική προστιθέμενη αξία της οικονομίας μειώθηκε αισθητά στο 15,7% το 2015 από 20,4% που απέδωσε το 2007 (βλέπε Πίνακα 5).

Επίσης παρατηρείται μια αύξηση της συμβολής του τριτογενούς τομέα στην ελληνική οικονομία από 76,2% το 2007 σε 80,2% το 2015 (βλέπε Πίνακα 5). Σημαντικός κλάδος του τριτογενή τομέα παραμένει ο τουρισμός αφού σύμφωνα με μελέτη του ΣΕΤΕ το 2014 συνέβαλε άμεσα στη δημιουργία τουλάχιστον 9% του ΑΕΠ της χώρας, ενώ η άμεση και έμμεση συμβολή του εκτιμάται σε 20% έως 25%, επιβεβαιώνοντας την κοινή ρήση ότι αποτελεί την «βαριά βιομηχανία» της χώρας²⁶.

Συμπερασματικά, η αναλογία των επενδύσεων στο ΑΕΠ διατηρείται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, καθώς η μεγάλη ευαισθησία των επενδύσεων στις δυσμενείς συνθήκες που διαμορφώθηκαν στο πλαίσιο της κρίσης (κάμψη ζήτησης, έλλειψη ρευστότητας και χρηματοδότησης, αβεβαιότητα κ.ά.) είχε ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση της επενδυτικής δαπάνης με ρυθμούς πολύ ταχύτερους συγκριτικά με τις υπόλοιπες συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης.

Είναι γεγονός επίσης ότι η παραγωγική διάρθρωση της Ελλάδας χαρακτηρίζεται από την υπερσυγκέντρωση επιχειρήσεων στην παραγωγή μη εξαγωγίμων αγαθών και υπηρεσιών. Πράγματι, ο τριτογενής τομέας κατέχει τη μερίδα του λέοντος ως ποσοστό του ΑΕΠ.

²⁵ Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (Εκτιμήσεις) (1995-2016), ΕΛΣΤΑΤ. Διαθέσιμο στο <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SEL15/> [Πρόσβαση 23 Απριλίου 2017]

²⁶ Η συμβολή του τουρισμού στην ελληνική οικονομία το 2014-συνοπτική απεικόνιση βασικών μεγεθών, SETE Intelligence, Φεβρουάριος 2015. Διαθέσιμο στο http://sete.gr/media/3004/simasia_tourismou_sete_intelligence_report.pdf [Πρόσβαση 05 Απριλίου 2017]

Αντίθετα, ο αγροτικός τομέας, η μεταποίηση δηλαδή οι κλάδοι που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, χαρακτηρίζονται από πολύ μικρότερη συμμετοχή στο ΑΕΠ της χώρας. Τα ανωτέρω στοιχεία αναδεικνύουν ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η ελληνική οικονομία: η πλειονότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα δεν έχει εξαγωγικό προσανατολισμό και άρα αδυνατεί να αντισταθμίσει τις απώλειες που οφείλονται στην αναιμική εσωτερική ζήτηση με πωλήσεις στις αγορές του εξωτερικού.

Η μεταβολή της οικονομικής δομής της χώρας τα τελευταία 30 χρόνια οδήγησε στη μεταβολή της σύστασης του ΑΕΠ εις βάρος των επενδύσεων και των εξαγωγών και υπέρ της κατανάλωσης, γεγονός που αντικατοπτρίζεται τόσο στα μερίδιά τους στο ΑΕΠ όσο και στις συμβολές τους στη συνολική οικονομική μεγέθυνση.

Η επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής ανάπτυξης, αύξησης των εξαγωγών και των επενδύσεων στην Ελληνική οικονομία θα μπορούσε να είχε επιτευχθεί όμως προϋπέθετε μία σειρά διαρθρωτικών και κλαδικών μεταβολών για την αναστροφή των παθογενειών τις οποίες συσσώρευσε το προηγούμενο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης και δεν έγιναν τα προηγούμενα χρόνια. Οι αλλαγές αυτές αφορούσαν:

Την αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας, μέσω βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, των θεσμών και της ποιότητας της δημόσιας διοίκησης και γραφειοκρατίας.

Τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας ως προς την ποιότητα των προϊόντων και υπηρεσιών, παράλληλα με την ανάκτηση των απωλειών ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές. Το τεχνολογικό περιεχόμενο και επομένως η προστιθέμενη αξία των ελληνικών προϊόντων παραμένουν χαμηλά, με αποτέλεσμα την απώλεια μεριδίων αγοράς λόγω και του αυξανόμενου ανταγωνισμού από αναδυόμενες οικονομίες χαμηλού κόστους.

Σε κλαδικό επίπεδο, την ενεργό ενθάρρυνση της μετατόπισης της παραγωγής από τους τομείς των μη διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών προς τους τομείς των εμπορεύσιμων.

Την αλλαγή στη φιλοσοφία αξιοποίησης των ευρωπαϊκών μεταβιβάσεων και ενισχύσεων και των αναπτυξιακών νόμων προς την κατεύθυνση ενίσχυσης της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας, της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας.

Την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) και ξένων κεφαλαίων σε τομείς τεχνολογικής αιχμής, υποδομών και σε τομείς με εξαγωγικό προσανατολισμό. Η σημασία αυτού του παράγοντα μεγεθύνεται από την δυσκολία κινητοποίησης εγχώριων κεφαλαίων, τη στενότητα ρευστότητας και το υψηλό εγχώριο κόστος χρήματος που επέφερε η ελληνική κρίση²⁷.

Σε αντίθεση με το ονομαστικό ΑΕΠ, το πραγματικό ΑΕΠ παρακολουθεί τη συνολική αξία που παράγεται χρησιμοποιώντας σταθερές τιμές, απομονώνοντας την επίδραση των μεταβολών των τιμών, παρέχοντας μια πιο ακριβή εικόνα της οικονομικής ανάπτυξης.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΠΡΟΙΟΝ (ΑΕΠ) ΣΕ ΣΤΑΘΕΡΕΣ ΤΙΜΕΣ ΤΟΥ 2010									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	250.719,6	249.879,3	239.132,6	226.031,4	205.389,1 ^P	190.394,7 ^P	184.223,2 ^P	184.873,2 ^P	184.468,1 ^P
Μεταβολή ανά Έτος %	-	-0,3	-4,3	-5,5	-9,1 ^P	-7,3 ^P	-3,2 ^P	0,4 ^P	-0,2 ^P
ΕΥΡΩΖΩΝΗ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	9.751.453,8	9.792.694,5	9.350.095,7	9.545.602,7	9.693.199,6	9.605.263,5	9.580.749,0	9.692.418,7	9.889.816,5
Μεταβολή ανά Έτος %	-	0,4	-4,5	2,1	1,5	-0,9	-0,3	1,2	2,0

Πίνακας 6: Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε σταθερές τιμές

ΠΗΓΗ EUROSTAT²⁸

Μετά από μια μακρά περίοδο υψηλών ρυθμών ανάπτυξης αρχίζουν να γίνονται αισθητές στην ελληνική οικονομία οι πρώτες επιπτώσεις από την διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση. Η επιβράδυνση της ελληνικής οικονομίας, που άρχισε να γίνεται εμφανής στα τέλη 2007, εντάθηκε σταδιακά στη διάρκεια του 2008 και επεκτάθηκε σε όλους τους τομείς και κλάδους της δραστηριότητας. Ως εκ τούτου, ο ετήσιος ρυθμός του ΑΕΠ υποχώρησε κατά 0,3% το 2008 (βλέπε Πίνακα 6).

²⁷Καραμούζης, Ν. (2011), Η Ανάπτυξη της Ελληνικής Οικονομίας: Πηγές, Προοπτικές και ο Ρόλος των Επενδύσεων και των Εξαγωγών, Eurobank Research, Οκτώβριος. Διαθέσιμο στο http://www.euro2day.gr/dm_documents/%CE%97%CE%91%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82%CE%A0%CE%B7%CE%B3%CE%AD%CF%82,%CE%A0%CF%81%CE%BF%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CE%A1%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CF%82%CF%84%CF%89%CE%BD%CE%95%CF%80%CE%B5%CE%BD%CE%B4%CF%8D%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%84%CF%89%CE%BD%CE%95%CE%BE%CE%B1%CE%B3%CF%89%CE%B3%CF%8E%CE%BD_acp7-.pdf [Πρόσβαση 10 Απριλίου 2017]

²⁸Gross domestic product (GDP) at market prices - annual data, EUROSTAT. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&rcode=tipsau10&language=en> [Πρόσβαση 10 Ιανουαρίου 2017]

Η καθοδική πορεία του ΑΕΠ συνεχίστηκε και το 2009 αφού υποχώρησε κατά 4,3%. Η εγχώρια ζήτηση συνέβαλε αρνητικά (για πρώτη φορά από το 1992) στη μεταβολή του ΑΕΠ, αντανakλώντας κυρίως τη μείωση των επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης. Η δημόσια κατανάλωση συνέβαλε θετικά στη μεταβολή του ΑΕΠ²⁹.

Το κλίμα αβεβαιότητας που επικρατούσε από τα τέλη του 2009, εντάθηκε περαιτέρω. Παράλληλα η προσπάθεια δημοσιονομικής εξυγίανσης είχαν επιπτώσεις στην οικονομική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα τον περιορισμό της ιδιωτικής και της δημόσιας κατανάλωσης και των επενδύσεων. Ως αποτέλεσμα αυτών το ΑΕΠ υποχώρησε ακόμη 5,5% το 2010 και διαμορφώθηκε στα 226,03 δις .

Το 2011 η κρίση στην οποία έχει βυθιστεί η χώρα, βαθαίνει, με το ΑΕΠ να υποχωρεί κατά 9,1% σε σχέση με το προηγούμενο έτος και να διαμορφώνεται στα 205,38 δις. Πρόκειται για την μεγαλύτερη ετήσια μεταβολή που καταγράφηκε στην διάρκεια της ανάλυσης, υποχώρηση περίπου 20,64 δις, και σε αυτό συνέβαλαν ιδιαίτερα η μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης και η υποχώρηση των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου. Η υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης αποδίδεται στη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, λόγω τόσο της μείωσης των αμοιβών όσο και της σημαντικής μείωσης του αριθμού των απασχολούμενων, στον περιορισμό της τραπεζικής χρηματοδότησης προς τα νοικοκυριά για καταναλωτικούς σκοπούς και στη διάχυτη αβεβαιότητα³⁰.

Η πτωτική πορεία του ΑΕΠ συνεχίστηκε, αν και με βραδύτερο ρυθμό και την επόμενη διετία. Το 2013 το ΑΕΠ μειώθηκε στα 184,22 δις υποχώρηση 3,2% έναντι 7,3% το 2012. Στη μείωση του ΑΕΠ συνέβαλε ιδιαίτερα η μείωση της ιδιωτικής κατανάλωσης και λιγότερο αυτή των επενδύσεων, ενώ αντίθετα οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών είχαν θετική συμβολή στη μεταβολή του ΑΕΠ. Σε σύγκριση με το 2012, η αρνητική συμβολή τόσο της ιδιωτικής κατανάλωσης όσο και της δημόσιας κατανάλωσης και των επενδύσεων κυμάνθηκε σε χαμηλότερα επίπεδα, ενώ η θετική συμβολή του εξωτερικού τομέα περιορίστηκε λόγω της βραδύτερης μείωσης των εισαγωγών³¹.

Για πρώτη φορά μετά από έξι έτη συνεχούς ύφεσης, το 2014, το ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2010 αυξήθηκε κατά 0,4% και διαμορφώθηκε στα 184,87 δις. Στην αύξηση του ΑΕΠ συνέβαλαν η

²⁹ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 2009-2010, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2010). Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20092010.pdf> [Πρόσβαση 10 Ιανουαρίου 2017]

³⁰ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 2011-2025, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2012). Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20112012.pdf> [Πρόσβαση 10 Ιανουαρίου 2017]

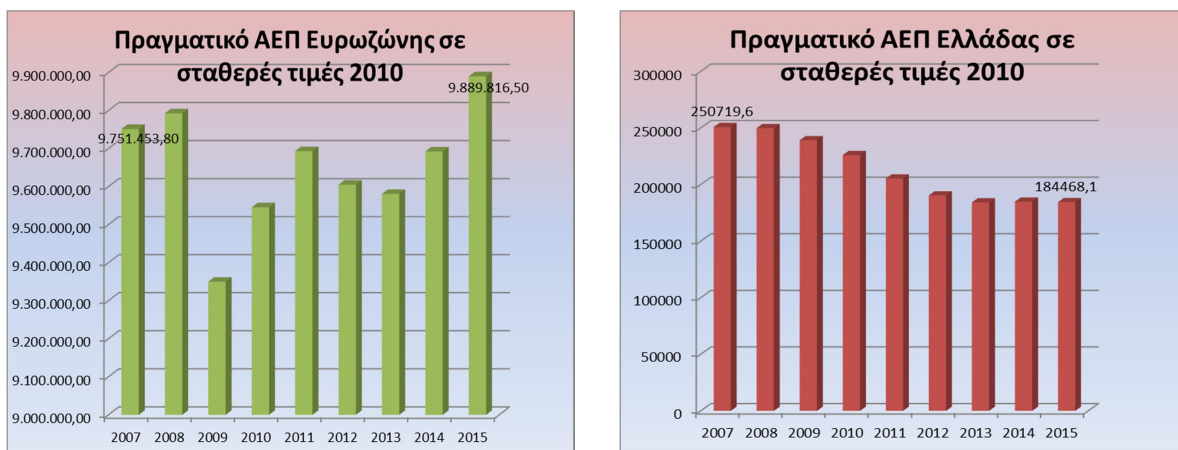
³¹ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 2013-2014, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2014). Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20132014.pdf> [Πρόσβαση 10 Ιανουαρίου 2017]

σημαντική άνοδος των συνολικών επενδύσεων, η ανάκαμψη της ιδιωτικής κατανάλωσης καθώς και η επιτάχυνση των εξαγωγών³².

Εάν και στα τέλη του 2014 υπήρχαν σοβαρές ενδείξεις ότι η ελληνική οικονομία, έχοντας υπερβεί την ύφεση, εισέρχεται σε φάση ανάπτυξης με την Τράπεζα της Ελλάδος και όλους τους διεθνείς οργανισμούς, να προβλέπουν άνοδο του ΑΕΠ, οι προβλέψεις αυτές δυστυχώς αναθεωρήθηκαν προς τα κάτω.

Έτσι το 2015 το ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2010, μειώθηκε κατά 0,2% παρά το γεγονός ότι η ιδιωτική κατανάλωση και οι επενδύσεις σημείωσαν μικρή άνοδο και ταυτόχρονα ο εξωτερικός τομέας είχε θετική συμβολή. Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με τη σημαντική ανάλωση αποθεμάτων — ενδεχομένως και ως συνέπεια της επιβολής των κεφαλαιακών περιορισμών — που προκάλεσε κάμψη των συνολικών επενδύσεων της οικονομίας, μέρος των οποίων είναι και τα αποθέματα. Η υποχώρηση των εισαγωγών συνέβαλε θετικά στο ΑΕΠ, ενώ οι επενδύσεις σε πάγιο κεφάλαιο παρέμειναν σε θετικό έδαφος³³.

Οι επιπτώσεις της κρίσης επηρέασαν την οικονομία της ευρωζώνης έναν χρόνο αργότερα από την Ελλάδα και το 2009 καταγράφει επίσης αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης. Η αρνητική πορεία της Ελλάδας συνεχίζεται τα επόμενα χρόνια και βυθίζεται στην ύφεση ενώ η ευρωζώνη το 2010 γυρίζει πάλι σε θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Η οικονομία της ευρωζώνης επιβραδύνθηκε ξανά την διετία 2012-2013 ενώ από το 2014 η ευρωζώνη ξαναγυρίζει στην ανάπτυξη. Το 2015 η ευρωζώνη είχε θετικό ρυθμό ανάπτυξης 2% σε αντίθεση με την Ελλάδα που είχε αρνητικό -0,2%.

Γράφημα 5. Πραγματικό ΑΕΠ

³² ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 2014-2015, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ(2015). Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20142015.pdf> [Πρόσβαση 10 Ιανουαρίου 2017]

³³ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 2015-2016, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2016). Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20152016.pdf> [Πρόσβαση 10 Ιανουαρίου 2017]

4 Χρέος Γενικής Κυβέρνησης

Γενικά, το ακαθάριστο δημόσιο χρέος αποτελείται από τις υποχρεώσεις της γενικής κυβέρνησης. Η έννοια του δημόσιου χρέους στις χώρες της ΕΕ, που συνήθως καλείται “χρέος Μάαστριχτ”, είναι το συνολικό ακαθάριστο χρέος της γενικής κυβέρνησης στην ονομαστική του αξία που παραμένει ανεξόφλητο στο τέλος του έτους και είναι ενοποιημένο μεταξύ των επιμέρους υποτομέων της γενικής κυβέρνησης. Καλύπτει τις υποχρεώσεις του Δημοσίου με τη μορφή μετρητών, καταθέσεων, δανείων και τίτλων πλην μετοχών. Το χρέος Μάαστριχτ εξαιρεί ορισμένα χρηματοοικονομικά μέσα όπως τα χρηματοοικονομικά παράγωγα και τις εμπορικές πιστώσεις.³⁴

ΧΡΕΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	239.915,0	264.775,0	301.062,0	330.570,0	356.289,0	305.096,0	320.511,0	319.729,0	311.673,0
Μεταβολή ανά Έτος %	-	10,4	13,7	9,8	7,8	-14,4	5,1	-0,2	-2,5
ΑΕΠ	232.694,6	241.990,4	237.534,2	226.031,4	207.028,9 ^P	191.203,9 ^P	180.654,3 ^P	177.940,6 ^P	175.697,4 ^P
% του ΑΕΠ	103,1	109,4	126,7	146,2	172,1	159,6	177,4	179,7	177,4
ΕΥΡΩΖΩΝΗ									
Εκατ. Ευρώ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	6.106.061,5	6.607.789,9	7.280.548,7	8.003.207,5	8.435.740,8	8.798.627,7	9.072.294,8	9.326.348,6	9.449.336,3
ΑΕΠ	9.401.112,6	9.633.672,8	9.288.534,0	9.545.602,7	9.799.137,7	9.835.682,8	9.932.096,6	10.133.575,2	10.456.236,2
Μεταβολή ανά Έτος %	-	8,2	10,2	9,9	5,4	4,3	3,1	2,8	1,3
% του ΑΕΠ	65	68,6	78,4	83,8	86,1	89,5	91,3	92	90,4

Πίνακας 7. Χρέος Γενικής Κυβέρνησης ΠΗΓΗ EUROSTAT³⁵

Από το πρώτα έτη της ανάλυσης το δημόσιο χρέος της Ελλάδας δείχνει να έχει αυξητική δυναμική.

Από την έναρξη της κρίσης το 2007 και στα επόμενα δύο έτη παρατηρούμε ραγδαία αύξηση του χρέους, το οποίο έφθασε το 2009 τα 301,06 δις σε απόλυτες τιμές και ποσοστό 126,7% του ΑΕΠ (βλέπε Πίνακα 7).

³⁴ GROSS GOVERNMENT DEBT AND GOVERNMENT FINANCIAL ASSETS IN THE EURO AREA, ECB, Monthly Bulletin, Ιούνιος 2010. Διαθέσιμο στο <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/mobu/mb201006en.pdf> [Πρόσβαση 02 Ιανουαρίου 2017]

³⁵ General government gross debt - annual data. Eurostat. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=teina225&language=en> [Πρόσβαση 02 Ιανουαρίου 2017]

Σύμφωνα με τον Διοικητή της Τράπεζας Ελλάδος κ. Γιάννη Στουρνάρα, «Τα πράγματα βγήκαν εντελώς εκτός ελέγχου την περίοδο 2008-2009»³⁶. Τη διετία 2008-2009 φαίνεται να προστέθηκε στην χώρα Χρέος περίπου τα 61,14 δις ευρώ, σχεδόν τριπλάσιο απ' ό τι συνήθως. Αν και η διόγκωση του χρέους κατά 24,86 δις ευρώ το 2008 ήταν συγκρίσιμη με ότι έγινε και σε άλλες χώρες που χρηματοδότησαν πακέτα διάσωσης και ενίσχυσης των τραπεζών, η εκτίναξη του χρέους το 2009 κατά 36,28 δις ευρώ που επέφερε το τελειωτικό πλήγμα στην ελληνική οικονομία ήταν αδικαιολόγητη.

Τα επόμενα χρόνια η διόγκωση του χρέους συνεχίστηκε περαιτέρω αλλά με μειούμενο ρυθμό αύξησης καταγράφοντας περίπου 356,28 δις το 2011, τη μεγαλύτερη τιμή σε όλη την περίοδο ανάλυσης. Μολονότι το χρέος αυξάνεται με μικρότερο ρυθμό, ο λόγος χρέους προς ΑΕΠ φαίνεται να επηρεάζεται περισσότερο από την μεγάλη μείωση του ΑΕΠ λόγω ύφεσης αυξάνοντας το ποσοστό στο 172,1% για το 2011.

Η ανοδική πορεία φαίνεται να ανακόπτεται προσωρινά το 2012, όταν το δημόσιο χρέος περιορίζεται στα 305,09 δις (159,6% του ΑΕΠ), λόγω της θετικής συμβολής της συμφωνίας ανταλλαγής ομολόγων (PSI) και της συμφωνίας επαναγοράς ομολόγων.

Από το 2013 όμως το χρέος επανέρχεται στα πριν PSI επίπεδα. Η αιτία της μη αποκλιμάκωσης του χρέους παρά το PSI και την επαναγορά των ομολόγων οφείλεται στα πακέτα βοήθειας από την Τρόικα για την αποπληρωμή των ληξιπρόθεσμων οφειλών και την αντιμετώπιση του προβλήματος ρευστότητας, τα οποία ανέρχονται στα €205,1 δις. Ωστόσο, παρά την επιστροφή του χρέους στα επίπεδα προ τριετίας θα πρέπει να τονιστεί ότι έχουν αλλάξει οι όροι εξυπηρέτησής του. Συγκεκριμένα έχει παραταθεί το χρονικό διάστημα αποπληρωμής του, ενώ έχει μειωθεί το κόστος αποπληρωμής του³⁷.

Από το 2014 το Χρέος σε απόλυτες τιμές αρχίζει να μειώνεται ενώ ως προς ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε στο 179,7 % λόγω της συνεχής μείωσης του ΑΕΠ.

Το 2015 το Χρέος καταγράφει τιμή 311,67δις και ποσοστό 177,4% του ΑΕΠ.

Όσον αφορά την ευρωζώνη το υψηλότερο ποσοστό χρέους της καταγράφηκε το 2014 (92%). Το ποσοστό αυτό ξεπερνά κατά πολύ το ανώτατο όριο του Μάαστριχτ (60%) και

³⁶ ΠΑΠΑΙΩΑΝΝΟΥ Γ. (2013), *Η διετία που εκτίναξε το χρέος*, ΤΟ ΒΗΜΑ, 20 Ιανουαρίου. Διαθέσιμο στο <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=493975> [Πρόσβαση 02 Ιανουαρίου 2017]

³⁷ ΒΑΣΣΑΜΗΣ Δ. (2013), *ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΡΕΟΣ: ΜΑΡΤΙΟΣ 2013, ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ*, Μάιος 2013. Διαθέσιμο στο <http://www.indepanalysis.gr/analyseis/arthra/ellhniko-dhmosio-xreos-martios-2013> [Πρόσβαση 02 Ιανουαρίου 2017]

καταδεικνύει το πρόβλημα χρέους που αντιμετωπίζουν αρκετές οικονομίες της ευρωζώνης ακόμη και αυτές που συγκαταλέγονται στις ισχυρές οικονομίες.

Θλιβερή "πρωτιά" όμως στο ζήτημα του χρέους διατηρεί εδώ και πολλά χρόνια η Ελλάδα με σχεδόν διπλάσιο ποσοστό από αυτό της ευρωζώνης.

Γράφημα 6. Χρέος Γενικής Κυβέρνησης

5 Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα (-)/Πλεόνασμα (+)

Γενική Κυβέρνηση: Η παρακολούθηση των δημοσιονομικών εξελίξεων στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Σύμφωνο Σταθερότητας, Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος, κ.λπ.) γίνεται σε επίπεδο γενικής κυβέρνησης. Στο πλαίσιο αυτό η γενική κυβέρνηση περιλαμβάνει: (α) την κεντρική κυβέρνηση, (β) τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης, (γ) τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης και (δ) κατ' εξαίρεση, εκείνες τις δημόσιες επιχειρήσεις τα έσοδα των οποίων από την πώληση του προϊόντος τους δεν καλύπτουν το 51% των δαπανών τους.

Αποτέλεσμα ή Ισοζύγιο (γενικής κυβέρνησης) είναι η διαφορά μεταξύ εσόδων και δαπανών της γενικής κυβέρνησης (όπως αυτά ορίζονται στο European System of Accounts (ESA) 2010). Η θετική διαφορά (έσοδα – δαπάνες > 0) σημαίνει πλεόνασμα και η αρνητική έλλειμμα.³⁸

³⁸ *Επισημάνσεις IOBE: Τα δεδομένα της Οικονομία, Η εξέλιξη του δημοσιονομικού ισοζυγίου 2010-2014, IOBE, 7 Απριλίου 2015. Διαθέσιμο στο http://iobe.gr/docs/po/REM_07042015_REP_GR.pdf [Πρόσβαση 07 Ιανουαρίου 2017]*

ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΕΛΛΕΙΜΜΑ (-)/ΠΛΕΟΝΑΣΜΑ(+)									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	-15.607,0	-24.625,0	-35.966,0	-25.309,0	-21.280,0	-16.905,0	-23.759,0	-6.412,0	-13.237,0
Μεταβολή ανά Έτος %	-	57,8	46,1	-29,6	-15,9	-20,6	40,5	-73,0	106,4
ΑΕΠ	232.694,6	241.990,4	237.534,2	226.031,4	207.028,9 ^P	191.203,9 ^P	180.654,3 ^P	177.940,6 ^P	175.697,4 ^P
% του ΑΕΠ	-6,7	-10,2	-15,1	-11,2	-10,3	-8,8	-13,2	-3,6	-7,5
ΕΥΡΩΖΩΝΗ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	-60.015,4	-208.128,8	-581.581,1	-589.336,6	-413.675,7	-357.884,7	-294.252,8	-261.211,2	-214.962,1
Μεταβολή ανά Έτος %		246,8	179,4	1,3	-29,8	-13,5	-17,8	-11,2	-17,7
ΕΥΡΩΖΩΝΗ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ΑΕΠ	9.401.112,6	9.633.672,8	9.288.534,0	9.545.602,7	9.799.137,7	9.835.682,8	9.932.096,6	10.133.575,2	10.456.236,2
% του ΑΕΠ	-0,6	-2,2	-6,3	-6,2	-4,2	-3,6	-3,0	-2,6	-2,1

Πίνακας 8. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης Έλλειμμα/Πλεόνασμα ΠΗΓΗ EUROSTAT³⁹

Η οικονομική κρίση επιτάχυνε και επέτεινε την επιδείνωση των δημόσιων οικονομικών και ειδικότερα του δημόσιου ελλείμματος το οποίο από το 2007 και μετά καταγράφει ραγδαία αύξηση.

Λόγω των υψηλών ελλειμμάτων που πραγματοποιήθηκαν το 2007 (15,6 δις) και το 2008 (24,6 δις), η Ελλάδα τον Απρίλιο του 2009 υπήχθη στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (βλέπε Πίνακα 8).

Παρά την επιδείνωση των δημοσιονομικών μεγεθών, δεν έγιναν οι απαραίτητες ενέργειες για την έγκαιρη αντιμετώπιση του προβλήματος με αποτέλεσμα το δημοσιονομικό έλλειμμα να εκτροχιαστεί πλήρως το 2009 και να φθάσει στο υπερβολικό επίπεδο των (35,9 δις) και ποσοστό 15,1% του ΑΕΠ.

Τον Ιανουαρίου του 2010 η κυβέρνηση υποβάλλει το επικαιροποιημένο πρόγραμμα σταθερότητας (ΠΣΤ), που προέβλεπε μείωση του δημόσιου ελλείμματος κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες σε 8,7% του ΑΕΠ το 2010 και διόρθωση του υπερβολικού ελλείμματος έως το 2012⁴⁰.

Έτσι δημιουργήθηκε το θεσμικό πλαίσιο για δημοσιονομικές διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού περιορίζεται το 2010 στα 25,30 δις (11,2% του ΑΕΠ). Το επίτευγμα ήταν ασφαλώς σημαντικό αλλά η μείωση του ελλείμματος

³⁹General government deficit/surplus, EUROSTAT. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tec00127&language=en> [Πρόσβαση 05 Ιανουαρίου 2017]

⁴⁰ Επικαιροποιημένο Ελληνικό Πρόγραμμα Σταθερότητας & Ανάπτυξης(2010). ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ. Διαθέσιμο στο <http://assets.tovima.gr/files/SxedioPSA.pdf> [Πρόσβαση 05 Ιανουαρίου 2017]

επιτεύχθηκε κυρίως με μέτρα οριζόντιας εφαρμογής, όπως περικοπές μισθών και συντάξεων και αύξηση φόρων, χωρίς ουσιαστικές βελτιώσεις στο μέγεθος και την αναποτελεσματική λειτουργία του κράτους, δηλαδή εκεί όπου πρωτογενώς δημιουργούνται και γιγαντώνονται τα ελλείμματα του Δημοσίου.

Βέβαια, αυτές οι δράσεις δεν έφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Παρόλη τη μείωση που πραγματοποιήθηκε το 2010, οι συνεχιζόμενες καθυστερήσεις στην υλοποίηση δημοσιονομικών μέτρων και διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, το αρνητικό οικονομικό κλίμα και η δραματική πτώση της οικονομικής δραστηριότητας κατέστησαν αναγκαία —στη διάρκεια του 2011 και στις αρχές του 2012— την κατ' επανάληψη αναπροσαρμογή των δημοσιονομικών στόχων και τη λήψη πρόσθετων μέτρων. Και αυτό φαίνεται από το ότι παρόλο που πραγματοποιήθηκε μείωση του δημόσιου ελλείμματος το 2011 και 2012 δεν ήταν η προβλεπόμενη από τα μνημόνια.

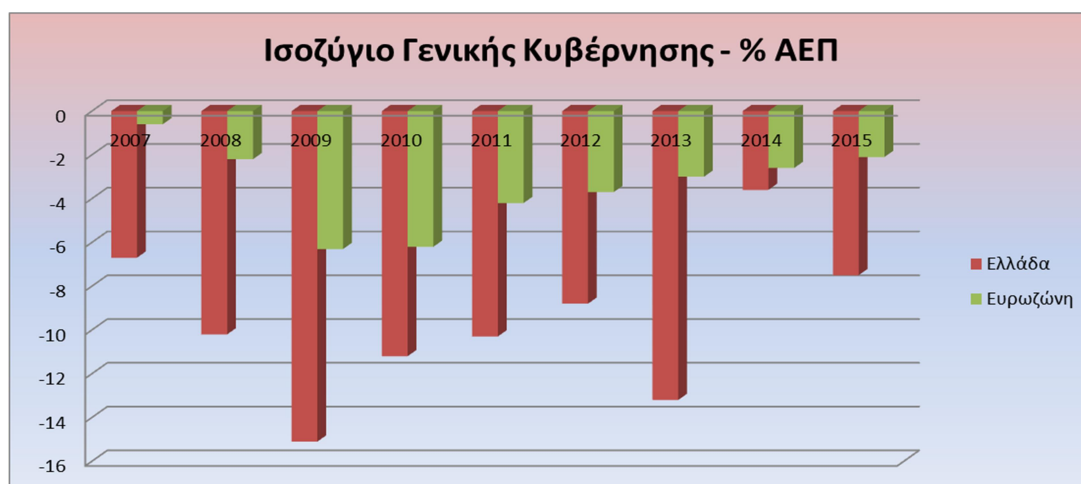
Το 2013 το έλλειμμα διογκώνεται ξανά σημειώνοντας το υψηλό ποσοστό 13,2% του ΑΕΠ. Η αύξηση αυτή οφείλεται στο ότι το αποτέλεσμα του 2013 επιβαρύνθηκε με κρατική υποστήριξη προς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ύψους 19,44 δις⁴¹. Η διαμόρφωση υψηλού ποσοστού ως προς το ΑΕΠ επηρεάζεται φυσικά και από την μεγάλη πτώση που έχει υποστεί το ΑΕΠ.

Το 2014 καταγράφεται σημαντικότερος περιορισμός του ελλείμματος στο 3,6% του ΑΕΠ σε επίπεδα χαμηλότερα και από αυτά του 2007.

Το 2015 τέλος το δημοσιονομικό έλλειμμα αυξάνει, διπλασιάζεται στα 13,23 δις. Το αποτέλεσμα του 2015 επιβαρύνθηκε επίσης με την κρατική υποστήριξη προς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ύψους 7,17 δις.

Όσον αφορά την ευρωζώνη, το δημοσιονομικό έλλειμμα της φαίνεται να διογκώθηκε την διετία 2009-2010 στην συνέχεια όμως αποκλιμακώθηκε και το 2015 καταγράφει ποσοστό 2,1% ενώ την ίδια χρονιά η Ελλάδα 7,5% παραμένοντας η χώρα με το μεγαλύτερο έλλειμμα στην ευρωζώνη αλλά και στις 28.

⁴¹ ΕΛΣΤΑΤ: Υψηλότερο το έλλειμμα του 2015 - Μεγαλύτερο το χρέος. *E-forologia*, 20 Οκτωβρίου 2016. Διαθέσιμο στο <https://www.e-forologia.gr/cms/viewContents.aspx?id=199257> [Πρόσβαση 05 Ιανουαρίου 2017]

Γράφημα 7. Ισοζύγιο Γενικής Κυβέρνησης

6 Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι ένας πίνακας συναλλαγών που παρουσιάζει τη διαφορά μεταξύ της αξίας των αγαθών και των υπηρεσιών που εισάγει μια χώρα σε σχέση με την αξία αυτών που εξάγει.

Πιο συγκεκριμένα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών απεικονίζει τη διαφορά των εσόδων που προέρχονται από το εξωτερικό για παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες (συμπεριλαμβανομένων εισοδημάτων από τόκους και μερίσματα, ενοικίων από περιουσιακά στοιχεία και υπηρεσιών των παραγωγικών συντελεστών), μείον τις αντίστοιχες πληρωμές που γίνονται σε ξένους από την εγχώρια οικονομία.

Εάν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι θετικό τότε η χώρα παρουσιάζει πλεόνασμα και αντανακλά την καθαρή επένδυση της χώρας στο εξωτερικό, ενώ εάν είναι αρνητικό, έλλειμμα και δείχνει τις καθαρές επενδύσεις στη χώρα από το εξωτερικό.⁴²

ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	-35.341,0	-36.570,0	-29.323,0	-25.731,0	-20.713,0	-7.324,0	-3.685,0	-2.916,0	206
Μεταβολή ανά Έτος %	-	3,5	-19,8	-12,2	-19,5	-64,6	-49,7	-20,9	-107,1
ΑΕΠ	232.694,6	241.990,4	237.534,2	226.031,4	207.028,9 ^P	191.203,9 ^P	180.654,3 ^P	177.940,6 ^P	175.697,4 ^P
% του ΑΕΠ	-15,2	-15,1	-12,3	-11,4	-10,0	-3,8	-2	-1,6	0,1
ΕΥΡΩΖΩΝΗ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015

⁴²Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Current account balance), ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΩΝ. Διαθέσιμο στο <https://www.euretiro.com/isozygio-trechouson-synallagon/> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ									
Εκατ. Ευρώ	36.300,0	-140.600,0	-51.400,0	-45.700,0	8.900,0	128.600,0	214.200,0	245.600,0	314.000,0
Μεταβολή ανά Έτος %	-	-487,3	-63,4	-11,1	-119,5	1344,9	66,6	14,7	27,9
ΑΕΠ	9.401.112,6	9.633.672,8	9.288.534,0	9.545.602,7	9.799.137,7	9.835.682,8	9.932.096,6	10.133.575,2	10.456.236,2
% του ΑΕΠ	0.4	-1.5	-0.6	-0.5	0.1	1.4	2.2	2.4	3.0

Πίνακας 9. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών ΠΗΓΗ EUROSTAT⁴³

Έως και το 2008 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών της ελληνικής οικονομίας ήταν αυξανόμενο. Ειδικότερα το 2008 κατεγράφη το υψηλότερο έλλειμμα των τελευταίων 17 ετών⁴⁴ (34,7 δις αναπροσαρμογή σε 36,5 δις) και ποσοστό 15,1% του ΑΕΠ (βλέπε Πίνακα 9).

Από το 2009 έως το 2014 το έλλειμμα παρουσίασε ραγδαία μείωση τόσο ως απόλυτο μέγεθος όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Συγκεκριμένα το 2009 μειώθηκε στο 12,3% του ΑΕΠ. Η μείωση του ελλείμματος δεν αντανακλά βελτίωση της ανταγωνιστικότητας ή αλλαγές της διάρθρωσης των αγορών, αλλά κυκλικούς παράγοντες που συνδέονται με τη διεθνή κρίση⁴⁵.

Λόγω της ύφεσης το 2010 και το 2011 πραγματοποιήθηκε περαιτέρω μείωση του ελλείμματος σε απόλυτες τιμές και οριακή μείωση του ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Το κύριο χαρακτηριστικό του 2012 είναι ο ραγδαίος περιορισμός του ελλείμματος του σε 7,32 δις (3,8% του ΑΕΠ). Οι λόγοι για τους οποίους σημειώθηκε δραστικός περιορισμός του είναι, συνοπτικά, η παρατεταμένη ύφεση στην εσωτερική αγορά, η συγκράτηση των πληρωμών για καθαρές εισαγωγές καυσίμων και η σημαντική ελάφρυνση των καθαρών πληρωμών τόκων επί των τίτλων του Δημοσίου που διακρατούν οι κάτοικοι του εξωτερικού⁴⁶.

⁴³ Current account balance - annual data, EUROSTAT. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tipsbp20&language=en> &

EUROAREA BALANCE OF PAYMENTS, EUROPEAN CENTRAL BANK. Διαθέσιμο στο <https://www.ecb.europa.eu/press/pr/stats/bop/html/index.en.html> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

⁴⁴ ΝΙΚΑΣ, Σ. (2014), Πλεόνασμα για πρώτη φορά από το 1948 στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/754579/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/pleonasma-gia-prwth-fora-apo-to-1948-sto-isozygio-trexovsw-n-synallagwn> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

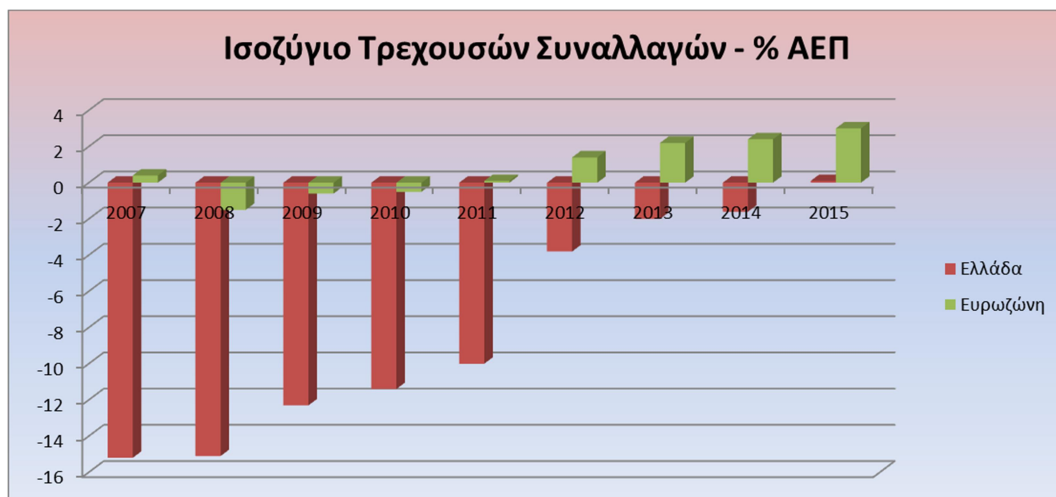
⁴⁵ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. ΕΝΔΙΑΜΕΣΗ ΕΚΘΕΣΗ 2009, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2009). Διαθέσιμο στο <file:///C:/Users/user2/Desktop/ΑΝΑΛΥΣΗ/NomPoli2009.pdf> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

⁴⁶ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. ΕΝΔΙΑΜΕΣΗ ΕΚΘΕΣΗ 2012, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2012). Διαθέσιμο στο http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/Inter_NomPol2012.pdf [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

Την επόμενη διετία το έλλειμμα μειώθηκε περαιτέρω και το 2014 κατέγραψε ποσοστό 1,6% του ΑΕΠ.

Το 2015 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών καταγράφει σημαντική βελτίωση σε σχέση με το 2014 παρουσιάζοντας πλεόνασμα 206 εκατ. (0,1% του ΑΕΠ) η οποία προέκυψε κυρίως από τη μείωση των τιμών του πετρελαίου που οδήγησε σε αισθητή υποχώρηση των εισαγωγών και από την αύξηση των εσόδων από τον τουρισμό⁴⁷.

Όπως διαπιστώνουμε από τα παραπάνω το ισοζύγιο της Ελλάδας ήταν όλα τα χρόνια, με εξαίρεση το 2015, ελλειμματικό. Η ευρωζώνη είχε έλλειμμα στο ισοζύγιο της μόνο την τριετία 2008-2010 ως συνέπεια της κρίσης ενώ στην συνέχεια εμφανίζει πλεόνασμα. Ήδη από το 2007 οι διαφορές στις τιμές τους ήταν πολύ μεγάλες και διευρύνθηκαν ακόμη περισσότερο με την εξέλιξη της κρίσης. Από το 2010 όμως η Ελλάδα πραγματοποίησε εντυπωσιακή μείωση του ελλείμματος της και το 2015 κατέγραψε πλεόνασμα παρόλα αυτά βρίσκεται ακόμη μακριά από το 3% της Ευρωζώνης.

Γράφημα 8. Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

⁴⁷ ΝΙΚΑΣ Σ. (2016). Εξανεμίσθηκε το έλλειμμα ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών το 2015, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 20 Φεβρουαρίου. Διαθέσιμο στο <http://www.kathimerini.gr/850193/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/ezanemis8hke-to-elleimma-isozygiou-trexouswn-synallagwn-to-2015> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

7 Χρέος Ιδιωτικού Τομέα

Το χρέος του Ιδιωτικού τομέα είναι το απόθεμα των υποχρεώσεων που πραγματοποιήθηκε από τους τομείς των μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων και Νοικοκυριών και μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων που εξυπηρετούν νοικοκυριά. Τα μέσα που λαμβάνονται υπόψη για τη σύνταξη του χρέους του ιδιωτικού τομέα είναι χρεόγραφα και δάνεια.

ΧΡΕΟΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Εκατ. Ευρώ	236.188,7	273.557,7	276.653,3	289.539,4	269.587,4	251.432,3	233.255,3	228.609,1	222.037,4
Μεταβολή ανά Έτος %	-	15,8	1,1	4,7	-6,9	-6,7	-7,2	-2,0	-2,9
ΑΕΠ	232.694,6	241.990,4	237.534,2	226.031,4	207.028,9 ^P	191.203,9 ^P	180.654,3 ^P	177.940,6 ^P	175.697,4 ^P
% του ΑΕΠ	101,5	113	116,5	128,1	130,2 ^P	131,5 ^P	129,1 ^P	128,5 ^P	126,4 ^P
ΕΥΡΩΖΩΝΗ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ΔΕΝ ΥΠΗΡΧΑΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ									

Πίνακας 10 Χρέος Ιδιωτικού Τομέα ΠΗΓΗ EUROSTAT⁴⁸

Ένας σημαντικός παράγοντας, ο οποίος συχνά παραβλέπεται, που αφορά τη χορήγηση νέων δανείων από τις τράπεζες είναι και το επίπεδο του ιδιωτικού χρέους. Οι ευνοϊκές συνθήκες χρηματοδότησης, τα χαμηλά επιτόκια δανεισμού και οι προσδοκίες υψηλών εισοδημάτων των προηγούμενων χρόνων ώθησαν την οικονομική ανάπτυξη η οποία χρηματοδοτήθηκε κυρίως από τον εγχώριο τραπεζικό τομέα.

Το ιδιωτικό χρέος σε απόλυτες τιμές από τα 236,18 δις το 2007 ακολούθησε αύξουσα πορεία μέχρι και το 2010 όπου σημείωσε την υψηλότερη τιμή του 289,53 δις και στην συνέχεια ξεκινάει η μείωση του μέχρι και το 2015 όπου καταγράφει 222.03 δις, τιμή μικρότερη και από αυτήν στην έναρξη της κρίσης το 2007 (βλέπε Πίνακα 10).

Ως ποσοστό του ΑΕΠ τώρα ακολουθεί από το 2007 (101,5%) επίσης ανοδική πορεία με κορύφωση το 2012 όπου παρατηρείται η υψηλότερη τιμή του ποσοστό 131,5%, τα επόμενα τρία έτη ο δείκτης καταγράφει μικρή μείωση και διαμορφώνεται το 2015 στο 126,4%.

Παρατηρούμε ότι παρόλο που την περίοδο 2011-2015 το ιδιωτικό χρέος σε απόλυτες τιμές μειώθηκε σημαντικά, φθάνοντας μάλιστα σε τιμή κατώτερη από αυτήν του 2007, ως ποσοστό

⁴⁸Private sector debt, consolidated - % of GDP, Eurostat. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tipspd20&language=en> [Πρόσβαση 02 Ιανουαρίου 2017]

του ΑΕΠ αποκλιμακώθηκε ελάχιστα παραμένοντας σε υψηλά ποσοστά και σε αυτό συνέβαλε φυσικά η μεγάλη απώλεια που υπέστη το ΑΕΠ στην υπό εξέταση περίοδο.

ΧΩΡΕΣ ΕΥΡΩΖΩΝΗΣ											
ΧΡΕΟΣ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ % GDP (ΕΤΟΣ 2015)											
1.	Cyprus	353,7	6.	Belgium	166,3	11.	Austria	126,4	16.	Latvia	88,8
2.	Luxembourg	343,1	7.	Finland	155,5	12.	Greece	126,4	17.	Slovenia	87,3
3.	Ireland	303,4	8.	Spain	154	13.	Italy	117	18.	Slovakia	81,4
4.	Netherlands	228,8	9.	France	144,3	14.	Estonia	116,6	19.	Lithuania	55
5.	Portugal	181,5	10.	Malta	132,2	15.	Germany	98,9			

Πίνακας 11. Το Χρέος ιδιωτικού Τομέα στις Χώρες της Ευρωζώνης

Σύμφωνα με την παραπάνω κατάταξη των χωρών της ευρωζώνης για το 2015, η Ελλάδα με 126,4%, ιδιωτικό χρέος ως προς το ΑΕΠ βρίσκεται στην 12^η θέση. Το ιδιωτικό χρέος της Ελλάδας είναι λοιπόν υψηλό αλλά παρατηρούμε ότι και πολλές άλλες χώρες της ευρωζώνης εμφανίζουν επίσης πολύ υψηλά επίπεδα χρέους (**βλέπε πίνακα 11**).

Όλα αυτά καταδεικνύουν ότι τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις είναι υπερχρεωμένες, κάτι που επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάκαμψη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Το ιδιωτικό χρέος είναι ευεργετικό και απαραίτητο συστατικό κάθε αναπτυσσόμενης οικονομίας. Όμως, η ανεξέλεγκτη αύξηση του ιδιωτικού χρέους ενέχει προβλήματα που σχετίζονται με χρηματοοικονομικές κρίσεις και μείωση της οικονομικής δραστηριότητας. Η μείωση του ιδιωτικού χρέους, γνωστή και ως απομόχλευση, δεν είναι ούτε εύκολη αλλά ούτε και σύντομη διαδικασία. Πέραν αυτού, επιφέρει και σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομία⁴⁹.

⁴⁹ ΚΡΟΝΙΑΔΗΣ Μ. (2016). Ιδιωτικό χρέος και ανάπτυξη, IN BUSINESS NEWS. Διαθέσιμο στο <http://www.inbusinessnews.com/inbusiness/news/opinions/idiotiko-xreos-kai-anaptyksh> [Πρόσβαση 02 Ιανουαρίου 2017].

Γράφημα 9. Χρέος Ιδιωτικού Τομέα

8 Ρυθμός Πληθωρισμού

Η έννοια του πληθωρισμού αναφέρεται στην ποσοστιαία μεταβολή του γενικού επιπέδου των τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών σε μία συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Για να προσδιοριστεί αυτή η μεταβολή του επιπέδου των τιμών επιλέγονται συγκεκριμένα αγαθά ή υπηρεσίες («καλάθι της νοικοκυράς»/«καλάθι του καταναλωτή»), ενώ γίνεται και στάθμιση των προϊόντων σύμφωνα με τη βαρύτητά τους στο μέσο προϋπολογισμό των νοικοκυριών. Σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό, ο πληθωρισμός αναφέρεται σε μια αύξηση των τιμών που έχει χρονική διάρκεια και όχι σε μία στιγμιαία και εφάπαξ αύξηση των τιμών. Σύμφωνα με τον ίδιο ορισμό, το κρίσιμο στοιχείο είναι η αύξηση του γενικού/μέσου επιπέδου τιμών, δεν αναφέρεται επομένως σε συγκεκριμένα αγαθά. Ο ετήσιος ρυθμός πληθωρισμού είναι η τιμή του συνολικού καλάθιού ένα συγκεκριμένο μήνα σε σύγκριση με την τιμή που είχε τον ίδιο μήνα ένα έτος νωρίτερα.⁵⁰

ΡΥΘΜΟΣ ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΥ									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Μεταβολή ανά Έτος %	3	4,2	1,3	4,7	3,1	1	-0,9	-1,4	-1,1
ΕΥΡΩΖΩΝΗ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Μεταβολή ανά Έτος %	2,2	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,3	0,4	0

Πίνακας 12 Ρυθμός Πληθωρισμού ΠΗΓΗ EUROSTAT⁵¹

⁵⁰Κότιος Α. (2016). ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ, Εννοιολογικοί προσδιορισμοί. Διαθέσιμο στο <https://www.des.unipi.gr/wp-content/uploads/2016/06/ΠΛΗΘΩΡΙΣΜΟΣ.doc> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

⁵¹HICP - inflation rate, Eurostat. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tec00118&plugin=1> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

Η συνεχής άνοδος των τιμών του πετρελαίου και των άλλων εισαγόμενων πρώτων υλών είχαν ως αποτέλεσμα να επιταχυνθεί σημαντικά ο πληθωρισμός και να διαμορφωθεί το 2008 σε επίπεδο σημαντικά υψηλότερο από ότι το 2007 (4,2% έναντι 3,0%)(βλέπε Πίνακα 12).

Από το 2009 όμως παρατηρείται μεγάλη αποκλιμάκωση του στο 1,3%, η οποία αντανακλά, σε σημαντικό βαθμό, τη ραγδαία υποχώρηση των διεθνών τιμών του πετρελαίου και των άλλων βασικών εμπορευμάτων⁵².

Το 2010 εμφανίζεται νέα επιτάχυνση του πληθωρισμού στο 4,7%, η οποία οφειλόταν κυρίως στη μεγάλη αύξηση της έμμεσης φορολογίας, αλλά και στην ταχεία άνοδο της τιμής του πετρελαίου⁵³.

Ο πληθωρισμός υποχώρησε απότομα το 2012 στο 1,0% από 3,1% το 2011 κυρίως λόγω της πτώσης της τελικής ζήτησης και της επικράτησης συνθηκών υπερβάλλουσας προσφοράς, αλλά και της σταδιακής εξάλειψης της επίδρασης βάσης από τις αυξήσεις των έμμεσων φόρων και καυσίμων την προηγούμενη περίοδο⁵⁴.

Το 2013 ο πληθωρισμός υποχώρησε για πρώτη φορά σε αρνητικά επίπεδα, στο -0,9%, τη μεγαλύτερη πτώση από το 1959 όπως προκύπτει από τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ⁵⁵. Οι παράγοντες που οδήγησαν σε αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής ήταν η σωρευτική επίδραση της μείωσης της εγχώριας ζήτησης, η υποχώρηση των διεθνών τιμών του πετρελαίου σε

⁵² ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 2009-2010, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ(2010). Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20092010.pdf> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

⁵³ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 2010-2011, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ(2011). Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20102011.pdf> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

⁵⁴ Το διεθνές οικονομικό περιβάλλον κατά το 2012 και η Ελλάδα., ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ (2012). Διαθέσιμο στο http://www.inemy.gr/Portals/0/ektheseis/2012/01_Kef_2012.pdf [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

⁵⁵ Ο πληθωρισμός το 2013 κατέγραψε την μεγαλύτερη πτώση από το 1959 -Σε ποια προϊόντα μειώθηκαν οι τιμές και πόσο. Iefimerida, 13 Ιανουαρίου 2014. Διαθέσιμο στο <http://www.iefimerida.gr/news/138664/%CE%BF-%CF%80%CE%BB%CE%B7%CE%B8%CF%89%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%BF-2013-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%AD%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%88%CE%B5-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%BC%CE%B5%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%B7-%CF%80%CF%84%CF%8E%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%BF-1959-%CF%83%CE%B5-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%B1-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%8A%CF%8C%CE%BD%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%B5%CE%B9%CF%8E%CE%B8%CE%B7> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

ευρώ, η πτώση του κόστους εργασίας, η φθίνουσα επίδραση της έμμεσης φορολογίας και οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά προϊόντων⁵⁶.

Την επόμενη διετία ο πληθωρισμός παραμένει αρνητικός καθώς συνεχίζουν να επενεργούν αποπληθωριστικά οι διεθνείς τιμές του πετρελαίου όμως το 2015 καταγράφεται ηπιότερη μείωση σε σχέση με το 2014 (-1,1% έναντι -1,4%)⁵⁷.

Τα πρώτα χρόνια της κρίσης και έως το 2011 η ελληνική οικονομία παρουσίαζε πληθωρισμό άνω του μέσου όρου της ευρωζώνης. Όμως όπως αναφέρθηκε και παραπάνω η αποκλιμάκωση του οδήγησε σε αρνητικό πληθωρισμό το 2013.

Το 2015 επτά χώρες (Ελλάδα -1,1%, Ισπανία -0,6%, Κύπρος -1,5%, Λιθουανία\Σλοβενία -0,8%, Σλοβακία -0,3%, Φιλανδία -0,2%) εμφάνιζαν αρνητικό πληθωρισμό. Αυτό υποδηλώνει ότι, παρά το γεγονός ότι οι χώρες της ευρωζώνης δεν είναι ταυτόσημες, η ασκούμενη οικονομική πολιτική οδηγεί στο ίδιο αρνητικό αποτέλεσμα. Εξάλλου, το 2015 ο μέσος πληθωρισμός στην Ευρωζώνη ήταν μηδενικός.

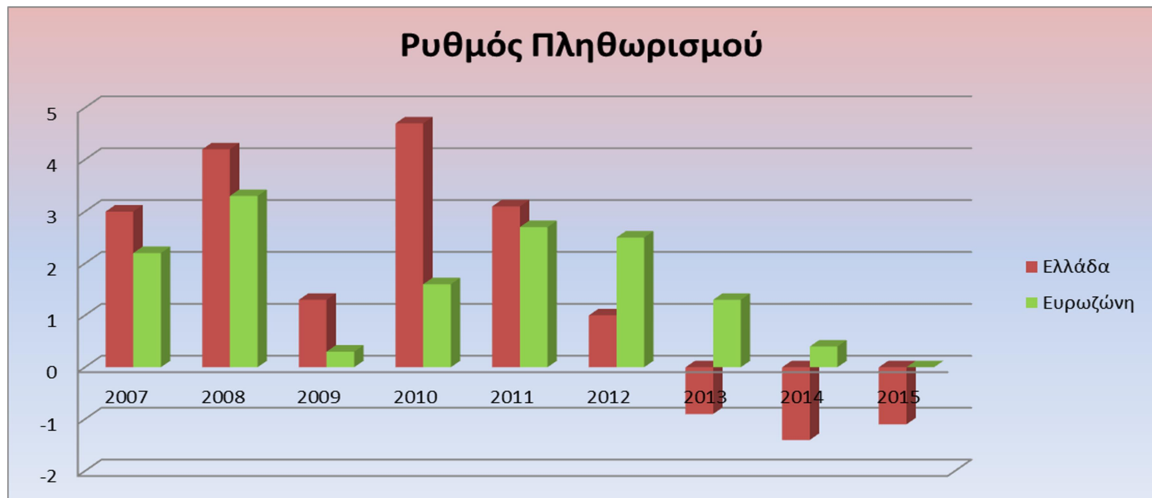
Μπορεί να αποτελέσει λοιπόν ο παρατεταμένος αρνητικός πληθωρισμός κίνδυνο για την Ελληνική οικονομία και την Ευρωζώνη γενικότερα?

Αρκετοί οικονομικοί αναλυτές υποστηρίζουν πως ο αρνητικός πληθωρισμός προκαλεί περισσότερα προβλήματα από όσα υποτίθεται ότι επιλύει, ιδίως σε χώρες που αντιμετωπίζουν οξύ πρόβλημα χρέους - δημοσίου ή/και ιδιωτικού-, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται και η Ελλάδα. Ειδικότερα ο αρνητικός πληθωρισμός οδηγεί: **α)** σε αύξηση του δημοσίου χρέους ως προς το ΑΕΠ καθώς επηρεάζει δυσμενώς το ονομαστικό ΑΕΠ και **β)** σε αύξηση των πραγματικών επιτοκίων δανεισμού καθιστώντας δυσκολότερη την αποπληρωμή των χρεών για το για το Δημόσιο, τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις. Επίσης ο αρνητικός πληθωρισμός οδηγεί σε ένα καθοδικό σπινάλ ολόκληρη την οικονομία. Από τη στιγμή που μειώνονται οι τιμές, οι καταναλωτές υποθέτουν βάσιμα πως τα αγαθά και οι υπηρεσίες μπορούν να είναι φθηνότερα τον επόμενο μήνα ή και τον επόμενο χρόνο, αναβάλλοντας έτσι τις αγορές τους. Επιπλέον αναστέλλονται επενδυτικές αποφάσεις καθώς η καθοδική πορεία των τιμών προκαλεί αβεβαιότητα αχρηστεύοντας τα όποια επιχειρηματικά πλάνα. Κατά

⁵⁶ ΚΑΤΣΑΓΑΝΗΣ Δ.(2014). ΤτΕ: Αύξηση 0,6% στις αποδοχές στον επιχειρηματικό τομέα το 2015, *Capital gr*, 12 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο <http://www.capital.gr/oikonomia/2039089/tte-auxisi-0-6-stis-apodoxes-ston-epixeirimatiko-tomea-to-2015> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

⁵⁷ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 2014-2015, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2015). Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPol20142015.pdf> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

συνέπεια η κατανάλωση και οι επενδύσεις μειώνονται επηρεάζοντας αρνητικά την απασχόληση, τις αμοιβές και εν τέλει το σύνολο της οικονομίας⁵⁸.

Γράφημα 10. Ρυθμός Πληθωρισμού

9 Ποσοστό Ανεργίας

Άνεργος ορίζεται από την Eurostat ως:

- ✓ άτομο ηλικίας 15 έως 74 (στην Ιταλία, την Ισπανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ισλανδία, τη Νορβηγία: 16-74 έτη)
- ✓ χωρίς εργασία κατά τη διάρκεια της εβδομάδας αναφοράς,
- ✓ διαθέσιμος να αναλάβει εργασία εντός των επόμενων δύο εβδομάδων (ή έχει ήδη βρει μια εργασία που θα αναλάβει μέσα στους επόμενους τρεις μήνες),
- ✓ αναζήτησε ενεργά απασχόληση σε κάποια χρονική στιγμή κατά τη διάρκεια των τελευταίων τεσσάρων εβδομάδων.

Το ποσοστό ανεργίας είναι ο αριθμός των ανέργων ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού.⁵⁹

⁵⁸ ΝΤΟΒΟΛΟΣ Μ. (2013), *Οι βλαβερές συνέπειες του αρνητικού πληθωρισμού*, Η ΑΥΓΗ, 17 Νοεμβρίου. Διαθέσιμο στο <http://www.avgi.gr/article/10809/1313936/oi-blaberres-synepeies-tou-arnetikou-plethorismou> [Πρόσβαση 03 Ιανουαρίου 2017]

⁵⁹Glossary: Unemployment, Eurostat Statistics Explained. Διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Glossary:Unemployment_rate [Πρόσβαση 06 Ιανουαρίου 2017]

Εργατικό δυναμικό είναι το σύνολο του πληθυσμού που είτε έχουν εργασία (απασχολούμενοι), είτε δεν απασχολούνται (άνεργοι) αλλά έχουν δηλώσει ότι επιθυμούν και είναι διαθέσιμοι να εργασθούν.

ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΗΛΙΚΙΑΚΟ ΓΚΡΟΥΠ 15-74									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Άτομα σε χιλ.	418	388	485	639	882	1.195	1.330	1.274	1.197
Μεταβολή ανά Έτος %		-7,2	25,0	31,8	38,0	35,5	11,3	-4,2	-6,0
Εργατικό Δυναμικό	4.973	4.987	5.030	5.018	4.925	4.882	4.838	4.803	4.800
% Εργατικού Δυναμικού	8,4	7,8	9,6	12,7	17,9	24,5	27,5	26,5	24,9
ΕΥΡΩΖΩΝΗ									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Άτομα σε χιλ.	11.722	11.951	15.233	16.156	16.185	18.192	19.241	18.638	17.451
Μεταβολή ανά Έτος %		2,0	27,5	6,1	0,2	12,4	5,8	-3,1	-6,4
Εργατικό Δυναμικό	156.626	158.233	158.571	157.767	157.978	159.119	159.359	160.334	160.600
% Εργατικού Δυναμικού	7,5	7,6	9,6	10,2	10,2	11,4	12	11,6	10,9

Πίνακας 13. Ποσοστά Ανεργίας ανά Ηλικιακό Γκρουπ ΠΗΓΗ EUROSTAT⁶⁰

Η ύφεση στην οποία βυθίστηκε η ελληνική οικονομία επεκτάθηκε σε όλους τους παραγωγικούς τομείς, επηρέασε αρνητικά την απασχόληση και διεύρυνε την ανεργία.

Κατά την πρώτη διετία της ανάλυσης, η άνοδος της απασχόλησης με ρυθμό υψηλότερο από ότι ο ρυθμός ανόδου του εργατικού δυναμικού είχε συνέπεια την υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας σε 7,8% το 2008 από 8,4% το 2007(βλέπε Πίνακα 13). Στην κάμψη του ποσοστού ανεργίας συνέβαλαν τόσο η μείωση του αριθμού των ατόμων που απολύθηκαν από την εργασία τους ή σταμάτησαν να εργάζονται λόγω λήξης της σύμβασης τους όσο και ο αυξημένος αριθμός ατόμων που βρήκαν εργασία ενώ το προηγούμενο έτος δεν εργάζονταν⁶¹.

Από το 2009 όμως και όσο η ελληνική οικονομία βυθίζονταν στην ύφεση και χάνονταν περισσότερες θέσεις εργασίας, η άνοδος του ποσοστού ανεργίας επιταχύνθηκε και από 485 χιλιάδες άνεργους (9,6% του εργατικού δυναμικού) καταγράφηκαν τα επόμενα χρόνια πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας με αποκορύφωμα το 2013 όπου η άνεργοι έφθασαν τις 1.330 χιλ

⁶⁰ Unemployment by sex and age - annual average, Eurostat. Διαθέσιμο στο <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do> & Active population by sex, age and educational attainment level (1 000), Eurostat. Διαθέσιμο στο http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_aged&lang=en [Πρόσβαση 06 Ιανουαρίου 2017]

⁶¹ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ. ΕΝΔΙΑΜΕΣΗ ΕΚΘΕΣΗ 2008, ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (2008). Διαθέσιμο στο <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/NomPoli2008.pdf> [Πρόσβαση 06 Ιανουαρίου 2017]

10 Ποσοστό Ανεργίας Νέων

Το ποσοστό ανεργίας των νέων είναι το ποσοστό ανεργίας των ατόμων ηλικίας 15-24 ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού των ηλικιών αυτών.

ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΝΕΩΝΣ 15-24									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Άτομα σε χιλ.	90	82	95 ^b	117	150	182	184	160	139
Μεταβολή ανά Έτος %	-	-9,3	16,5	22,3	28,4	21,4	0,9	-12,6	-13,3
Εργατικό Δυναμικό 15-24	398	374	371 ^b	354	335	329	315	306	279
% Εργατικού Δυναμικού 15-24	22,7	21,9	25,7 ^b	33	44,7	55,3	58,3	52,4	49,8
ΕΥΡΩΖΩΝΗ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Άτομα σε χιλ.	2.548	2.619	3.281	3.263	3.245	3.518	3.562	3.423	3.160
Μεταβολή ανά Έτος %	-	2,8	25,2	-0,5	-0,6	8,4	1,3	-3,9	-7,7
Εργατικό Δυναμικό 15-24	16.997	16.894	16.400	15.607	15.308	15.013	14.704	14.406	14.129
% Εργατικού Δυναμικού 15-24	15	15,5	20	20,9	21,2	23,4	24,2	23,8	22,4

Πίνακας 14. Ποσοστό Ανεργίας Νέων (15-24) ΠΗΓΗ EUROSTAT⁶⁴

Όπως αναφέρθηκε και στα προηγούμενα από την έναρξη της κρίσης και ιδιαίτερα από το 2009 και μετά η ανεργία στην Ελλάδα μεγεθύνθηκε δραματικά. Η ανεργία φαίνεται να "θερίζει" τη νεολαία της ηλικιακής ομάδας 15-24. Το γεγονός αναδεικνύει η ανάλυση μας αφού από το 2008 όπου καταγράφονται 82 χιλιάδες άνεργοι και ποσοστό 21,9%, η ανεργία των νέων τα επόμενα έτη εκτοξεύεται και το 2013 καταγράφονται 184 χιλιάδες άνεργοι και σημειώνεται το εντυπωσιακό ποσοστό ανεργίας του 58,3% (βλέπε Πίνακα 14). Οι νέοι στην Ελλάδα του 2013 δεν βρίσκονται αντιμέτωποι μόνο με τα πρωτοφανή ποσοστά ανεργίας, αλλά και με μια αγορά εργασίας που όταν τους υπόσχεται απασχόληση, εννοεί χαμηλά αμειβόμενη, προσωρινή ή μερική⁶⁵.

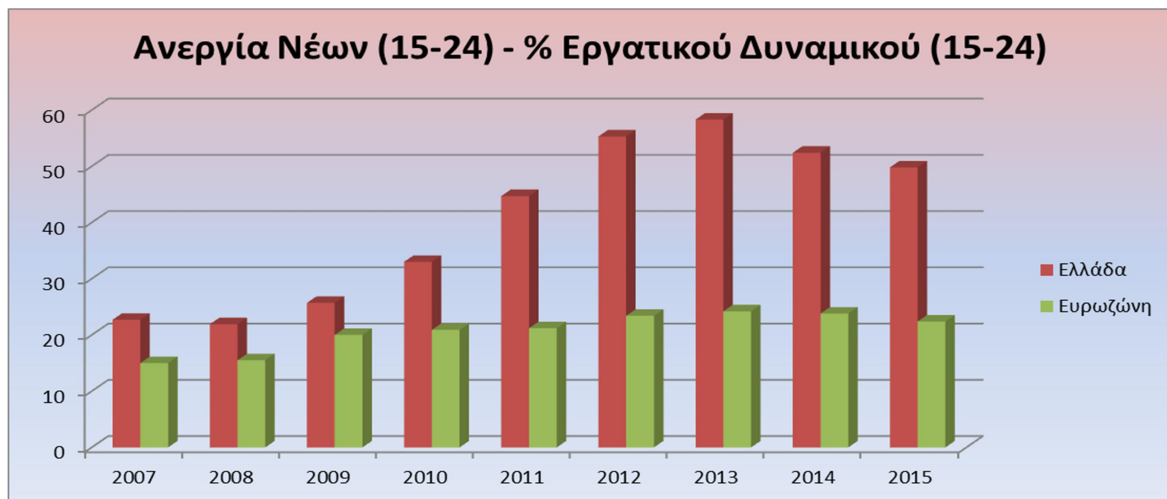
⁶⁴ Youth unemployment rate, age group 15-24%, Eurostat. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&pcode=tesem140&language=en> & Youth unemployment by sex, age and educational attainment level, Eurostat. Διαθέσιμο στο http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?wai=true&dataset=yth_empl_090 & Active population by sex, age and educational attainment level (1 000). Eurostat. Διαθέσιμο στο http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_aged&lang=en [Πρόσβαση 16 Ιανουαρίου 2017]

⁶⁵ Μαρίνου Α. (2013), Αλήθειες και ψέματα για την ανεργία των νέων, *news.gr*, 4 Ιουνίου. Διαθέσιμο στο <http://www.news.gr/oikonomia/agora-ergasias/article/70827/alitheies-kai-psemata-gia-thn-anergia-ton-neon.html> [Πρόσβαση 16 Ιανουαρίου 2017]

Το ποσοστό ανεργίας των νέων 15-24 ετών υποχώρησε το 2014 στο 52,4% και το 2015 στο 49,8% αλλά παραμένει ακόμη σε πολύ υψηλά επίπεδα.

Η υψηλή ανεργία σε συνδυασμό με μια σειρά δομικών και ιστορικών παραγόντων που σχετίζονται με την ελληνική οικονομία έχουν οδηγήσει μεγάλη μερίδα νέων, υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, να εγκαταλείψουν την Ελλάδα για να αναζητήσουν ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης σε προηγμένες χώρες του εξωτερικού.

Ήδη από το 2007 και πριν ακόμη εμφανισθούν οι επιπτώσεις της κρίσης, διαπιστώνουμε ότι το ποσοστό ανεργίας των νέων στην Ελλάδα είχε απόκλιση σε σχέση τον μέσο όρο της ευρωζώνης 22,7% και 15% αντίστοιχα. Τα επόμενα έτη παρόλο που τα ποσοστά της ευρωζώνης είχαν επίσης αυξητική πορεία οι αποκλίσεις σε σχέση με την Ελλάδα διευρύνθηκαν καταγράφοντας ενδεικτικά το 2015 η ευρωζώνη 22,4% και η Ελλάδα το υπερδιπλάσιο ποσοστό 49,8%.

Γράφημα 12. Ανεργία (15-24)

11 Αριθμός ατόμων που κινδυνεύουν από φτώχεια ή κοινωνικό αποκλεισμό.

Ο δείκτης αυτός αντιστοιχεί στο άθροισμα των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή έχουν σοβαρές υλικές στερήσεις ή ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας. Τα άτομα αυτά υπολογίζονται μόνο μία φορά, ακόμη και εάν έχουν παρουσία σε διάφορους υπο-δείκτες.

Σε κίνδυνο φτώχειας βρίσκονται τα άτομα με ισοδύναμο διαθέσιμου εισοδήματος κάτω από το 60% του εθνικού ισοδύναμου διάμεσου εισοδήματος.

Οι σοβαρές υλικές στερήσεις έχουν να κάνουν με την αδυναμία των ατόμων να πληρώσουν για τουλάχιστον τέσσερις από τις παρακάτω δαπάνες: 1) Λογαριασμούς (ενοίκιο, τόκοι στεγαστικού δανείου ή λογαριασμοί ΔΕΚΟ), 2) Επαρκής θέρμανση, 3) Έκτακτα έξοδα, 4) Κατανάλωση κρέατος ή πρωτεΐνης, 5) Διακοπές, 6) Κατοχή τηλεόρασης, 7) Κατοχή πλυντηρίου, 8) Κατοχή αυτοκινήτου, 9) Κατοχή τηλεφώνου.

Τα άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας είναι εκείνα ηλικίας 0-59 ζουν σε οικογένειες όπου οι ενήλικες (ηλικίας 18-59) εργάζονται 20% ή λιγότερο των συνολικών δυνατοτήτων εργασίας τους κατά το χρόνο που πέρασε

ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΚΙΝΔΥΝΕΥΟΥΝ ΑΠΟ ΦΤΩΧΕΙΑ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟ									
ΕΛΛΑΔΑ	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Άτομα σε χιλ.	3.064	3.046	3.007	3.031	3.403	3.795	3.904	3.885	3.829
Μεταβολή ανά Έτος %	-	-0,6	-1,3	0,8	12,3	11,5	2,9	-0,5	-1,4
Συνολικός Πληθυσμός	11.036	11.060	11.095	11.119	11.123	11.086	11.004	10.927	10.858
% του Συνολικού Πληθυσμού	28,3	28,1	27,6	27,7	31	34,6	35,7	36	35,7
ΕΥΡΩΖΩΝΗ									
2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Άτομα σε χιλ.	71.419	71.197	71.266	72.723	75.887	77.360	76.662	77.832	76.665
Μεταβολή ανά Έτος %	-	-0,3	0,1	2,0	4,4	1,9	-0,9	1,5	-1,5
Συνολικός Πληθυσμός	331.204	333.096 ^b	334.470	335.266	334.572 ^b	335.301 ^b	336.048	337.503 ^{bp}	338.524 ^{bp}
% του Συνολικού Πληθυσμού	21,9	21,7	21,6	22	22,9	23,3	23,1	23,5	23,1

Πίνακας 15. Άτομα που κινδυνεύουν από φτώχεια ή Κοινωνικό Αποκλεισμό

ΠΗΓΗ EUROSTAT⁶⁶

⁶⁶ People at risk of poverty or social exclusion., Eurostat. Διαθέσιμο στο http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=t2020_50&language=en & Population on 1 January, Eurostat. Διαθέσιμο στο <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00001&plugin=1>

Η μεγάλη άνοδος της ανεργίας σε συνδυασμό με τα κενά του συστήματος κοινωνικής προστασίας έχουν προκαλέσει αξιοσημείωτη αύξηση της φτώχειας. Αυτό συνέβη, όχι μόνο επειδή η κρίση είναι βαθιά και παρατεταμένη, αλλά και επειδή το σύστημα κοινωνικής προστασίας απέτυχε να ενεργοποιήσει μηχανισμούς στήριξης του εισοδήματος των φτωχών και των ανέργων.

Οι Έλληνες που βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας η κοινωνικό αποκλεισμό στην αρχή της κρίσης, το 2007 έφθαναν τους 3.064 χιλ και ποσοστό 28,3% του συνολικού πληθυσμού **(βλέπε Πίνακα 15)**.

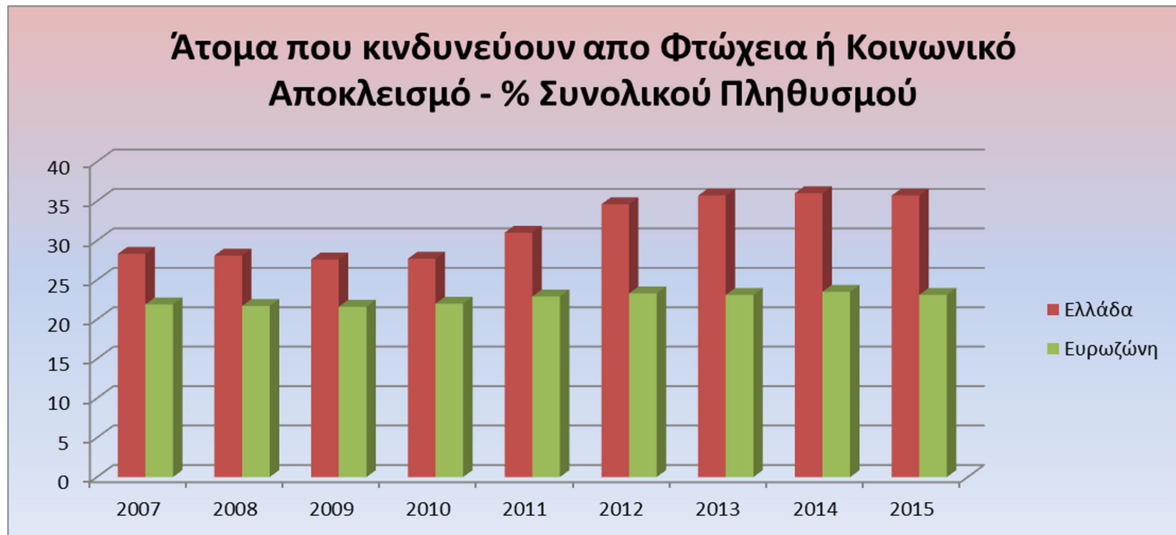
Στην συνέχεια ακολουθούν μειώσεις μέχρι και το 2009 όπου εμφανίζονται 3.007 χιλ άτομα σε κίνδυνο και ποσοστό 27,6%.

Από το 2010 και μετά διαγράφεται έντονη αυξητική πορεία και το 2013 καταγράφεται η υψηλότερη απόλυτη τιμή ατόμων σε κίνδυνο στην περίοδο ανάλυσης 3.904 χιλ άτομα.

Η υψηλότερη τιμή ως ποσοστό εμφανίζεται όμως τον επόμενο χρόνο. Το 2014 μολονότι η απόλυτη τιμή των ατόμων σε κίνδυνο μειώνεται, το ποσοστό στον συνολικό πληθυσμό αυξάνεται στο 36%. Γεγονός που οφείλεται στην μείωση του συνολικού πληθυσμού.

Η Ευρωζώνη παρουσίασε και αυτή σε σχέση με το 2007(21,9%) αυξητική πορεία πολύ μικρότερης έντασης φυσικά, ενώ από 2011-2015 το ποσοστό της φαίνεται να σταθεροποιείται με μικρές διαφοροποιήσεις περίπου στο 23%.

Από τα πρώτα χρόνια της ανάλυσης η Ελλάδα εμφάνιζε μεγαλύτερα ποσοστά από τον μέσο όρο της ευρωζώνης, λόγω όμως της παρατεταμένης ύφεσης στην οποία βρίσκεται η Ελλάδα, οι διαφορές τους διευρύνθηκαν, έτσι το 2015 η Ελλάδα εμφάνιζε ποσοστό ατόμων σε κίνδυνο φτώχειας και αποκλεισμό 35,7%, πολύ υψηλότερο από το 23,1% της ευρωζώνης.

Γράφημα 13. Άτομα που κινδυνεύουν από Φτώχεια ή Κοινωνικό Αποκλεισμό

Συμπεράσματα

Από την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος και μετά η Ελλάδα βρισκόταν σε κατάσταση ευφορίας. Η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και η συμμετοχή της χώρας σε μια σταθερή νομισματική ένωση επέτρεψε τουλάχιστον μέχρι το 2007 την απρόσκοπτη εισροή κεφαλαίων και την τεράστια μείωση των επιτοκίων δανεισμού της χώρας με επιτόκια σχεδόν ίδια με τα γερμανικά. Θα πρέπει να τονισθεί ότι οι εισροές κεφαλαίων στη χώρα είχαν τη μορφή δανεισμού του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, γεγονός που προοδευτικά επιβάρυνε τα μέγιστα το ισοζύγιο εισοδημάτων λόγω των υψηλών πληρωμών για τόκους.

Η Ελλάδα δεν ήταν προετοιμασμένη για την επιβράδυνση που κάποια στιγμή θα ερχόταν. Η μεταβολή της οικονομικής δομής της χώρας τα τελευταία 30 χρόνια οδήγησε στη μεταβολή της σύστασης του ΑΕΠ εις βάρος των επενδύσεων και των εξαγωγών και υπέρ της κατανάλωσης, γεγονός που αντικατοπτρίζεται τόσο στα μερίδιά τους στο ΑΕΠ όσο και στις συμβολές τους στη συνολική οικονομική μεγέθυνση. Μια σειρά διαρθρωτικών και κλαδικών μεταβολών οι οποίες θα οδηγούσαν σε αναστροφή των παθογενειών τις οποίες συσσώρευσε το προηγούμενο μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης, δεν έγιναν τα προηγούμενα χρόνια. Οι αλλαγές αυτές αφορούσαν:

- Την αύξηση της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας, μέσω βελτίωσης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, των θεσμών και της ποιότητας της δημόσιας διοίκησης και γραφειοκρατίας.
- Τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας ως προς την ποιότητα των προϊόντων και υπηρεσιών, παράλληλα με την ανάκτηση των απωλειών ανταγωνιστικότητας ως προς τις τιμές. Το τεχνολογικό περιεχόμενο και επομένως η προστιθέμενη αξία των ελληνικών προϊόντων παραμένουν χαμηλά, με αποτέλεσμα την απώλεια μεριδίων αγοράς λόγω και του αυξανόμενου ανταγωνισμού από αναδυόμενες οικονομίες χαμηλού κόστους.
- Σε κλαδικό επίπεδο, την ενεργό ενθάρρυνση της μετατόπισης της παραγωγής από τους τομείς των μη διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών και υπηρεσιών προς τους τομείς των εμπορεύσιμων.
- Την αλλαγή στη φιλοσοφία αξιοποίησης των ευρωπαϊκών μεταβιβάσεων και ενισχύσεων και των αναπτυξιακών νόμων προς την κατεύθυνση ενίσχυσης της συνολικής παραγωγικότητας της οικονομίας, της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας.

- Την προσέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) και ξένων κεφαλαίων σε τομείς τεχνολογικής αιχμής, υποδομών και σε τομείς με εξαγωγικό προσανατολισμό. Η σημασία αυτού του παράγοντα μεγεθύνεται από την δυσκολία κινητοποίησης εγχώριων κεφαλαίων, τη στενότητα ρευστότητας και το υψηλό εγχώριο κόστος χρήματος που επέφερε η ελληνική κρίση.

Όταν ξέσπασε το 2007 η παγκόσμια οικονομική κρίση και στην συνέχεια η κρίση στη ευρωζώνη η οικονομία της Ελλάδας άρχισε να επιβραδύνει. Πολλά έχουν γραφτεί και ακόμα περισσότερα έχουν ειπωθεί για τις αρνητικές συνέπειες της κρίσης στα δημοσιονομικά μεγέθη της Ελλάδας. Εάν η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας επηρεάστηκε πράγματι από την κρίση, τίθεται ακολούθως το ερώτημα εάν η κρίση αποτέλεσε την γενεσιουργό αιτία ή την θρυαλλίδα που επιτάχυνε τις εξελίξεις.

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται να δοθεί απάντηση στους παραπάνω προβληματισμούς. Για τον σκοπό αυτό διερευνήθηκαν οι μακροοικονομικές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας από την έναρξη της κρίσης. Η μακροοικονομική ανάλυση βασίστηκε στην στατιστική ανάλυση επιλεγμένων μακροοικονομικών δεικτών της ελληνικής οικονομίας (ΑΕΠ, Χρέος Γενικής Κυβέρνησης, Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, πληθωρισμός κλπ) για μια σειρά ετών και σύγκριση τους με τους αντίστοιχους της ευρωζώνης για την ίδια περίοδο. Τα δεδομένα της ανάλυσης αντλήθηκαν από την ηλεκτρονική βάση δεδομένων της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας και της Eurostat ενώ ως περίοδος αναφοράς της ανάλυσης ορίζεται η εννιαετία 2007-2015.

Το αποτέλεσμα της ανάλυσης μας επιβεβαιώνει το βαρύ πλήγμα που δέχτηκε η Ελληνική οικονομία στην διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ανάλυσης **το ΑΕΠ της χώρας κατακρημνίστηκε**. Συγκεκριμένα **η απώλεια του για όλη την υπό εξέταση περίοδο ήταν περίπου 24,5% (56,99 δις €)**. Η μεγαλύτερη πτώση του ΑΕΠ παρατηρήθηκε την 5ετία 2009-2013, ήτοι ποσοστό απώλειας 23,95% (56,88 δις €).

Είναι φανερό ότι **η συρρίκνωση του ΑΕΠ συνοδεύτηκε και από σημαντικές αλλαγές στη σύνθεσή του**. Η αναλογία των επενδύσεων στο ΑΕΠ διατηρείται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα, καθώς η μεγάλη ευαισθησία των επενδύσεων στις δυσμενείς συνθήκες που διαμορφώθηκαν στο πλαίσιο της κρίσης (κάμψη ζήτησης, έλλειψη ρευστότητας και χρηματοδότησης, αβεβαιότητα κ.ά.) είχε ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση της επενδυτικής

δαπάνης με ρυθμούς πολύ ταχύτερους συγκριτικά με τις υπόλοιπες συνιστώσες της εγχώριας ζήτησης.

Είναι γεγονός επίσης ότι η παραγωγική διάρθρωση της Ελλάδας χαρακτηρίζεται από την υπερσυγκέντρωση επιχειρήσεων στην παραγωγή μη εξαγωγίμων αγαθών και υπηρεσιών. Πράγματι, ο τριτογενής τομέας κατέχει τη μερίδα του λέοντος ως ποσοστό του ΑΕΠ. Αντίθετα, ο αγροτικός τομέας, η μεταποίηση, δηλαδή οι κλάδοι που παράγουν διεθνώς εμπορεύσιμα αγαθά και υπηρεσίες, χαρακτηρίζονται από πολύ μικρότερη συμμετοχή στο ΑΕΠ της χώρας. Τα ανωτέρω στοιχεία αναδεικνύουν ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η ελληνική οικονομία: η πλειονότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα δεν έχει εξαγωγικό προσανατολισμό και άρα αδυνατεί να αντισταθμίσει τις απώλειες που οφείλονται στην αναιμική εσωτερική ζήτηση με πωλήσεις στις αγορές του εξωτερικού.

Το Δημόσιο χρέος άρχισε να βγαίνει εκτός ελέγχου καθώς συσσωρευόταν με μεγαλύτερους ρυθμούς χωρίς μάλιστα να αντισταθμίζεται από μεγέθυνση της οικονομίας. **«Τα πράγματα βγήκαν εντελώς εκτός ελέγχου την περίοδο 2008-2009»**. Την περίοδο αυτή φαίνεται να προστέθηκε στην χώρα **Χρέος περίπου τα 61,14 δις ευρώ**, σχεδόν τριπλάσιο απ' ότι συνήθως. Μολονότι έγιναν προσπάθειες για την ελάφρυνση του (PSI κλπ) το χρέος παραμένει το 2015 υπέρογκο (177,4% του ΑΕΠ). Πρέπει να τονιστεί όμως ότι έχουν γίνει πιο ευνοϊκοί οι όροι εξυπηρέτησής του.

Από το 2013 η ελληνική οικονομία βρίσκεται αντιμέτωπη επίσης με το αρνητικό για πολλούς φαινόμενο, του αρνητικού πληθωρισμού. Αρνητικό διότι σύμφωνα με τους αναλυτές καθιστά ακόμη μεγαλύτερο το βάρος του χρέους για το κράτος, τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις υπονομεύοντας τις όποιες αναπτυξιακές προοπτικές. Επίσης οδηγεί σε ένα καθοδικό σπινάλ ολόκληρη την οικονομία. Εξαιτίας αυτού η κατανάλωση και οι επενδύσεις μειώνονται επηρεάζοντας αρνητικά την απασχόληση, τις αμοιβές και εν τέλει το σύνολο της οικονομίας.

Και ενώ πολύς λόγος έχει γίνει μέχρι τώρα σχετικά με το «Δημόσιο Χρέος» **ένας άλλος κίνδυνος απειλεί ως «βραδυφλεγής βόμβα» τα θεμέλια της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας και δεν είναι άλλος από το «Ιδιωτικό Χρέος»**. Το ιδιωτικό χρέος της Ελλάδας παραμένει σε υψηλό επίπεδο φθάνοντας το 126,4% του ΑΕΠ το 2015, καταδεικνύοντας ότι τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις είναι υπερχρεωμένες, κάτι που επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάκαμψη και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού επίσης διογκώθηκαν τα πρώτα έτη της ανάλυσης. Τα γνωστά σε όλους «δίδυμα ελλείμματα» αποτελούν δύο από τους πλέον αντιπροσωπευτικούς δείκτες των διαρθρωτικών αγκυλώσεων και της κακοδιαχείρισης που οδήγησαν τη χώρα στην κρίση και το Μνημόνιο. Έγινε επίσης αντιληπτό από τους διοικούντες ότι η εάν χώρα δεν καταφέρει να τιθασεύσει τα δίδυμα ελλείματά θα ήταν σχεδόν αδύνατη η επιστροφή της σε θετικούς και διατηρήσιμους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Ως αποτέλεσμα της σκληρής δημοσιονομικής προσαρμογής που εφαρμόστηκε στην υπό εξέταση περίοδο φαίνεται ότι **μέχρι το 2015 τα δύο βασικότερα ελλείμματα της ελληνικής οικονομίας έχουν δραστικά βελτιωθεί, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μάλιστα έγινε πλεονασματικό.** Αισιοδοξία υπάρχει επίσης και για την περαιτέρω βελτίωση του ισοζυγίου του κρατικού προϋπολογισμού. Ας σημειωθεί επίσης το ισοζύγιο του κρατικού προϋπολογισμού κατέγραψε **Πρωτογενές πλεόνασμα 0,2% το 2015.** Το ζητούμενο πλέον είναι εάν η βελτίωση των ελλειμμάτων θα έχει μόνιμο χαρακτήρα και θα συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια.

Οι εκάστοτε κυβερνήσεις υιοθέτησαν από το 2010 και έπειτα σκληρά προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής (μνημόνια κλπ) προκειμένου να αντιμετωπισθούν τα συσσωρευμένα δημοσιονομικά και διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας. Παράλληλα, επιδίωξαν την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων, με σκοπό να θεραπευθούν χρόνιες αδυναμίες της παραγωγικής δομής, διευκολύνοντας τη μετάβαση σε ένα νέο αναπτυξιακό πρότυπο. Εξασφάλισαν, επίσης, τον απαραίτητο δανεισμό, προκειμένου να αποτραπεί η χρεοκοπία.

Οι πολιτικές, όμως, αυτές είχαν υψηλό οικονομικό και κοινωνικό κόστος: Ακόμη μεγαλύτερη ύφεση, περαιτέρω μείωση των εισοδημάτων, και πολύ μεγάλη αύξηση της ανεργίας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι στη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου το ποσοστό ανεργίας της χώρας αυξήθηκε δραματικά. Τα νούμερα καταδεικνύουν το μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η χώρα, **το 2015 καταγράφηκαν 1.197.000 άνεργοι και ποσοστό ανεργίας 24,9%.**

Επίσης βαρύ πλήγμα δέχονται οι νέοι. Σύμφωνα με την ανάλυση μας **η ανεργία των νέων ηλικίας 15-24 εκτοξεύτηκε από τις 90 χιλ άτομα το 2007 στις 139 χιλ το 2015.** Γεγονός που εξηγεί την μεγάλη διαρροή των νέων στο εξωτερικό προς αναζήτηση εργασίας.

Το πιο απαισιόδοξο είναι ότι η ανεργία στην Ελλάδα φαίνεται να λειτουργεί ως μαύρη τρύπα από την οποία πολύ δύσκολα όποιος πέσει μέσα θα καταφέρει να ξαναβγεί, δηλαδή να βρει εργασία.

Ένα ιδιαίτερο πρόβλημα που έχει να αντιμετωπίσει η χώρα και πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα είναι αυτό του κινδύνου της φτώχειας ή του αποκλεισμού. Το ποσοστό των ατόμων που βρίσκονται σε κίνδυνο έχει ανέβει σε υψηλά επίπεδα από 28,3% το 2007 σε 35,7% το 2015 και πρέπει να δοθεί ειδική μέριμνα για τους ανθρώπους που βιώνουν εντονότερα τις αρνητικές επιπτώσεις της παρατεταμένης ύφεσης στην οποία βρίσκεται η ελληνική οικονομία.

Σύμφωνα και με όσα αναφέραμε παραπάνω, η ελληνική οικονομία, στη διάρκεια της κρίσης, υπέστη ισχυρή επιδείνωση των μακροοικονομικών μεγεθών της. Εάν η κρίση ήταν η γενεσιουργός αιτία της χειροτέρευσης των μεγεθών της ελληνικής οικονομίας, θα έπρεπε να είχε καταγραφεί αντίστοιχη επιδείνωση στα μεγέθη της Ευρωζώνης, κάτι τέτοιο όμως δεν προκύπτει από την ανάλυση. Θα πρέπει να τονιστεί στο σημείο αυτό ότι ήδη από τα πρώτα χρόνια της ανάλυσης η δημοσιονομική κατάσταση της χώρας, εμφανίζεται επιβαρυνμένη (υψηλά ποσοστά δημοσίου χρέους, μεγάλα δίδυμα ελλείμματα κλπ) ενώ παρατηρούνται σοβαρές αποκλίσεις από τα μεγέθη της ευρωζώνης οι οποίες στην διάρκεια των ετών διευρύνθηκαν σημαντικά. Εξάιρεση αποτελεί το ΑΕΠ που τα πρώτα χρόνια της ανάλυσης βρισκόταν σε υψηλά επίπεδα, γεγονός που οφείλεται σε μεγάλο μέρος στον δανεισμό.

Με βάση τα παραπάνω καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η κρίση ήταν απλά η αφορμή και ότι η ελληνική οικονομία βρέθηκε στη δίνη της ύφεσης, με τις δυσμενείς συνέπειες που ήδη αναφέρθηκαν, κυρίως λόγω των δικών της προϋπάρχουσών μακροοικονομικών ανισορροπιών και βαθιών διαρθρωτικών αδυναμιών.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί στα προηγούμενα η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει τα εξής προβλήματα: (α) η δομή της αποθαρρύνει τις επενδύσεις και τη δημιουργία οικονομικών κλίμακας, (β) ο ευρύτερος δημόσιος τομέας είναι μεγάλος και μη αποδοτικός, (γ) η δομή και οι όροι της αγοράς εργασίας περιορίζουν την ευελιξία και την κινητικότητα του εργατικού δυναμικού, (δ) το νομικό και δικαστικό σύστημα είναι δύσβατο και αποθαρρύνει τις επενδύσεις και, (ε) η παραοικονομία είναι πολύ εκτεταμένη.

Η συμμετοχή της χώρας στην ευρωζώνη δεν στάθηκε ικανή να αποτρέψει το αρνητικό σπινάλ στο οποίο εισήλθε η οικονομία της λόγω του ότι **η ευρωζώνη δεν είναι ακόμα «βέλτιστη νομισματική περιοχή»** αφού χαρακτηρίζεται από σημαντικά στοιχεία δυσκαμψίας στις αγορές εργασίας και προϊόντων, από έλλειψη ενός ισχυρού κεντρικού μηχανισμού δημοσιονομικών μεταβιβάσεων και από εθνικές οικονομίες που η καθεμιά τους έχει τα δικά της θεσμικά και οικονομικά χαρακτηριστικά. Εξαιτίας των συνθηκών αυτών, η συχνότητα εμφάνισης ασύμμετρων διαταραχών είναι υψηλή και οι επιδράσεις τους έντονες. Προς το παρόν δεν υπάρχει σε ευρωπαϊκό επίπεδο ο δημοσιονομικός μηχανισμός για τις μεταβιβάσεις πόρων προς μία χώρα-μέλος που πλήττεται μόνη αυτή από μία διαταραχή. **Κατά συνέπεια, η Ελλάδα ήταν αναγκασμένη να αντιμετωπίσει τις ασύμμετρες διαταραχές με τις δικές της δυνάμεις.**

Τα τελευταία χρόνια η ελληνική οικονομία, με αφορμή την κρίση αλλά κυρίως λόγω των δικών της διαρθρωτικών προβλημάτων σε συνδυασμό με το γεγονός ότι δεν αποτελεί μέλος μιας «βέλτιστης νομισματικής περιοχής», έχει εισέλθει σε βαθιά ύφεση της οποίας η ένταση καθώς και η διάρκεια είναι ιστορικά πρωτοφανής σε καιρό ειρήνης και έχει σημαντικές επιπτώσεις όχι μόνο στα εισοδήματα αλλά και στο παραγωγικό δυναμικό και την κοινωνική συνοχή.

Η Ελλάδα καλείται να αντιμετωπίσει τα διαρθρωτικά της προβλήματα προχωρώντας στις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Είναι πλέον σαφές ότι το λανθασμένο μοντέλο ανάπτυξης του παρελθόντος πρέπει να αντικατασταθεί από μία δραστικά διαφορετική δομή ανάπτυξης και νέους στόχους. Ο καλύτερος τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι να υιοθετήσει η χώρα ένα νέο Μοντέλο Ανάπτυξης.

Το εθνικό οικονομικό μοντέλο πρέπει να γίνει πολύ πιο εξωστρεφές, με έμφαση στις αγορές του εξωτερικού, για να εξάγει αγαθά και υπηρεσίες και να εισάγει επενδυτικά κεφάλαια. Διεθνώς εμπορεύσιμοι τομείς, όπως ο τουρισμός, και η βιομηχανία πρέπει να απορροφήσουν το μεγαλύτερο μέρος των διαθέσιμων πόρων, ώστε να αποκτήσουν οικονομίες κλίμακας, τεχνογνωσία και ανταγωνιστικότητα σε διεθνές επίπεδο.

Η χρηματοδότηση της οικονομίας πρέπει να περάσει από το δημόσιο χρέος στα ιδιωτικά και μετοχικά κεφάλαια. Αυτό απαιτεί ένα πολύ υψηλότερο επίπεδο εγχώριων και ξένων επενδύσεων. Η Ελλάδα πρέπει να δημιουργήσει ένα περιβάλλον που να είναι φιλικό προς την επιχειρηματικότητα και να προσελκύει εγχώριες και ξένες επενδύσεις, ώστε να δημιουργεί

νέες θέσεις εργασίας και ρυθμούς ανάπτυξης που θα επιτρέψουν στη χώρα να μειώσει τα επίπεδα χρέους.

Η παραγωγικότητα και η αποδοτικότητα τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα πρέπει να βελτιωθούν. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την κατάργηση περιττών δημόσιων οργανισμών που δεν προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο και την ουσιαστική βελτίωση της αποδοτικότητας του δημόσιου τομέα. Ο ιδιωτικός τομέας πρέπει να ενεργοποιηθεί για την αξιοποίηση επιχειρηματικών και επενδυτικών ευκαιριών που θα ενισχύσουν την εξωστρέφεια και ανταγωνιστικότητα της χώρας, να στραφεί στη δημιουργία μεγαλύτερων μονάδων και σε δραστηριότητες παραγωγής και εμπορίου που αξιοποιούν καλύτερα τα επενδυτικά κεφάλαια, την τεχνολογία και το εργατικό δυναμικό. Η περαιτέρω μεταρρύθμιση της αγοράς εργασίας θα συνεισφέρει επίσης στη βελτίωση της παραγωγικότητας.

Η ελληνική κοινωνία χρειάζεται ένα νέο φορολογικό ήθος, μία νέα κουλτούρα συμμόρφωσης στους φορολογικούς νόμους. Ένα καλό σημείο εκκίνησης είναι η αποτελεσματική δίωξη της φοροδιαφυγής και η κατάργηση των διαφόρων απαλλαγών που την ενθαρρύνουν. Η διαφθορά στο δημόσιο τομέα πρέπει να καταπολεμηθεί, περιορίζοντας την πολυνομία και ελαχιστοποιώντας τις συναλλαγές μεταξύ του ιδιωτικού τομέα και των δημόσιων οργανισμών σε ότι αφορά την είσπραξη φόρων και άλλους τομείς που σχετίζονται με την επιχειρηματική και επενδυτική δραστηριότητα.

Η Ελλάδα πρέπει επίσης να αυξήσει δραστικά την εισροή ξένων κεφαλαίων, και μάλιστα σε επίπεδα πάνω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Το πρόγραμμα ιδιωτικοποιήσεων μπορεί να συνεισφέρει προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς οι ξένοι επενδυτές που θα ενδιαφερθούν, θα εισέλθουν σε στρατηγικές συμμαχίες με ελληνικές επιχειρήσεις και θα δημιουργήσουν μία βάση για συνεχιζόμενη επενδυτική δράση.

Η χώρα χρειάζεται επίσης μία νέα αντίληψη εργασίας. Οι Έλληνες θα πρέπει να ενθαρρύνονται να εργαστούν στον ιδιωτικό τομέα, ιδιαίτερα οι νέοι και οι γυναίκες. Πρέπει να υπάρχει αξιοκρατία στην εργασία, ιδιαίτερα στο δημόσιο τομέα, και να επιβραβεύεται η ατομική προσπάθεια και η ικανότητα. Η μερική απασχόληση πρέπει να ενθαρρυνθεί ώστε να διευρυνθεί η βάση απασχόλησης και να γίνει πιο ευέλικτη η εργασία. Η κινητικότητα στην αγορά εργασίας είναι σημάδι υγιούς και ισχυρής οικονομίας που δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης και δεν πρέπει να αποθαρρύνεται.

Επίσης θεωρείται απαραίτητη η στήριξη της αγοραστικής δύναμης των μεσαίων στρωμάτων και η ενίσχυση των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την οικονομική ενίσχυση των ανέργων, χαμηλόμισθων και χαμηλοσυνταξιούχων, τη μείωση της

φορολόγησης των φυσικών προσώπων και την περαιτέρω ενίσχυση των οικογενειακών εισοδημάτων.

Κάθε προσπάθεια μείωσης της ανεργίας θα βελτιώσει αμέσως το βιοτικό επίπεδο ευρύτερων κοινωνικών ομάδων και θα δημιουργήσει προϋποθέσεις για την άμεση αύξηση του πραγματικού και του δυνητικού ΑΕΠ, συνεπώς θα συμβάλει στην αντιστροφή της σημερινής τάσης σε βασικά δημοσιονομικά και μακροοικονομικά μεγέθη που προσδιορίζουν τις προσδοκίες και το κλίμα της οικονομίας.

Τέλος με αφορμή την περίπτωση της Ελλάδας και την ανάγκη για αποτελεσματική διαχείριση των ασύμμετρων διαταραχών, θα πρέπει να ξεκινήσει άμεσα ουσιαστικός διάλογος, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ώστε να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες που θα καταστήσουν την Ευρωζώνη «βέλτιστη νομισματική περιοχή».

Είναι σημαντικό να αναφέρουμε τέλος ότι η δημοσιονομική βελτίωση που έχει συντελεσθεί τα τελευταία χρόνια, υπήρξε θεαματική. Παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειώσει η Ελλάδα, είναι σημαντικό να συνεχίσει την υλοποίηση δομικών μεταρρυθμίσεων»

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ✚ *Alogoskoufis, G. (2012). Greece's Sovereign Debt Crisis: Retrospect and Prospect. Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe. GreeSE Paper No.54, JANUARY 2012*
- ✚ *Barbosa, J. R., & Alves, R. H. (2011). Divergent competitiveness in the eurozone and the optimum currency area theory (No. 436). Universidade do Porto, Faculdade de Economia do Porto.*
- ✚ *Broz, T. (2005). Optimum Currency Areas: A Literature Review. Privredna kretanja i ekonomska politika, 104, 53.*
- ✚ *Çiftçioğlu, S., & Betyak, O. (2014). Macroeconomic Performance Before and After Euro and Results of Panel Regressions of Growth for Crisis Countries of Eurozone. Journal of International Business and Economics, 2(1), 55.*
- ✚ *Costanza, R., Hart, M., Talberth, J., & Posner, S. (2009). Beyond GDP: The need for new measures of progress. The pardee papers.*
- ✚ *Cour-Thimann P. and Winkler B. (2013) "The ECB'S non-standard monetary policy measures. The role of institutional factors and financial structure", ECB, Working Paper Series No. 1528, April, pp. 10-12*
- ✚ *Dabrowski, M. (2015). Monetary union and fiscal and macroeconomic governance. European Commission Directorate for Economic and Financial Affairs: Brussels, Belgium.*
- ✚ *De Grauwe, P. (2007). The challenge of enlargement of the Eurozone. SUERF Annual Lecture, 10.*
- ✚ *Dellas, H., & Tavlas, G. S. (2009). An optimum-currency-area odyssey. Journal of International Money and Finance, 28(7), 1117-1137.*
- ✚ *Ergen, E. (2011), Evaluating the macro and micro economic effects of the current economic crisis and analyzing the implications for the short and medium term planning in private tertiary education in Greece. Διαθέσιμο στο <http://www.ergen.gr> [Πρόσβαση 20 Δεκεμβρίου 2016]*

- ✚ Gourinchas P.-Philippon T.-Vayanos D. (2016). *The Analytics of the Greek Crisis, Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe GreeSE Paper No.100, June 14, 2016*
- ✚ IJssennager, I. (2011). *An Evaluation of the Euro from an Optimum Currency Area Perspective. Mimeo, Tilburg University.*
- ✚ Karagiannis, N., & Kondeas, A. G. (2012). *The Greek financial crisis and a developmental path to recovery: Lessons and options. real-world economics review, 54.*
- ✚ Majone, G. (2011, December). *Monetary union and the politicization of Europe. In keynote speech at the Euroacademia International Conference (Vienna: 8–10 December 2011).*
- ✚ Mongelli, F. P. (2008). *European economic and monetary integration, and the optimum currency area theory (No. 302). Directorate General Economic and Financial Affairs (DG ECFIN), European Commission.*
- ✚ Oltheten, E., Sougiannis, T., Travlos, N. G., & Zarkos, S. (2012). *Greece in the Eurozone: Lessons from a Decade of Experience. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2066125> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2066125>*
- ✚ Papadimitriou, D. B., Nikiforos, M., & Zezza, G. (2013). *The Greek economic crisis and the experience of austerity: a strategic analysis. Levy Institute of Bard College, Strategic Analysis series, July.*
- ✚ Patomäki, H.(2013).*Η μεγάλη αποτυχία της ευρωζώνης, Από την κρίση σε ένα παγκόσμιο Νιου Ντίλ. Αθήνα: Εκδόσεις METAIXMIO.*
- ✚ Petrakos, G. (2014). *Economic Crisis in Greece. European and Domestic Market and Policy Failures. Région et Développement, 39.*
- ✚ Puiu, C. (2011). *Optimum currency area: an epistemological view (No. 35055). University Library of Munich, Germany.*
- ✚ Rankov, M. (2013). *Optimum currency area criteria in the Greece. Eurasian Journal of Economics and Finance, 1(1), 25-34.*
- ✚ Reinhart, C., and K. Rogoff (2009a), *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly. Oxford: Princeton University Press.*

- ✚ *Robin Infant Raj-Rasananda Panda(2015), "Greek Crisis: A Macroeconomic Analysis" OAKBROOK BUSINESS REVIEW, vol1, No2, October, 2015 p.p 35-42*
- ✚ *Sklias, P., & Maris, G. (2012). Reassessment of the OCA criteria in the Euro area: the case of Greece. International Journal of Monetary Economics and Finance, 5(2), 124-138.*
- ✚ *Tavlas, G. S. (1993). The 'new' theory of optimum currency areas. The world economy, 16(6), 663-685.*
- ✚ *Αλεξιάκης, Π. (2011), «Οι καινοτομίες στη νομισματική πολιτική στην ευρωζώνη από το 2007 έως σήμερα», Άρθρο Β.6, Η διεθνής κρίση, η κρίση στην Ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα, Επιμέλεια Γκίκας Α. Χαρδούβελης και Χρήστος Βλ. Γκόρτσος, Ελληνική Ένωση Τραπεζών, Αθήνα*
- ✚ *ΓΑΛΕΝΙΑΝΟΣ, Μ.(2015). Η Ελληνική Κρίση: Αίτια και Επιπτώσεις. ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ Ν0 16, ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2015*
- ✚ *Γκίκας, Γ. και Χύζ, Α. (2016). Χρήμα και Χρηματοπιστωτικό Σύστημα. Αθήνα: Εκδόσεις Γέφυρα*
- ✚ *Ζαμπαρλούκου, Σ., Κούση, Μ., Εισαγωγή (2014) Κατανοώντας την κρίση στην Ελλάδα, στο Ζαμπαρλούκου, Σ. και Μ. Κούση (επιμ) Κοινωνικές όψεις της Κρίσης στην Ελλάδα, Αθήνα: Πεδίο*
- ✚ *ΚΟΡΑΤΖΑΝΗΣ Ν.(2015). Η «πρόταση των πέντε προέδρων» της ΕΕ: Απάντηση στην κρίση ή διαιώνιση της αστάθειας; ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ. ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ.ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ/11. ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2015*
- ✚ *Κότιος, Α. (2011). «Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση», Σειρά Ερευνητικών Εργασιών Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, 17(1), Βόλος 2011*
- ✚ *ΛΑΖΑΡΕΤΟΥ, Σ.(2016). ΦΥΓΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ : Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΑΣΗ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ. ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΕΥΧΟΣ 43, ΙΟΥΛΙΟΣ 2016*

- ✚ *Ματσαγγάνης, Μ.(2014). Χρονικό μιας προαναγγελθείσας αποτυχίας; Πώς το σύστημα κοινωνικής προστασίας (δεν) καταπολεμά τη φτώχεια στην Ελλάδα της κρίσης. ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ. ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ 14, 341-352.*
- ✚ *Μιχοπούλου, Σ.(2014). Κρίση χρέους, δημοσιονομική λιτότητα και οικονομική κρίση στην Ευρωζώνη. ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ, ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ, Μελέτες/ 30, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2014*
- ✚ *Ντολιοπούλου, Ε. (2015). Οι επιπτώσεις της φτώχειας γενικότερα και στα παιδιά ειδικότερα και πιθανοί τρόποι παρεμβάσεων για την πρόληψη και τη μείωσή της. Έρευνα στην Εκπαίδευση. HELLENIC JOURNAL OF RESEARCH IN EDUCATION. ΤΟΜΟΣ 3(2015)*
- ✚ *Παπασπύρου Θ. (2012), Η ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΩΝ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ, Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο 36, Απρίλιος 2012.*
- ✚ *Πολυχρονίου, Χ. (2011). Μια σταθερή ματιά σε μια εθνική καταστροφή και στην πιθανή διάλυση της ευρωζώνης: Η κρίση χρέους της Ελλάδας σε γενικό πλαίσιο. Levy Economics Institute of Bard College.Επιστημονική Εργασία υπό Εξέλιξη (Working Paper) No. 688, Σεπτέμβρης 2011.*
- ✚ *Σκλιάς, Π. και Μαρής, Γ. (2014). Τα Κριτήρια Σύγκλισης στην ΟΝΕ και η Εικόνα της Ελλάδας: Οι Δεκαετίες του 1980-1990 στο Π. Σκλιάς, και Σ. Ρουκανάς, (επιμ), Η Ελληνική Πολιτική Οικονομία 2000-2010: Από την ΟΝΕ στο Μηχανισμό Στήριξης. Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας 1	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	150.862	163.039	161.838	156.803	144.678	133.668	127.853	125.087	122.833
ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ	47.750	50.143	55.367	50.188	45.104	41.564	36.924	36.141	35.341
ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟΣ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ	63.133	59.315	43.559	38.534	31.271	24.480	20.958	21.046	17.270
ΕΓΧΩΡΙΑ ΖΗΤΗΣΗ	261.744	272.497	260.764	245.526	221.053	199.712	185.735	182.274	175.445
ΕΞΑΓΩΓΕΣ	52.403	56.533	45.089	49.958	52.866	54.845	54.835	57.837	56.074
ΕΙΣΑΓΩΓΕΣ	81.453	87.039	68.319	69.452	66.889	63.353	59.915	62.171	55.821
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	-29.049	-30.507	-23.230	-19.495	-14.024	-8.508	-5.081	-4.333	253
ΑΕΠ	232.695	241.990	237.534	226.031	207.029	191.204	180.654	177.941	175.697

Πίνακας 2	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ									
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	7068	6793	6663	6519	6109	6191	5794	5843	6386
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ									
Ορυχεία και λατομεία, μεταποίηση, ενέργεια, παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων, εξυγίανση	26864	27176	25825	22368	22016	21571	21791	21113	20639
Κατασκευές	15017	10719	10550	8888	6310	5821	4701	3935	3697
ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ									
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευές οχημάτων και μοτοσικλετών, μεταφορά και αποθήκευση, υπηρεσίες παροχής καταλύματος και υπηρεσίες εστίασης	52016	56917	51420	49399	44313	37677	36344	37612	37780
Ενημέρωση και ελικοινωνία	8279	8061	8568	7683	6355	5518	5749	5238	5290
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	9223	9396	9775	9623	8652	8396	8293	7655	7473
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	24321	28303	29544	33515	31367	32324	30331	28787	27825
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	13341	13649	13463	10593	9570	8683	7649	7558	7734
Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	40360	43968	46716	43238	40403	35920	32859	33045	32145

Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, επισκευές ειδών νοικοκυριού και άλλες υπηρεσίες	8778	8835	9868	7820	6815	6879	6726	6400	6130
---	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Πίνακας 3	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ %ΑΕΠ									
Γεωργία, δασοκομία και αλιεία	3,4%	3,2%	3,1%	3,3%	3,4%	3,7%	3,6%	3,7%	4,1%
ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ %ΑΕΠ									
Ορυχεία και λατομεία, μεταποίηση, ενέργεια, παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αποβλήτων, εξυγίανση	13,1%	12,7%	12,2%	11,2%	12,1%	12,8%	13,6%	13,4%	13,3%
Κατασκευές	7,3%	5,0%	5,0%	4,5%	3,5%	3,4%	2,9%	2,5%	2,4%
ΣΥΝΟΛΟ	20,4%	17,7%	17,1%	15,7%	15,6%	16,2%	16,5%	15,9%	15,7%
ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ %ΑΕΠ									
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο, επισκευές οχημάτων και μοτοσικλετών, μεταφορά και αποθήκευση, υπηρεσίες παροχής καταλύματος και υπηρεσίες εστίασης	25,3%	26,6%	24,2%	24,7%	24,4%	22,3%	22,7%	23,9%	24,4%
Ενημέρωση και επικοινωνία	4,0%	3,8%	4,0%	3,8%	3,5%	3,3%	3,6%	3,3%	3,4%
Χρηματοπιστωτικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες	4,5%	4,4%	4,6%	4,8%	4,8%	5,0%	5,2%	4,9%	4,8%
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας	11,8%	13,2%	13,9%	16,8%	17,2%	19,1%	18,9%	18,3%	17,9%
Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, διοικητικές και υποστηρικτικές δραστηριότητες	6,5%	6,4%	6,3%	5,3%	5,3%	5,1%	4,8%	4,8%	5,0%
Δημόσια διοίκηση και άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση, εκπαίδευση, δραστηριότητες σχετικές με την ανθρώπινη υγεία και την κοινωνική μέριμνα	19,7%	20,6%	22,0%	21,7%	22,2%	21,3%	20,5%	21,0%	20,7%
Τέχνες, διασκέδαση και ψυχαγωγία, επισκευές ειδών νοικοκυριού και άλλες υπηρεσίες	4,3%	4,1%	4,6%	3,9%	3,7%	4,1%	4,2%	4,1%	4,0%
ΣΥΝΟΛΟ	76,2%	79,1%	79,7%	81,1%	81,1%	80,1%	79,9%	80,3%	80,2%

